आर्य मंतव्य
arya mantavya

(११६८) (सिन्धोः) -- गुणसमुद्रस्य भगवतः परमेश्वरस्य (गौरी)--गौर्याम् वेदवाण्याम् गौरीतिवाङ्नाम (निघ० १।११)।

(११६९) (दिवःनाभौ)- द्युलोकस्यबन्धके नङ्--बन्धने इत्यस्मान्निष्पन्नः परमात्मनि।

कविः - क्रान्तदर्शी Even Griffith translates the word Kavih as "Far - sighted sage and Bard". Is it applicable to moon - plant Juice ?

(१२०१) (कलशेषु) -- कलयति--गणयतिसर्वानिति कलः परमात्मा तस्मिन् शेरते इति कलशा ब्रह्मविदः Among the Knowers of God.

(१२०२) (वनस्पतिः)--वन्यन्ते शब्द्यन्ते-स्तूयन्ते वा ये ते वनास्तेषां स्वामी वन-शब्दे (धेनाम्)--वेदवाचम् धेनेति वाङ्नाम (निघ० १।११) (सबर्दुघाम्)--परमोत्तमस्वरूपदुग्धप्रदात्रीम्।

(१२०४) (परावति)--परमतया अवति-रक्षतीति तस्मिन परमेश्वरे।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१२०५) ओं उर्मों शुष्मास ईरते सिन्धोरूर्मेरिव स्वनः।
३ १ २ ३ २
वाणस्य चोदया पविम्॥

उचथ्य आङ्गिरस ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

1205. Loud as a river's roaring wave, O God, Thy powers manifest themselves. Thou Who givest the Vedic wisdom in the beginning of the universe, inspire us with Divine speech. [May we attain the Vedic Wisdom by the Grace of God].

३ २ ३ १ २ ३ १ २१ ३ १ २
(१२०६) ओं प्रसवे त उदीरते तिस्रो वाचो मखस्युवः ।
२उ ३ २ ३ १ २
यदव्य एषि सानवि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1206. O God, at Thine effusion or realisation upward rise three sounds of AUM = Om, or three Voices denoting knowledge, action and devotion strong, fresh and desiring the spirit of self-sacrifice, when Thou art manifested in the high region of conciousne ss.

२ ३ २ ३ १२. ३ १ २१ ३ १ २
(१२०७) ओ३म् अव्या वारैः परि प्रियं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।
१ २ ३ १ २
पवमानं मधुश्चुतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1207. Devotees realise God Who is Dear, Destroyer of Sin and misery, Purifier and Rainer of bliss through the practice of Yoga and the attitudes of consciousness.

१ २ ३२३ १ २
(१२०८) ओ३म् आ पवस्य मदिन्तम पवित्रं धारया कवे ।
३ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्कस्य योनिमासदम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1208. O Wise devotee ! Thou Who art a sage and giver of delight, flow with thy current to attain emancipation to seat thyself in the shrine of the Adorable God. [By shrine of God is meant pure heart in which He is realised.]

१ २ ३२ १ २ ३ २ ३ १ २
(१२०९) ओं स पवस्व मदिन्तम गोभिरञ्जानो अक्तुभिः ।

१ २ ३१२
एन्द्रस्य जठरं विश ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1209. O devotee, best giver of delight, becoming pure by the study of the Vedas, enter into God's stomach so to speak i. e. attain God. (It is just a metaphorical expression and should not be taken literally. It only means to be established in God always, realising His presence at all times.]

आवश्यकटिप्पणयः

(१२०५) (शुष्मासः) – बलवन्तः शुष्ममिति बलनाम (निघ० २ । ६) (वाणस्य)–शब्दायतः–उपदिशतः सृष्टिकाले वेदमुखेन-एतादृशस्य परमेश्वरस्य । पविरिति वाङ्नाम (निघ० १।११)

(१२०६) (तिस्रोवाचः)-अ उ म् इतिरूपाः अथवा ज्ञानकर्मोपासनाद्योतिकाः (मखस्युवः) -- मख इति यज्ञनाम (निघ० ३।१७) तं कामयन्त इति मखस्युवः ।

(१२०८) (अर्कस्य) - अर्चनीयस्य परमेश्वरस्य (१६१ पू० टिप्पणी दृश्यतां प्रमाणार्थम्)

(१२०९) (अक्तुभिः अंजानः) अंजू–व्यक्तिम्रक्षणगतिकान्त्यसन खादनेषु तैः पवित्रीभवन् (गोभिः) - वेदवाग्भिः (गौरितिवाङ्नाम निघ १।११)

पञ्चमः खण्डः

Section-v

३ २ ३ १ ३ १ ३ १ २ ३ २३२
(१२१०) ओ३म् अया वीती परि स्रव यस्त इन्दो मदेष्वा ।
३ १ २ ३ १ २र
अवाहन् नवतीर्नव ॥

अमहीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1210. For translation and notes, please refer to the verse no. 495 on P. 258.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२११) ओं पुरः सद्य इत्थाधिये दिवोदासाय शम्बरम् ।
२ ३ २ ३२३ १२
अध त्यं तुर्वशं यदुम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1211. God when truly worshipped by the devotee who has surrendered himself to Him like a servant and whose intellect and actions are full of truth, destroys internal enemies which attempt to impede his progress, however powerful they (enemies) may be.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १
(१२१२) ओं परि णो अश्वमश्वविद् गोमदिन्दो हिरण्यवत् ।
१ २ ३ २ ३ १ २
क्षरा सहस्रिणीरिषः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1212. O God, Who art bestower of strength, give to our mind strength of senses, splendour, good reputation aud truth. Fulfil our noble desires of all kinds, giving us also food in boundless store, along the wealth in kine and gold.

३ २ १ २ ३ २र ३ २ ३ १ २
(१२१३) ओ३म् अपघ्नन् पवते मृधोऽप सोमो अराव्णः ।
१ ३ १ २ ३२
गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1213. A devotee of peaceful nature drives away all internal foes in the form of ignorance, lust, anger and jealousy etc. and wicked Godless people while going to attain God's Blissful State—emancipation, he purifies all.

३ १ २ ३१ २र३ १२ ३ १ २र
(१२१४) श्रों महो नो राय श्रा भर पवमान जहो मृध: ।
१ २ ३ २ ३ १ २
रास्वेन्दो वीरवद् यश: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1214. O God, Purifier of all ! hither bring unto us, great splendour aud great wealth of wisdom and peace. Destroy our internal foes which impede our spiritual progress. Grant us O Resplendent God, heroic fame.

१ ३ २ ३ २र ३ २ ३ १ २ ३ १
(१२१५) श्रों न त्वा शतं च न ह्रुतो राधो दित्सन्तमा-
३ १ २ ३ १ २ ३ १२
मिनन् । यत् पुनानो मखस्यसे ॥

ऋष्याद्य: पूर्ववत् ।

1215. O God, a hundred obstacles can not check Thee when fain to give Thy boons, purifying all, Thou desirest the self - sacrificing spirit.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१२१६) श्रो३म् श्रया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचय: ।
३ १ २र ३२
हिन्वानो मानुषीरप: ॥

निध्रुवि: काश्यप ऋषि: । पवमान: सोमो देवता । गायत्री छन्द: ।

1216. O God ! Purify us with that stream of bliss wherewith Thou gavest splendour to the Sun, inspiring human actions.

१ २३ २३ १२३ १२ ३ १ २र
(१२१७) श्रो३म् श्रयुक्त सूर एतशं पवमानो मनावधि ।
३ १ २ ३ १ २
श्रन्तरिक्षेण यातवे ॥

ऋष्याद्य: पूर्ववत् ।

1217. A devotee who has become like the sun, dispelling darkness of ignorance and purifying all, yokes the horse of his mind to God Who is Omniscient, in order to attain Him through pure heart and intuition.

३ २ ३२३ २३ १ २ ३ १२
(१२१८) ओं उत त्या हरितो रथे सूरो अयुक्त यातवे ।
२ ३ २ ३ १२ ३ २
इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1218. That sun-like devotee yokes the horses of his senses including mind in the Chariot of God, the Most Charming and Blissful, in order to attain emancipation, saying that God is Glorious and the Lord of the world.

आवश्यकटिप्पणाय:

(१२११) (दिवोदासाय) - दिवः प्रकाशस्वरूपस्य परमेश्वरस्य दासाय-सेवकाय तदर्थमितिभावः (इत्थाधिये) सत्यबुद्धये सत्यकर्मणेच इत्थेति सत्यनाम (निघ० ३।३०) धीरिति प्रज्ञानाम (निघ० ३।६) धीरिति कर्मनाम (निघ० २।१) (शम्बरम)- बलवन्तम् शम्बरमिति बलनाम (निघ० २।६) (यदुम) - प्रयत्नशीलम् अथवा यमु - उपरमे यम्यते नियम्यत इति यदुः तम (तुर्वशम)-तुरी-हिंसायाम् हिंसाशीलम्

(१२१२) अश्वम - वीर्यं वा अश्वः ॥ (शत० २।१।४।२३,२४) हिरण्यवत् - तेजो वै हिरण्यम (तै० १।८।९।१) यशोवै हिरण्यम (ऐत० ७।१८) सत्यं वै हिरण्यम (गोपथ उ० ३।१७)

(१२१३) (मृधः) - हिंसकान् कामक्रोधमोहादीन शत्रून् (अरावाः) - रा-दाने ये परमात्मानं प्रति आत्मनो न ददति तान् दुष्टान् नास्तिकान्

(१२१४) (रायः) - ज्ञानसम्पत्तीः अथवा शमदमादिकाः सम्पदः षट्क - सम्पत्तिनामूना ख्याताः शमः, दमः, उपरतिः, तितिक्षा, श्रद्धा समाधानं चेति

(१२१५) (मखस्यते) - यज्ञमिच्छते मखइतियज्ञनाम (निघ० ३।१७)

(१२१७) (एतशम्) - मनोरूपमश्वम् एतश इत्यश्वनाम (निघ० १।१४) (मनो) - मनु - अवगमे सर्वज्ञे परमात्मनि (अन्तरिक्षेण) - अन्तरीक्षण ज्ञानेन पवित्र हृदयान्तरिक्षेण वा

(१२१८) (हरितः) प्राणिनो विषयेषु हरन्तीति हरित इन्द्रियाणि (निघ० १।१६) मनःसहितानि हरितइतिदिङ्नामसु पाठात् सर्वदिक्षुभ्रमणशीलानि इन्द्रियाणि - अत्र गृह्यन्ते । तानि मनः सहितानि ब्रह्मणि योग्यानि । (रथे) - रमणीये ब्रह्मणि रथो रमतेः

षष्ठः खण्डः

Section VI

३ १ २ ३२३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१२१९) ओ३म् अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं
३१२ ३१ २ १ २र३ १ २ ३ २ ३
दूतमध्वरे कृणुध्वम् । यो मर्त्येषु निध्रुविर्ऋतावा
१ २ ३ १ २ ३ २
तपुर्मूर्धा घृतान्नः पावकः ॥

वसिष्ठो मैत्रावरुणिः ऋषिः । अग्निर्देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1219. O Wise devotees, having all learned persons and keeping away from the path of righteousness, in all your non - violent religious dea insgs, appoint him as your messenger, who is learned, renov ned, virtuous, firm and patient among men, truthful, ar stere, forbearing, taker of non - stimulating diet like clarif :d butter (Ghee) and purifier of all.

२ ३ २ ३ १ २र ३ २ ३२ ३ २ ३१ २३
(१२२०) ओं प्रोथदश्वो न यवसेऽविष्यन् यदा महः संवरणाद्
१ २ १ २ ३ २ ३ १२ ३ १ २र
व्यस्थात् । आदस्य वातो अनु वाति शोचिरध स्म
३ १ २ ३ १२
ते व्रजनं कृष्णमस्ति ।।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1220. Like a steed neighing eager for the pasture, when a learned man comes out from the Gurukula (Preceptor's Residence,) in order to earn wealth, name and fame, then the wind following blows upon his splendour and attractive is the path which thou travellest O wise man.

१ २र ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
(१२२१) ओं उद् यस्य ते नवजातस्य वृष्णोऽग्ने चरन्त्यजरा
३ २ २ ३ १ २ ३२ ३१ २३ २ २३ २ ३
इधानाः । अच्छा द्यामरुषो धूम एषि सं दूतो अग्न
१ २३ २ ३१
ईयसे हि देवान् ।।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1221. When O fresh graduate of the Gurukula! thy ever lasting flames of splendour rise upward, raining wisdom and peace, aloft to heaven as ruddy smoke thou mountest, O fire - like young man! Thou speedest to the enlightened truthful persons as an envoy, carrying the message of righteousness and keeping them away from the path of unrighteousness.

१ २र ३२ ३ २ ३ १ २
(१२२२) ओं तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे ।
१ २र ३ १ २
स वृषा वृषभो भुवत् ।।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1202. For translation, please refer to the verse no. 119 on P. 89.

२ ३ १ २र ३ १ २र३ १ २र ३ २
(१२२३) ओ३म् इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स बले हितः ।
३ २ ३२उ ३ २
द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ॥

1223. (1) This God is able to give all happiness and gifts. He is the mightiest, engaged in creating, maintaining and dissolving the universe. He is Resplendent, Famous and Source of peace.

(2) The soul is meant for obeying the commands of the Lord Who is the most Liberal Donor. He is Mighty and Benefactor of all on account of power. He is full of splendour, fame and peace.

३२उ ३ १ २र३ १ २३ १ २
(१२२४) ओं गिरा वज्रो न सम्भृतः सबलो अनपच्युतः ।
३ २ ३ १ २र
ववक्ष उग्रो अस्तृतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1224. God is Mighty and invincible. He is like a powerful thunder-bolt. He maintains and nourishes the world through the Vedas, being fierce for the wicked.

(2) A devotee of God becomes like a powerful thunder-bolt by the blessings of the Lord. He is strong and invincible. He is never overcome by lust, anger, greed and jealousy etc and thus accomplishes true welfare of the people, being fierce for the wicked.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२२०) (कृष्णम्) - आकर्षकम् (व्रजनम्) व्रजन्त्यनेनेति व्रजनं मार्गः

(१२२१) (वृष्णः) - ज्ञानसुखवर्षकस्य (दूतः) - ज्ञानसन्देशवाहकः पापनिवारकश्च, दूतो जवतेर्वा द्रवतेर्वा वारयतेर्वेतियास्काचार्यो निरुक्ते ५।१

सप्तमः खण्डः

Section VII

१ २ ३ १ २ ३१ २र ३२३ १ २
(१२२५) आ३म् अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आ नय ।
३ १ २ ३ १ २
पुनाहीन्द्राय पातवे ॥

उचथ्य आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1225. For translation, please refer to the verse no. 499 on P. 260 and for notes to P. 263.

२३ १ २ ३ १ २ ३२उ ३क २र
(१२२६) ओं तव त्य इन्दो अन्धसो देवा मधोर्व्याशत ।
१ २ १ २ २
पवमानस्य मरुतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1226. O God! all enlightened truthful persons enjoy Thy sweet meditation. Thou art Resplendent and Purifier of all. The Yogis and worldly people, like Thee in greater and smaller degree, according to their taste and aptitude.

३ २ ३ १ २३२उ ३ १ २ ३ १ २
(१२२७) ओं दिवः पीयूषमुत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे ।
३ २ ३ १२
सुनोता मधुमत्तमम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1277. Offer to the Lord Almighty
The Nectar Divine of devotion
Which is the best and the sweetest
Casting away all commotion.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२२८) ओं धर्ता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दक्षो देवानाम-
३ २ ३ १ २ १ २ ३ २उ ३ १ २१ ३
नुमाद्यो नृभिः । हरिः सृजानो अत्यो न सत्वभि-
३ १ २ ३ २
वृ॑था पाजांसि कृणुषे नदीष्वा ॥

कविर्भार्गव ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

1228. For translation, please refer to the verse no. 558 on P. 290 and for notes to P. 294.

२ ३ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३ २क १ २
(१२२९) ओं शूरो न धत्त आयुधा गभस्त्योः स्व३ः सिषासन्
३ १ २१ १ २ ३ १ २ ३१२ ३ २ ३
रथिरो गविष्टिषु । इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभि-
१ २ ३ १ २ ३ १ २
रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1229. As a hero takes his weapons in his hands, so a devotee takes the weapons of dispassion and discrimination in his hands, when he becomes the master of the chariot of body on the acquisition of knowledge and desires to share his happiness with others. While stimulating the soul force, he is urged forward and balmed by sages skillful in their task.

१ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(१२३०) ओ३म् इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो

३ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ २ १ २
जठरेष्वा विश । प्र नः पिन्व विद्युदभ्रेव रोदसी
३ २ ३ २ ३ १२ ३ १ २
धिया नो वाजां उप महि शश्वतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1230. O Purifier (God) Thou Who art mighty, be manifest in the devotion of the souls with the waves of bliss, make both worlds stream for us, as lighting doth the clouds, enable us to acquire eternal knowledge and exhaustless power through our pure intellect.

१ २ ३ २उ ३ २३क २र ३२३ १ २
(१२३१) ओं यदिन्द्र प्रागपागुदङ् न्यग् वा हूयसे नृभिः ।
१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ ३१२
सिमा पुरू नृषूतो अस्यानवेऽसि प्रशर्ध तुर्वंशे ॥

देवातिथिः काण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथःछन्दः ।

1231. O Lord! When Thou art invoked by the people residing in the East, the West, the North and the South or downwards, Thou art always near at hand in all places. O destroyer of all evil! Thou being invoked by men in various ways, art present within all mankind.

२३ २३ १२३ १ २ ३ १२ १ २ ३ १ २३ १ २
(१२३२) ओं यद्वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १
कण्वासस्त्वा स्तोमेभिर्ब्रह्मवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या-
२
गहि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1232. O God! Thou takest delight with those noble persons, who are devoted to prayers, who destroy all evil tendencies, who are eager to attain Thee and who being free from attachment are fit to approach Thee sincerely.

Those who are wise and devotees, dedicate themselves to Thee with hymns. Therefore come.

३ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३ २ ३१ २र
(१२३३) ओं उभयं शृणवच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।
३ १ २ ३२३ १ ३ १ २र
सत्राच्या मघवान् त्सोमपीतये धिया शविष्ठ आ
२
गमत् ॥

भर्गः प्रगाथऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1232. For transltation, please refer to the verse no. 290. on P. 158.

२उ ३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(१२३४) ओ३म् तं हि स्वराजं वृषभं तमोजसा धिषणे निष्ट-
३१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र १ २ ३
तक्षतुः । उतोपमानां प्रथमो नि षीदसि सोमकामं
२ ३ १२
हि ते मनः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1234. The mind and intellect with their power and sincerity establish within themselves God Who is Strong Ruler of the world, Rainer of peace and happiness. By so doing O devotee, thou seatest thyself as first among thy peers in place, for thy soul longs for devotional juice commingled with knowledge.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२२६) (अन्धसः) – द्वितीयार्थे षष्ठी आध्यानम् ध्यानरूपमन्नं वा अन्धइति अन्ननाम (निघ० २।७) अथवा पदनाम (निघ० ४।२) (मरुतः) - मितं रोचन्तेऽमितं वा रोचन्त इति यास्कीय निरुक्तोक्त दिशा मितंरोचते भगवान् भोगिभ्योऽमितं च योगिभ्यः ।

(१२२७) (वज्रिणे) - वज - गतौ सर्वगताय सर्वव्यापकाय परमेश्वराय - तं प्रसादयितुमित्यर्थः । दिवः - दिवु धातोरनेकार्थेषु अत्र मोदार्थ ग्रहणम् ।

(१२२६) (आयुधा) अध्यात्मपक्षे विवेकवैराग्यरूपाण्यायुधानि यथा गीतायाम् - अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलम्, असंगशस्त्रेणदृढेन छित्वा (अ० १५।३) २ (गविष्टषु) - गोः ज्ञानस्य इष्टिषु - प्राप्तिषु ।

(१२३१) (सिमा) सर्वत्र सर्वपर्यायः सिमा शब्दः । (आनवे) मनुष्य-जातमात्रे अनव इति मनुष्यनाम निघ० २।३) (तुर्वशे)- अन्तिके समीपे तुर्वश इति अन्तिकनाम निघ० २।१६) ।

(१२३२) (रुमे) - रु शब्दे प्रार्थनाशीले (रुशमे) रुश हिंसायाम् - अत्र पापनाशनशीले (श्यावके) श्यैङ गतौ त्वां प्रतिगन्तुमुत्सुके (कण्वासः) मेधाविनः (कण्व इति मेधाविनाम निघ० ३।१५)

अथाष्टम खण्डः

Section VIII

१२ ३१ २ ३ १ २र ३ १ २
(१२३५) ओं पवस्व देव आयुषगिन्द्रं गच्छतु ते मदः ।
३ १ २र १ २
वायुमारोह धर्मणा ॥

निध्रुविः काश्यप ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1235. For translation, please refer to the verse no. 483 on P. 253 and for notes to P. 255. Repeated in the context to emphasise.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
(१२३६) ओं पवमान नि तोशसे रयिं सोम श्रवाय्यम् ।
१ २ ३ १ २र
इन्दो समुद्रमाविश ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1236. O Purifier, O Source of Peace ! Thou pourest out wealth of wisdom that makes a man famous. O devotee of moon-like nature ! enter into the Ocean of virtues i.e.(God).

३ १ २ ३ १ २ २ १ २ ३ २
(१२३७) ओ३म् अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित् सोम मत्सरः ।
३ १ २र ३ १ २
नुदस्वादेवयुं जनम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1237. For translation, please refer to the verse no. 492. on P. 257.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२३८) ओ३म् अभी नो वाजसातमं रयिमर्ष शतस्पृहम् ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्दो सहस्रभर्णसं तुविद्युम्नं विभासहम् ॥

अम्बरीषभरद्वाजावृषी । पवमानः सोमो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1238. For translation, please refer to the verse no. 549 on P. 284 and for notes to P. 287.

३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१२३९) ओं वयं ते अस्य राधसो वसोर्वसो पुरुस्पृहः ।
१ २र ३ १ २र ३ १ २
नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्ने ते अध्रिगो ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1239. May we O God the Support of the world ! very much desire Thy Wealth of wisdom. May we be nearest to Thy will O Omnipresent Lord; May we be in Thy favour and shelter O Resistless Supreme Being.

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २३ १ २
(१२४०) ओं परि स्य स्वानो अक्षरदिन्दुरव्ये मदच्युतः ।
२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र ३ २
धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा न याति गव्ययुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1240. Resplendent God is kind to the devotee who is to be protected, when He is established within the heart with great delight. The devotee who desires to acquire knowledge, being firmly established in the meditation on the Immortal God, certainly goes up (attains a high spiritual state) with the help of the splendid Vedic speech.

१ २ ३ १ २ ३ २
(१२४१) ओं पवस्व सोम महान्त्समुद्रः ।
३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २र
पिता देवानां विश्वाभि धाम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1241. O Source of peace and bliss! Thou art like a great Ocean of mercy and knowledge. Thou art Father and Protector of all enlightened truthful wise men. Thou pervadest all places, please purify us.

[For Metrical translation, please refer to P. 229 and for notes to P. 231.]

३ १ २ ३ १ २
(१२४२) ओं शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम ।
३१ २ ३ १ २र ३ १ २
दिवे पृथिव्यै शं च प्रजाभ्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1242. O Resplendent God! Purify and be Blissful to enlightened wise men, to heaven and earth and all living beings.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१२४३) ओं दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः ।
३ १ २र ३ १ २
सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1243. O God! Thou Who art Sustainer of the sky, Resplendent, Nectar of life, Almighty, purify us establishing us in Thy true law.

आवश्यकटिप्पणयः

(१२३६) (राधसः) - ज्ञानरूपस्यधनस्य राध इतिधननाम (निघ० २।१०) (अध्रिगो) - गमनरहित सर्वत्रगेत्यर्थः ।

(१२४०) (अव्ये) - रक्ष्ये भक्ते अव - रक्षणादिषु (गव्युः) - गोर्ज्ञानं तत्कामो भक्तः । (अध्वरे) - अहिंस्येऽमरे परमात्मनि ।

अथ नवमः खण्डः

Section IX

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१२४४) ओं प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुषे मित्रमिव प्रियम् ।
२ ३ २ ३ १ २र
अग्ने रथं न वेद्यम् ॥

उशनाकाव्य ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1244, We praise the Lord Who is to us like a dear friend and a venerable guest. O Lord! Thou art like a chariot that leads us on to our destined goal.

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१२४५) ओं कविमिव प्रशंस्यं यं देवास इति द्विता ।
१ २र ३ २
नि मर्त्येष्वादधुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1245. Enlightened wise men have established Praiseworthy Master Poet among mortal men in two ways i.e. God as Adorable and Soul as adorer.

१ २ ३२ ३ १ २ ३ १ २र
(१२४६) ओं त्वं यविष्ठ दाशुषो नॄंः पाहि शृणुही गिरः ।
१ १ ३ २ ३१ २र
रक्षा तोकमुत त्मना ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1246. O Thou Ever Youthful God! protect the men who offer themselves to Thee and listen to their prayers. And Thyself preserve them as Thy sons.

१ २ ३ १ २
(१२४७) ओ३म् एन्द्र नो गधि प्रिय सत्राजिदगोह्य ।
३ २उ ३ १ २ ३ १ २र ३ २
गिरिर्न विश्वत: पृथु: पतिर्दिव: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1247. For translation, please refer to the verse no. no. 393. on P. 213 and for notes to P. 218.

३ १ २र ३ २ ३ २ ३ १२
(१२४८) ओ३म् अभि हि सत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी ।
१ २ १ २ ३ १ २र ३ १
इन्द्रासि सुन्वतो वृध: पतिर्दिव: ॥

1248. O true Protector of the devotees of peaceful nature! Thou pervadest both earth and heaven. Thou strengthenest him who offers himself to Thyself. Thou art Lord of heaven and the Lord of joy and Radiance.

१ २र ३ ३ १ २ ३२ ३ १ २र
(१२४९) ओं त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र दर्ता पुरामसि ।
३ २उ ३ २ १ २३१ २र ३ २
हन्ता दस्योर्मनोर्वृधः पतिर्दिव: ॥

1250, O God! Thou art the Upholder of the eternal perfect powers which make up the deficiencies of men. Thou art the slayer of the wicked and their evil tendencies, art the sustainer of thoughtful men and the lord of light and joy.

३ १ ३ १ २र ३ १ २र
(१२५०) ओं पुरां भिन्दुर्युवा कविरमितौजा अजायत ।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुष्टुत: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1250. For translation, please refer to the verse on P. 196 and for notes to P. 197.

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ १२
(१२५१) ओं त्वं वलस्य गोमतोऽपावरद्रिवो बिलम् ।
२ ३ १ २र ३ १ २
त्वां देवा अबिभ्युषस्तुज्यमानास आविषुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1251. O Almighty God ! Thou makest up the deficiency (literally fillest up the hole) of even a great scholar who is covered with nescience. Therefore enlightened persons take shelter in Thee fearlessly when ever they are teased by others or are in difficulties.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २र
(१२५२) ओ३म इन्द्रमीशानमोजसाभि स्तोमैरनूषत ।
३२३ १ २ ३१ २ ३२ ३ २ ३ १ २
सहस्रं यस्य रातय उत वा सन्ति भूयसीः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation:—

1252. Glorify the Lord O devotees,
For all the gifts He grants.
His gifts are thousand fold and more
Wise man His praises chants.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२४६) (तोकम्) तोकमिति अपत्याम निघ० २।२)

(१२४६) (पुराम्) - पृ पालनपूरणयोः - मानवन्यूनतापूरणसामग्रीणां शक्तीनां वा ।

(१२५१) (अद्रिवः) – दृ – विदारणे न दीर्यते इत्यद्रि शक्तिः सा अस्ति अस्येति सम्बोधनम् (गोमतः) – ज्ञानवतः (वलस्य)--संवृतस्य सदाचार्यप्राप्त्यभावादावृतस्य (तुज्यमानासः) – हिंस्यमानाः पीड्यमानाः।

अथदशमोऽध्यायः

CHAPTER X

१ २ ३ १ २३१ २र ३ १ २ ३ १
(१२५३) ओ३म् अक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्मन् जनयन् प्रजा
२र ३ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
भुवनस्य गोपाः। वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये
३२३ २र ३ १ २र
बृहत् सोमो वावृधे स्वानो अद्रिः॥

पराशरः शशाक्तऋषिः। पवमानः सोमो देवता। त्रिष्टुप् छन्दः।

1253. For translation, please refer to the verse no. 52 on P. 273 and for notes to P. 275.

१ २ ३ २ ३ २३ १२ ३ १ २ ३ १ २र
(१२५४) ओं मत्सि वायुमिष्टये राधसे नो मत्सि मित्रावरुणा
३ १ २ २ ३ २ ३ १२३ ३२उ ३२उ ३
पूयमानः। मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि
१ २ ३ १ २
द्यावापृथिवी देव सोम॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1254. O God! Thou Who art perfectly pure, gladdenest us by infusing a kind of life in the air, day and night or Prāna and Udāna for the furtherance of our object. Thou makest the strength of the devotees and learned persons grow. Thou makest all creatures in Heaven and Earth rejoice.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २र
(१२५५) ओं महत् तत् सोमो महिषश्चकारापां यद् गर्भोऽवृ-

३ २ १ २ ३ २३ १ २ ३ १ २१ ३
णीत देवान् । अदधादिन्द्रे पवमान ओजोऽजनयत्
२३ २ ३ १ २
सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1255. For translation, please refer to the verse no. 542 on P. 280 and for notes to P. 282. Repeated in the context for exphasis.

३२ ३ १ २१ ३ १ २
(१२५६) ओ३म् एष देवो अमर्त्यः पर्णवीरिव दीयते ।
३ १ २१ ३ १ २
अभि द्रोणान्यासदम् ॥

शुनःशेप आजीगर्तिः ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1256. Present everywhere this Immortal God flies (so to speak) like a bird upon her wings to deliver His true devotees from the bonds of ignorance and sin. (God's flying is to be taken as a poetical expression, metaphorically)

३ १ २१ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१२५७) ओ३म् एष विप्रैरभिष्टुतोऽपो देवो वि गाहते ।
२ ३ १ २ ३ १ २
दधद् रत्नानि दाशुषे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1257. Praised by wise men, this God bestows rich gifts of truth, peace and self-control etc. upon the worshipper and thus does His work of protecting the sincere devotee.

३१ २१ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२५८) ओ३म् एष विश्वानि वार्या शूरो यन्निव सत्वभिः ।
१२
पवमान सिषासति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1258. God the Purifier and Destroyer of all evils, desires to distribute all desirable virtues like the truth and good conduct among His devotees.

३२ ३२ २ ३ १२
(१२५६) ओ३म् एष देवो रथर्यति पवमानो दिशस्यति ।
३ १ २ ३२
आविष्कृणोति वग्वनुम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1259. This God Who purifies is Omniscient and present everywhere. He gives His aid to the true devotees. He manifests the Vedic Speech and lets His voice (message) be heard by all wise men of pure hearts.

३२ ३ १ २३ २ ३ १२ ३१ २
(१२६०) ओ३म् एष देवो विपन्युभिः पवमान ऋतायुभिः ।
२३ १ २
हरिर्वाजाय मृज्यते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1260. This God the Purifier is adored and sought after by all wise devotees who desire to seek truth for the attainment of knowledge and power, as He is the Destroyer of all sin and misery.

३२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१२६१) ओ३म् एष देवो विपा कृतोऽति ह्वरांसि धावति ।
१२ ३ १ २
पवमानो अदाभ्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1261. This God When meditated upon by the wise, being by nature the Purifier and Inviolable, drives away all crookedness and thus purifies His devotees.

३२उ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(१२६२) ओ३म् एष दिवं वि धावति तिरो रजांसि धारया ।
१२ ३ १ २
पवमानः कनिक्रदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1262. When prayed by the devotees with noble speech, this God dispels all their darkness and purifying them roars (so to speak) consoling them never to fear.

३२उ ३ १ २ ३२उ ३ १ २
(१२६३) ओ३म् एष दिवं व्यासरत् तिरो रजांस्यस्तृतः ।
१२ ३२
पवमानः स्वध्वरः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1263. This God Who is never over - thrown, Who is Purifier and Whose devotees are non - violent, enables His worshippers to acquire tne light of knowledge and joy, driving away all darkness.

३२ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३१ २ ३२
(१२६४) ओ३म् एष प्रत्नेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः ।
१२ ३ १२
हरिः पवित्रे अर्षति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1264. This God by His eternal manifestation is illustrious for the enlightened wise men. He the Destroyer of sin is manifested only in pure hearts.

३२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३२३ १ २
(१२६५) ओ३म् एष उ स्य पुरुव्रतो जज्ञानो जनयन्निषः ।
१२ ३२
धारया पवते सुतः ॥२॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1265. This Lord of many holy laws, being manifested creating all desirable objects, purifies His devotees with the stream of bliss.

आवश्यकटिप्पण्य:

(१२५४) मित्रावरुणौ-अहोरात्रौ प्राणोदानौ वा अहोरात्रौ वै मित्रावरुणौ (शत० ३।२।२।१३) अहर्वै मित्रो रात्रिर्वरुण: (ऐत० ४। १०) प्राणोदानौ मित्रावरुणौ (शत ३ । २ । २ । १०) (मारुतंशर्ध:)- मरुत इति ऋत्विङ् नाम (निघ० ३ । १८) ऋतौ ऋतौ यजन्ति परमात्मानमिति मरुतो भक्ता: शर्धइति बलनाम (निघ० २। ६)

(१२५६) (द्रोणानि)-द्रवन्ति-गच्छन्ति मनसा वाचा कर्मणा परमात्मानं प्रति ते द्रोणा उपासका: (लिंग व्यत्ययश्छान्दस: ।

(१२५७) (अप:)-भक्तरक्षारूपं कर्म अप इति कर्मनाम (निघ० २।१)

(१२५६) (रथर्यति)--रथर्यतीति गतिकर्मा (निघ० २।१४) गतेस्त्रयोऽर्था ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अतो ज्ञानप्राप्त्यर्थ ग्रहणात् सर्वज्ञ: सर्व-गश्चेत्यर्थ: (वग्वनुम्)- वेदवाचम् वग्वनुरिति वाङ् नाम (निघ० १।११)

(१२६०) विपन्युभि:- मेधाविभिर्भक्तै: विपन्यव इति मेधाविनाम (निघ० ३। १५) विपूर्वकात् पन-व्यवहारे स्तुतौचेति धातोनिष्पन्नो विपन्युशब्द:। (ऋतायुभि:)-ऋतमिति सत्यनाम (निघ० ३।१०) तत्कामयमानै: ।

(१२६१) (विपा कृत:) - विपइति मेधाविनाम (निघ० ३ । १५) तै: उपासित: अथवा विपेतिवाङ् नाम (निघ० १। ११) तया वर्णित: । अतिधावति - धाव - गतिशुद्ध्यो: अत्र शुद्ध्यर्थग्रहणम् दूरीकृत्य शोधयति ।

(१२६२) (धारया)-वाच: प्रार्थनारूपया धारेति वाङ् नाम (निघ० १।११)

(रजांसि) -- रात्रीः तमोरूपा रज इति रात्रिनाम (निघ० १)

(१२६३) (दिवम् व्यासरत्) -- दिवु--धातोरनेकार्थेषु अत्रद्यु तिमोदार्थे-ग्रहणम सृ-गतौ अत्र प्राप्त्यर्थ ग्रहणम् प्रकाशं मोदं च प्रापयति ।

(१२६४) (प्रत्नेन जन्मना)-प्रत्नमिति पुराणनाम (निघ० ३ । २७) जनी--प्रादुर्भावे तस्मात् प्रादुर्भावेन महिमप्रकाशनद्वारा ।

(१२६५) (जज्ञानः)--प्रकटीभवन् जनी-प्रादुर्भावे (सुतः) षु प्रसवै-श्वर्ययोः : परमेश्वरं प्राकट्यं नीतवतः-साक्षात्कुर्वत इत्यर्थः क्विप प्रत्ययः द्वितीया बहुवचनम् ।

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

३२ ३ २ ३ २ ३ ७ ३ १२ ३१ २
(१२६६) ओ३म् एष धिया यात्यण्व्या शूरो रथेभिराशुभिः ।
२ ३ १ २ ३ २
गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥

असितः काश्यपो देवलो र्षिः। पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1266. As a hero goes to the battlefield with rapid cars, this devotee of peaceful nature goes to God's Blissful State (emancipation) with subtle intellect and good actions.

३२ ३१ २ ३२ ३१ २
(१२६७) ओ३म् एष पुरू धियायते बृहते देवतातये ।
२ ३ १ २३ १ २
यत्रामृतास आशत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1267. This devotee meditates upon God for the full development of divine virtues, in Whom (God) the Immortals have their seat or Whose bliss the emancipated souls

enjoy in the state of salvation.

३१ २ ३ २ ३ २३ १ २ ३१२
(१२६८) ओ३म् एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणेष्वायवः ।
३ २ ३ १ २र
प्रचक्राणं महीरिषः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1268. Men of discrimination, purify this devotee of God, one among the kind - hearted persons, who is engaged in continuously performing various internal and external sacrifices and who is worthy to be made perfectly pure.

३२ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ २
(१२६९) ओ३म् एष हितो विनीयतेऽन्तः शुन्ध्यावता पथा ।
१२ ३२ ३ १२
यदी तुञ्जन्ति भूर्णयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1269. When great souls who uphold humanity, give him proper instructions, this devotee who brings about others' welfare is led along the concerated path towards God Who is within.

३२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २३ १ २
(१२७०) ओ३म् एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिरंशुभिः ।
२ ३ १ २ ३ १२
पतिः सिन्धूनां भवन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1270. This vigorous devotee full of knowledge moves along with men shining with pure rays of truth, non-violence and pure character and himself becoming like an ocean of virtues and controlling all his nerves.

३१ २र ३ १ २३ १ २ ३ क१ १२
(१२७१) ओ३म् एष शृङ्गाणि दोधुवच्छिशीते यूथ्यो३ वृषा ।

३ १ २र३ १ २
नृम्णा दधान ओजसा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1271. This devotee doing with might, heroic deeds and able to lead the masses, rainer of blessing, shakes off or destroys all wicked tendencies of violence which burn the people.

३१ २र ३१ २र ३ ३ १ २र
(१२७२) ओ३म् एष वसूनि पिब्दनः परुषा ययिवाँ अति ।

२३ १२
अव शादेषु गच्छति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1272. This devotee controlling the Prānas (Vital breaths) through the practice of Prānāyāma, overcomes all hard obstacles and is engaged in battles with evil tendencies.

३२३ २उ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१२७३) ओ३म् एतमु त्यं दश क्षिपो हरिं हिन्वन्ति यातवे ।

३ २ ३ १ २
स्वायुधं मदिन्तमम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1273. To this devotee, who is equipped well with weapons of discrimination and dispassion, best giver of delight, ten senses (5 of perception and 5 of action) lead forward to go to the path of God, Who is the Destroyer of all sins and miseries.

आवश्यकटिप्पणयः

(१२६८) (आयवः) – विवेकिनो मनुष्याः आयव इति मनुष्यनाम (निघ० २।३) (द्रोणेषु)–परदुःखेन द्रुता दयालवो मनुष्या द्रोणास्तेषु– द्रु–गतौ (इषः) – इष्टीः – विविधरूपान् यज्ञान् द्रव्ययज्ञास्तपो यज्ञा योगयज्ञास्तथापरे ।

स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च, यतयः संशितव्रताः ।। गीता ४ । २८ इत्यादिरूपेण भगवद् गीतायां वर्णितान् ।

(१२६६) (भूर्णयः)--भृञ्--धारणपोषणयोः बिभ्रतीति भूर्णयः धारणकर्तारो ज्ञानोपदेशबलेन (तुंजन्ति)–ददति उपदेशम् तुंजतिर्दानकर्मा (निघ० ३ । २०)

(१२७१) (नृम्णा)-नृम्णानि बलानि बलयुक्तकर्माणि नृम्णमिति बलनाम (निघ० २।६) शृंगाणीतिज्वलतोनाम (निघ० १।१७) जनज्वलनकारिणीः हिंसावृत्तीः ।

(१२७२) (वसूनि)-प्राणान् प्राणा वै वसवः "प्राणा हीदं सर्वं वस्वाददते" (जैमि० उप० ४।२।३) प्राणा वै वसवः । (तैत्ति० ३।२।३।३ ।। ३।२।४।२) (शार्द्धेषु)–शद्लृ–शातने (हिंसायाम्) पापप्रवृत्तिनाशनात्मकेषु युद्धेषु ।

(१२७३) (स्वायुधम्) - विवेकवैराग्यरूपायुधोपेतम् "असंगशस्त्रेणदृढेन छित्वा" इतिगीतायाम् १५ । २ (क्षिपः) – क्षिपन्ति – क्लेशान् सम्यक् प्रयुक्ता इति क्षिपः इन्द्रियाणि ।

तृतीय खण्डः

Section III

३ २ ३ २र ३ २उ ३ १ २
(१२७४) ओ३म् एष उ स्य वृषा रथोऽव्या वारेभिरव्यत ।
२ ३ १ २ ३ १ २
गच्छन् वाजं सहस्रिणम् ।।

राहूगण आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1274. This mighty and active devotee is protected from the bonds of Matter, while going towards the Almighty.

३१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२७५) ओ३म् एतं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1275. To this devotee of moon—like nature who is destroyer of other's miseries, the senses belonging to the person who makes people enjoy physical, vocal and mental happiness or possesses physical, mental and spiritual powers lead on with un-shakable Yogic practices to drink deep the nectar of God's bliss.

३ १ २र३ २ ३२उ ३ १ २
(१२७६) ओ३म् एष स्य मानुषीष्वा श्येनो न विक्षु सीदति ।
१ २ ३ २उ ३ १ २
गच्छञ्जारो न योषितम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1276. He (the devotee) becoming energetic like a falcon settles down among the people, just like a husband speeding to his beloved wife.

[Such a true devotee is always engaged in doing noble deeds for bringing about the welfare of the people, out of love.)

३२उ ३ १ २र ३ १ २र
(१२७७) ओ३म् एष स्य मद्यो रसऽव चष्टे दिवः शिशुः ।
२र ३२ ३ १ २
य इन्दुर्वारमाविशत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1277. The devotee of moon—like nature, who enters into the Most acceptable God, All-Bliss, dispassionately looks on all being seated in the lap of the Divine Mother like an infant. He becomes the embodiment of true delight.

३२उ ३१२ ३ १ २र ३ २
(१२७८) ओ३म् एष स्य पीतये सुतो हरिरर्षति धर्णसिः ।

२ ३ १ २ ३ २ २ ३
क्रन्दन् योनिमभि प्रियम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1278. This devotee who is destroyer of sins and upholder of noble virtues, born to drink deep of the nectar of God's bliss, goes to the well-beloved, efficient cause of the world (God) sincerely, glorifying Him and studying the Vedas.

३२उ ३ २३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(१२७९) ओ३म् एतं त्यं हरितो दश मर्मृज्यन्ते अपस्युवः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
याभिर्मदाय शुम्भते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1279. Ten skillful senses desiring to do noble deeds, cleanse carefully this devotee making him bright and beauteous for the gladdening draught of Soma i.e. the juice of devotion commingled with pure knowledge.

[For enjoying the bliss of devotion, it is absolutely necessary to purify the senses and the mind.]

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२७४) (रथः) – रथ इव क्रियाशीलो रमणशीलो वा रथो रमतेः (अव्या वारैः)--अविर्वैनामदेवतर्तेनास्ते परीवृता (अथर्व. १० । ८ । ३१) इति मन्त्रानुसारम् अविः–प्रकृतिः तस्या आवरणैः ।

(१२७५) (त्रितस्य) – त्रिविधानि शारीरिकवाचिकमानसानि – सुखानि तनोति यस्तस्य अथवा यः शारीरिकमानसात्मिकबलानि तनोति तस्य (त्रितः) यस्त्रीणि शरीरात्मसम्बन्धिसुखानि तनोति सः इति महर्षिदयानन्दः ऋ० २।३४।१४ भाष्ये । (योषणः)–यु-मिश्रणा-मिश्रणयोः मिश्रिताः इन्द्रियवृत्तयः ।

(१२७७) (मद्योरसः)-मदी-तृप्तियोगे तृप्तिकारक आनन्दमयो भगवान् "रसो वै सः" इत्युपनिषदि तैत्ति० २।७) (वारम)--वरणीयं परमात्मानम् वृञ्--वरणे ।

(१२७८) (हरिः)-पापानि हरतीति हरिः उपासकः ।

(१२७९) (हरितः)-हरन्ति विषयेषु मन इति हरितः-इन्द्रियाणि (अपस्युवः)-शुभकर्म कर्तुमिच्छुकानि अपइति कर्मनाम (निघ० २।१)

चतुर्थः खण्डः

Section IV

३२ ३ २ ३ १ २र ३ १ २र३ १ २
(१२८०) ओ३म् एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः ।
२ ३ २३ १ २
अव्यं वारं वि धावति ॥

प्रियमेध आङ्गिरस ऋषिः । सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1280. Prayed by men sincerely, Omnipotent and Omniscient God Who is the Lord of the mind runs (so to speak) to the protectab'e noble devotee and is manifest in his pure heart.

३२ ३ २३ ३ १ २ ३१ २ ३२
(१२८१) ओ३म् एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्यः सुतः ।
२ ३ १ २ २ २
विश्वा धामान्याविशन् ॥

1281. This God Who is Omnispresent Creator of the world and is manifest only for the enlightened truthful wise men, flows into the pure hearts of the devotees.

[They realise His presence and Bliss in their hearts.]

३ २ ३१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१२८२) ओ३म् एष देवः शुभायतेऽधि योनावमर्त्यः ।

३ १ २ ३ १ २
वृत्रहा देववीतमः

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1282. This God Who is Immortal, the Slayer of all obstacles and sins, desired most by the enlightened truthful wise men, shines in beauty in the Matter (which is the material cause of the univer e) and in His Special dwelling place i.e. heart.

३२उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१२८३) ओ३म् एष वृषा कनिक्रदद् दशभिर्जामिभिर्यतः ।

१ २ २र
अभि द्रोणानि धावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1283. Pleased with their control of ten senses, this Rainer of blessings gives consolation and runs onward (so to speak) towards the kind hearts of His devotees. He reveals the Vedas in the pure hearts of the seers.

३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१२८४) ओ३म् एष सूर्यमरोचयत् पवमानो अधि द्यवि ।

३ २ ३ ३ १ २र
पवित्रे मत्सरो मदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1284. This God the Purifier has given splendour to the sun and is the Source of rapturous joy in pure heart.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१२८५) ओ३म् एष सूर्येण हासते संवसानो विवस्वता ।

१ २ ३ १ २र
पतिर्वाचो अदाभ्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1285. This unconquerable Lord of speech, dwelling in an enlightened person who has become like the sun, the dispeller of darkness of ignorance, shines brightly.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२८०) (वाजी)–सर्वशक्तिशाली परमेश्वरः वाज इति बलनाम (निघ० २।६) (वारम्)–वरणीयं श्रेष्ठमुपासकम् अथवा रक्षणीयं वरणीयं हृदयं (विधावति)–तत्र प्रकटी भवति।

(१२८१) (देवेभ्यः)–सत्यनिष्ठविद्वद्भ्यः (प्रमाणानि ३७ पृष्ठे द्रष्टव्यानि)।

(१२८२) (देववीतमः)–देवैः–सत्यनिष्ठैर्विद्वद्भिरत्यधिकं काम्यमानः वी–गति व्याप्ति कान्त्यसनखादनेषु अत्र कान्त्यर्थग्रहणम् कान्तिः–कामना (योनौ)–जगदुपादानकारणभूतायां प्रकृतौ तथा हृदये "ममयोनिर्महद्ब्रह्म, तस्मिन् गर्भं दधाम्यहम्।" इति गीतावचनमत्र स्मर्तव्यम् (१४।२) योनिरितिगृहनाम (निघ० ३।४) "ईश्वरः सर्वभूतानांहृद्देशेऽर्जुनतिष्ठति" इति गीतायाम् १८।६१।

(१२८३) (जामिभिः)–इन्द्रियैः जमु–अदने अदन्ति विषयान् यैस्तानि इन्द्रियाणि तैः (द्रोणानि)–दययाद्रुतानि हृदयानि द्रु–गतौ।

(१२८४) (सूर्येण विवस्वता)–सूर्यसमानेनाज्ञानान्धकारनिवारकेण मनुष्येण विवस्वन्त इति मनुष्यनाम (निघ० २।३)

पञ्चमः खण्डः

Section-V

३२ ३२३ १ २ ३ २३ १ २
(१२८६) ओ३म् एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते।

३ २र ३ १ २
पुनानो घ्नन्नप द्विषः ॥

नृमेध आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1286. This Omniscient God, exalted by our lauds, flows to the pure heart of a devotee, destroying all his feelings of hatred and animosity etc.

३ १ २र ३ १२ ३ १ २र
(१२८७) ओ३म् एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित् परि षिच्यते ।
३ १ २ ३ १ २
पवित्रे दक्षसाधनः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1287. This God, Giver of strength, Winner of happiness for active soul dedicated to Him, is poured upon (realised within) the pure heart of the devotee.

३२३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र ३ २
(१२८८) ओ३म् एष नृभिर्वि नीयते दिवो मूर्धा वृषा सुतः ।
२ ३ १ २ ३ २
सोमो वनेषु विश्ववित् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1288. This God Who is the Head of the Heaven, Rainer of blessing, Omniscient, Self - existent is contemplated upon by men in forests or during devotional exercises.

३२ ३ १ २ र १ २ ३२
(१२८९) ओ३म् एष गव्युरचिक्रदत् पवमानो हिरण्ययुः ।
३ २ ३ १ २र
इन्दुः सत्राजिदस्तृतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1289. Resplendent God the Purifier Who is ever Conqueror and never overcome, desiring to give knowledge and splendour or spiritual Light to His devotees, consoles them

in difficulties saying 'don't fear.' I am your Protector. He teaches humanity through the Vedas.

३ २ ३क २र ३ १ २३ २ ३ १ २
(१२९०) ओ३म् एष शुष्म्यसिष्यददन्तरिक्षे वृषा हरिः ।
३ २उ ३ २ ३ १
पुनान इन्दुरिन्द्रमा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1290. This God Who is the Rainer of Peace and Destroyer of all sins, being Almighty flows into the pure heart of the devotee.

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२९१) ओ३म् एष शुष्म्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्षति ।
३ १२ ३ २
देवावीरघशंसहा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1291. This God Who is Almighty, Invincible Purifier the Protector of the enlightened truthful persons and slayer of sinners is present everywhere and knows every thing.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२८७) (वायवे)-परमेश्वरं प्रति गतिशीलाय जीवाय वा-गतिगन्धनयोः-अत्र गत्यर्थग्रहणम् ।

(१२८८) (वनेषु)--अरण्येषु वन -- संभक्तौ इति धात्वर्थानुसारं भक्तिकाले वा ।

(१२८९) (गव्युः)--ज्ञानं दातुं कामयमानः गम्लृ-गतौ गतेस्त्रिष्वर्थेष्वत्र ज्ञानार्थग्रहणम् । (हिरण्ययुः) -- तेजो वै हिरण्यम (तैत्ति० १।८।९।१) ज्योतिर्हि हिरण्यम (शत० ४।३।१।२१ ।

(१२९०) (अन्तरिक्षे) - हृदयान्तरिक्षे ।

(१२६१) (अर्षति)--प्राप्नोति -- व्याप्नोति सर्वत्र, सर्वं वा जानाति ऋषी-गतौ ।

षष्ठः खण्डः

Section VI

२ ३ २ ३२३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१२६२) ओं स सुतः पीतये वृषा सामः पवित्रे अर्षति ।
३ १ २र ३ २
विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ॥

राहूगण ऋषिः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1292. This God Who is the Rainer of peace, Who slays the wicked propensities and loves the enlightened truthful persons is manifested in the pure heart of a devotee. He enables him to enjoy the juice of bliss.

२ ३१२ ३१ २र ३ २
(१२६३) ओं स पवित्रे विचक्षणो हरिरर्षति धर्णसिः ।
३१र ३ १ २
अभि योनिं कनिक्रदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1293. God Who is Far-sighted (Omniscient), Destroyer of sins and misery, Upholder of the world, dwells in the pure hearts of His devotees, being Prime Mover of the Matter and giving proper instruction to His true worshippers through the Vedas and their pure conscience.

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र ३ १ २
(१२६४) ओं स वाजी रोचनं दिवः पवमानो वि धावति ।
३ १ २र ३ १ २
रक्षोहा वारमव्ययम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1294. This Almighty God Who is the illuminator of the heaven, Purifier, slayer of the evil-doers especially purifies

the immortal noble souls of the devotees and pervades them all.

२ ३ २उ ३ १ २३ १ २
(१२९५) ओं स त्रितस्याधि सानवि पवमानो अरोचयत् ।
३ २ ३ १२ ३२
जामिभिः सूर्यं सह ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1295. This Purifier is on the summit of Trinity (consisting of inanimate Matter, conscious souls and Omniscient God) and with His Powers of dissolving darkness of ignorance, He illumines the souls of the wise who are devoted to Him.

२ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २र
(१२९६) ओं स वृत्रहा वृषा सुतो वरिवोविददाभ्यः ।
२ ३ १ २
सोमो वाजमिवासरत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1296. God Who is Destroyer of Sins, Showerer of bliss and peace, Giver of the Wealth of Wisdom and Invincible, when realised within, pervades the soul of a devotee like energy. The soul goes eagerly towards Him, as a warior to the battlefield.

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ १ २र
(१२९७) ओं स देवः कविनेषितो३ऽभि द्रोणानि धावति ।
१ ३१ २ ३ १ २
इन्दुरिन्द्राय मंहयन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1297. This God when urged by a sage through sincere prayer and effort, speeds forward to his kind and loving heart and gives strength to his soul.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२६३) (योनिम् अभि) योनिपदेनात्र जगदुपादानकारणभूतायाः प्रकृतेर्ग्रहणम् । परमेश्वरस्तामभितो व्याप्तस्तत्प्रेरकश्च वर्तते ।

(१२६४) (विधवति)--धाव-गतिशुद्ध्योः शुद्ध्यर्थमादाय पवित्रीकरोति गतेः प्राप्त्यर्थमादाय 'व्याप्नोतीत्यर्थः' कृतोऽस्माभिः(अव्ययम्)-अविनाशिनं जीवात्मानम् ।

(१२६५) (त्रितस्य) – चिदचिदीश्वरश्चेति त्रितस्य चिदचिदीश्वराणां जीवप्रकृतिब्रह्मपदवाच्यानां प्रधानं ब्रह्म वेति तस्य त्रितस्य प्राधान्यमुक्तम् । (जामिभिः) – अज्ञानान्धकारनिवारिकाभिः शक्तिभिः जमु - अदने (सूर्यम्) - सृ – गतौ परमात्मानं प्रतिसरणशीलं जीवात्मानम् ।

(१२६६) (वरिवोवित्) ज्ञानरूपधनस्य लम्भकः--वरिव इति धननाम (निघ० २।१०) ।

सप्तमः खण्डः

Section VII

१ २ ३र३ १ २र ३ १र३ १ २
(१२९८) ओं यः पावमानीरध्येत्यृषिभिः संभृतं रसम् ।
२ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितं मातरिश्वना ॥

पवित्र आङ्गिरस ऋषिः । पवमानाध्येता देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1298. The man who studies the ennobling Vedic Riks revealed by God the Purifier, whose juice is stored by saints and seers, enjoys the bliss of God Who is perfectly pure. That (bliss) is enjoyed by a broad-minded person.

३ २उ ३ १ २र३ १र३ १ २
(१२९९) ओं पावमानीर्यो अध्येत्यृषिभिः संभृतं रसम् ।

२ ३ १२ ३ १ ३ १ २र ३२
तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1299. The man who studies the ennobling Vedic Riks revealed by God the Purifier, for him Sarasvati (Vedic Speech) pours forth milk - like knowledge of self, clarified butter - like the bright realisation of self, honey like enjoyment of the sweet bliss of God and water - like calm juice of peace.

३ २ ३ १ २ ३ २३ १ २ ३ १ २
(१३००) ओं पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्चुतः ।
१ २ ३ १ २३ १२ ३ २ ३ १ २ ३२
ऋषिभिः संभृतो रसो ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1300. The Riks revealed by God the Purifier bring us weal, fulfil our noble desires and engender splendour. The The saints and sages store their juice and it is the beneficial nectar that is deposited in true Brahmanas (knowers of God).

३ १२ ३२ ३ १ २र ३ २
(१३०१) ओं पावमानीर्दधन्तु न इमं लोकमथो अमुम् ।
३ ३ १ २ ३२ ३२ ३ १ २
कामान् त्समर्धयन्तु नो देवोर्देवैः समाहृताः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation::–

1301. Let Revelation purify
This world and the next
Let Wisdom Divine beautify
Our life, passing all test.
Let the Revealed hymns fulfil
Spirit of service and sacrifice
Ever practised by the wise.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२३ १ २
(१३०२) ओं येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा ।
१२ ३ १ २ ३ १ २
तेन सहस्रधारेण पावमानीः पुनन्तु नः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1302. Truthful men God glorify
By His worship their souls purify
Let Revelation make us pure
Giving knowledge pure and sure.

३ २ ३ १२३ ३ १ २ ३२
(१३०३) ओं पावमानीः स्वस्त्ययनीस्ताभिर्गच्छति नान्दनम् ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
पुण्यांश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1303. These hymns revealed by God the Purifier, bring weal. By them a man attains happiness and bliss. He gets pure and holy enjoyment in this world and attains immortality.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१२९८) (मातरिश्वना)–मातरि – अन्तरिक्षेऽन्तःकरणरूपे श्वयते वर्धते स मातरिश्वा । यस्यान्तः करणमतिवृद्धं विशालं तत्त्वदर्शि च जातं स मातरिश्वोच्यते तेन ।

(१२९९) (सरस्वती) वेदवाक् सरस्वतीति वाङ्नाम (निघ० १ । ११) (क्षीरम्)–दुग्धसदृशमात्मज्ञानम् । (सर्पिः) – घृतसदृशं स्नेहपूर्णं ज्योतिःस्वरूपमात्मदर्शनम् (मधु) --मधुवत् मधुरं ब्रह्मानन्दरसम् (उदकम्)--जलवत् शीतलं शान्तिरसम ।

(१३०१) (देवीः)–देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा इति ७।४।१५

निरुक्तानुसारं ज्ञानदात्र्य ऋचः (देवैः) – सत्यनिष्ठैर्विद्वद्भिः सत्यसंहिता वै देवाः ॥ (ऐत० १।६) सत्यमया उ देवाः (कौषी० २।८) विद्वांसो हि देवाः (शत० ३।७।३।१०)

अथाष्टमः खण्डः

Section VIII

१ २ ३ १ २र३ १ २ ३ २ ३२३ १ २ ३
(१३०४) ओ३म् अगन्म महा नमसा यविष्ठं यो दीदाय समिद्धः
१ २ ३ २ ३ १ २३ १२ ३ १ ३ १ २
स्वे दुरोणे। चित्रभानुं रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं
३ १ २ ३ १ २
विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥

वसिष्ठो मैत्रावरुणिः ऋषिः । अग्निर्देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1304. With great reverence, we approach God Who is Ever Young and Who shines well in His dwelling in the pure heart of a devotee or the vast universe. He is wondrously bright, pervading the earth and heaven, well—worshipped in all directions.

२ ३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
(१३०५) ओं स मह्ना विश्वा दुरितानि साह्वान् अग्निष्टवे
२ ३ २ ३ १२ १ २ ३ १ २ ३ २
दम आ जातवेदाः। स नो रक्षिषद् दुरितादवद्याद्
३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्मान् गृणत उत नो मघोनः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1306. Through His great might, overcoming all evils, praised in the heart of a devotee is Omnipresent and Omniscient God. May He preserve from disgrace and trouble, both of us, who praise Him and who are wealthy in Wisdom.

१ २र ३ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
(१३०६) ओं त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभि-

१ २ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
वंसिष्ठाः । त्वे वसु सुषणनानि सन्तु यूयं पात स्व-
२ ३ १ २
स्तिभिः सदा नः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1306. O God, Thou art called Mitra (The Friend of all) and Varuna (The Best or the Most Acceptable). Men of self - control and true devotees exalt Thee with the hymns. With Thee be most abundant gain of the wealth of wisdom. O ye wise men, preserve us ever more with blessings.

३२उ ३ १ २र ३१ २ ३ १ २
(१३०७) ओं महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव ।
१ २ ३ १२
स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥

वत्सःकाण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1307. God, Great in His Power and Might and like the cloud rich in rains, has been glorified by the lauds of a true devotee who is like a dear son to Him.

२ ३ २ ३ १ २र३ १२ ३ २ ३ १ ३
(१३०८) ओं कण्वा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् ।
३ १ २ ३ १ २
जामि ब्रुवत आयुधा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1308. Since Wise men of meditation make with lauds God as Completer of their spiritual inner sacrifice, they declare all weapons needless for their own protection. [They being pledged to non- violence, depend on God and God alone for their protection. Such Brahmans and Sanyasis don't resort to violence as they believe in their tremendous spiritual Power.]

३ २ ३ २३ १२३ १ २२ ३ १ २
(१३०९) ओं प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त वह्नयः ।
१ २ ३ २३ १ २
विप्रा ऋतस्य वाहसा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1309. When devotees bear within themselves the splendour of God Who is 'Absolute Truth', they become true genuises and full of true wisdom, by the power of truth,

आवश्यकटिप्पण्यः

(१३०४) (स्वे दुरोणे) – दुरोणमिति गृहनाम (निघ० ३।४) भक्तहृदय-रूपे गृहे अथवा समस्तसंसार रूपेगृहे ।

(१३०५) (जातवेदाः) – जाते २ विद्यते इति वा जातानि वेदेतिवा (निरु० ७।५) Even Griffith has rightly translated the word in Foot--note. "The wise or Omniscient God." (दमे) – गृहे भक्तहृदयरूपे (दम इति गृहनाम निघ० ३।४) ।

(१३०६) (वसिष्ठाः) – अतिशयेन वासदन्त्यात्मसु परमात्मानम् इति वसिष्ठाः, यद्वै नु श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठः (शत० ८।१।१।६) ६५० पृष्ठे टिप्पणी दृश्यताम् ॥

(१३०८) (कण्वाः)-मेधाविनः कण्व इति मेधाविनाम (निघ०३।१५) कणु-निमीलने इति धातोर्निष्पन्नः,तस्मात् कण्वाः चक्षुर्निमीलनं कृत्वा ध्यानमग्ना मेधाविन इत्यर्थः :

(१३०९) (वह्नयः) – उपासकाः वहन्ति – परमेश्वरतेजो हृदयं प्रापयन्तीति वह्नयः ।

अथ नवमः खण्डः

Section IX

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३१०) ओं पवमानस्य जिघ्नतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत ।
३२ २ ३ १ २
जीरा अजिरशोचिषः ॥

शतं वैखानसा ऋषयः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1310. Great lights of God Who is the Purifier, the Destroyer of ignorance and sin and Resplendent, are seen within which create great delight.

३२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३११) ओं पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः ।
१२ ३१ २
हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1311. God the Purifier is the Best Owner of the chariot of the world. He is praised with fairest hymns and is the Most Resplendent. He is Destroyer of all misery and Giver of great delight. All devotees and performers of Yajnas (non—violent sacrifices) are His hosts. [They all praise Him.]

१ २ ३क २र ३ १ २ ३ १ २
(१३१२) ओं पवमान व्यश्नुहि रश्मिभिर्वाजसातमः ।
१ २ ३२ ३ १ २
दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1312. O Purifier, being the Best Giver of the power by Thy rays, penetrate us giving the singer, heroic strength.

२ ३ १ २ ३१२ ३ १ २३२ ३ २
(१३१३) ओं परीतो षिञ्चता सुतं सोमो य उत्तमं हविः ।

३ १ २र ३ २क २उ ३ २ ३ २३१ २
दधन्वाँ यो नर्यो अप्स्व३न्तरा सुषाव सोममद्रिभिः॥

सप्तर्षय ऋषयः। पवमानः सोमो देवता। प्रगाथश्छन्द बृहती।

1313. O devotees! Sprinkle on all sides the divine joice (of devotion) which is the best of sacred gifts and is the friend of men establishing God in your hearts. It has been generated by devotees of firm nature, as the best among noble acts.

३१ २३१ २३ १२ ३२२ ३१२
(१३१४) ओं नूनं पुनानोऽविभिः परि स्रवाऽदब्धः सुरभिन्तरः।
१३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३
सुते चित् त्वाप्सु मदामो अन्धसा श्रीणन्तो गोभि-
१ २
रुत्तरम ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत्। सतो बृहती छन्दः।

1314. O God! Thou Who art Invincible and the most Admirable, flow to our hearts, purifying us by Thy protective powers. We take delight in Thee, when Thou manifestest Thyself in our hearts, pleased with our prayers and meditations, offered more and more earnestly and sincerely.

१२ ३ १ २र ३ १ २
(१३१५) ओं परि स्वानश्चक्षसे देवमादनः।
२ ३ १ २ ३ २
क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्। भुरिग द्विपदा विराट् छन्दः।

1315. God realised within for all to see (mentally) is the Source of delight to the enlightened truthful persons, Resplendent Creator of the world and Omniscient.

१ २ ३ १ २ ३२उ ३ २ ३ १२ ३ २
(१३१६) ओ३म असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दस्मो

३ १ २र २ २उ ३१ २ ३ १२ ३ १
अभि गा अचिक्रदत् । पुनानो वारमत्येष्यव्ययं श्येनो
२र ३ १ २ ३ १ २
न योनिं घृतवन्तमासदत् ॥

वसुर्भारद्वाज ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

1316. God Who is Kind without anger, the Rainer of blessings, the Destroyer of all sins is realised by the devotees within themselves. He like a king is Destroyer of misery and He consoles His subjects asking them not to fear, roaring (so to speak). He approaches the eternal soul of a noble devotee and then by His Grace, the soul taking many births, (by joining bodies) attains the Resplendent Lord.

३१ ३ १ २३१ २ ३ १ २ १ २ ३ २
(१३१७) ओं पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या
३ २३ १२ १ २ ३ १ २ ३२उ १ २ ३
गिरिषु क्षयं दधे । स्वसार आपो अभि गा उदासरन्
१ २र ३१ २ ३ २
त्सं ग्रावभिर्वसते वीते अध्वरे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1317. God Who is the Protector and Rainer of bliss is the Father of a great wise devotee. Such a wise devotee dwells in the mountains, in order to practise Yoga. His noble acts are manifested more and more according to the Vedic teachings. In non-violent sacrifices he lives with true devotees.

३ १ २ ३ १ २र३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
(१३१८) ओं कविर्वेधस्या पर्येषि माहिनम् अत्यो न मृष्टो
३ १ र ३ १ २ ३ १ २
अभि वाजमर्षसि । अपसेधन् दुरिता सोम नो मृड
३ १ २र३ १ २ ३ १ २
घृता वसानः परि यासि निर्णिजम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1318. O God ! Thou Who art Omniscient, pervadest great men in order to make them wise. Thou who art present everywhere and perfectly pure, art also Almighty. Driving off all distress and evils, be gracious to us O God, Creator of the world ! Being full of splendour and love, Thou engenderest purity.

आवश्यकटिप्पणय:

(१३१०) (जीरा:) - क्षिप्रगमनशीला: प्रकाशा: जु-गतौ २।२५ औणादिको रक् (अजिरशोचिष:) अज-गतौ सर्वव्यापकतेजस्कस्य शोचिरिति इति ज्वलतोनाम (निघ० १।१७) (चन्द्रा:) - आह्-लाद कारका: चदि - आह्लादे

(१३११) (रथीतम:) - संसाररूपरथस्य स्वामी श्रेष्ठचालकश्च (मरुद्गणा:) मरुत इति ऋत्विङ् नाम (निघ० ३।१८) मरुतो गणा यस्य स: । सर्वे उपासकास्तदधीनास्तदाज्ञावशवर्तिन:

(१३१३) (हवि:) - हु - दानादनयो: अत्र दानार्थक: (अद्रिभि:) - दृ - विदारणे, अविदारणीयै: स्थिरैर्दृढस्वभावैर्वा भक्तै:

(१३१४) (अविभि:) - रक्षणशक्तिभि: अव-रक्षणादिषु
(अप्सु) - हृदयान्तरिक्षे आप इत्यन्तरिक्षनाम (निघ० १।३)
(गोभि:) - प्रार्थनावाग्भि: गौरितिवाङ्नाम (निघ० १।११)
(अन्धसा) - आध्यानेन

(१३१५) (परिसुवान:) - ध्यानोपासनःद्वारा हृदये प्रकटीकृत: साक्षात्कृतो वा

(१३१६) (अरुष:) - रोषरहित: दयालु: (दस्म:) - सर्वदु:खोपक्षेप्ता दसु - उपक्षये (गा अचिक्रदद्) - मा भैरित्यादिरूपा वाच: करोति (श्येन:) - श्यै-गतौ श्यायते देहाद् देहान्तरं गच्छतीति श्येनो जीव:

(१३१७) (पर्जन्य:) - तर्पयतीति तृप् जनाय हितो जन्य: सर्वेषां तर्पको

जनहितश्च परमात्मा तृप शब्दस्यपरभाव इति देवराजयज्वा (स्वसारः) – स्वयं सरन्ति प्रकटीभवंतीति (गिरिषु) - ईश्वरस्ता-वकेषु गृ - स्तुतौ

(१३१८) (वेधस्या) - सर्वे मेधाविनः स्युरितीच्छया 'वेधा इति मेधाविनाम' (निघ० ३।१५)
(निर्णिजम्) - पवित्रताम् णिजिर् – शौचपोषणयोः

अथ दशमः खण्डः

१ २ ३ २ ३ १ २र १२
(१३१९) ओं श्रायन्त इव सूर्यं विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत। वसूनि
३ १ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
जातो जनिमान्योजसा प्रति भागं न दीधिमः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1319. For translation, please refer to the verse no. 267 on P. 145.

१ २ ३ १ २र ३ १ २र
(१३२०) ओ३म् अर्षिराति वसुदामुप स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य
३१२ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
रातयः। यो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो
३ १ २ ३ १ २
दानाय चोदयन्।

ऋष्यादयः पूर्ववत्। सतो बृहती छन्दः।

1320. Prai e Him Who sends us wealth (Material as well as spiritual) prompt with His liberal boons. Good are the gifts which God gives. He is not wroth with one who does not transgress His commandments and who acts according to His will. He instigates his mind to give (in charity).

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(१३२१) ओं यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि। मघ-

३२उ ३ १ २ ३२३ २र ३ १ २र
वन् छग्धि तव तन्न ऊतये वि द्विषो वि मृधो जहि ॥

भर्गः प्रागाथ ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1321. For translation, please refer to the verse no. 274 on P. 151 and for notes to P. 154.

१ २र ३ १२ ३२उ ३ १ २
(१३२२) ओं त्वं हि राधसस्पते राधसो महः क्षयस्यासि
३२ १ २ ३१ २ ३१
विधर्ता । तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो
हवामहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । सतो बृहती छन्दः ।

1322. For Thou O Liberal Lord of great wealth, art the Ruler of the excellent state of peace and bliss. So O God, we worshippers call on Thee O Adorable, with humble Invocation and Prayer !

आवश्यकटिप्पणी

(१३२२) (क्षयस्य) - क्षि-निवासगत्योः अत्र शान्त्यानन्दमय - स्थितौ निवासस्थेति तात्पर्यं महःइति विशेषणयोगात् ।

अथैकादशः खण्डः

Section XI

१ २ ३ २३ १ २र ३२
(१३२३) ओं त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र ओजिष्ठो अध्वरे ।
१२ ३ १ २
पवस्व मंहयद्द रयिः ॥

भरद्वाजो बार्हस्पत्यऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1323. O God ! Thou desirest noble speech and wisdom for us all. Thou art Giver of delight and Almighty

pervading our non—violent sacrifices. Purify us bestowing wealth of wisdom.

२ ३२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३२४) ओं त्वं सुतो मदिन्तमो दधन्वान् मत्सरिन्तमः ।
१ २ २ १ २र
इन्दुः सत्राजिदस्तृतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1324. Thou when realised within art most delightful, the Upholder of the world, the Best of gladdeners. Thou art Resplendent, Ever true and conquering, never subdued.

१ २ ३ १ २र ३क २र३ १२
(१३२५) ओं त्वं सुष्वाणो अद्रिभिरभ्यर्ष कनिक्रदत् ।
३ २ ३ २ ३ १ २
द्युमन्तं शुष्ममा भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1325. Do Thou O God When manifested in the heart through our devotion, come to us roaring (so to speak) and consoling us never to fear, possessing un-shakable virtues. Grant us brightly glorious strength.

१२ ३१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३२६) ओं पवस्व देववीतय इन्दो धाराभिरोजसा ।
२ ३२ ३ १२
आ कलशं मधुमान्त्सोम नः सदः ॥

मनुऋषिः । पवमानः सोमो देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1326. For tranlation, Please refer to the verse no. 571 on P. 297 and for notes to P. 300,

१२ ३ १ २३२ ३ २ ३ १ २
(१३२७) ओं तव द्रप्सा उदप्रुत इन्द्रं मदाय वावृधुः ।
२ ३ १ २ ३ १ २३ १ २
त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1327. O God! Thy drops of bliss which are cooling like water exalt the soul to delignt. The enlightened truthful persons drink Thee up for immortality as Thou art source of everlasting joy. [By drinking up God is meant enjoying the bliss of God completely to one's full satisfaction.]

१ २ ३ १ २ ३ २
(१३२८) ओ३म् आ नः सुतास इन्दवः पुनाना धावता रयिम् ।
३१ २ ३ १२
वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1328. O ye glorious mahatmas possessing the wealth of Yoga! purifying us, enable us to attain the wealth of wisdom. You are in the habit of going about, in order to benefit others like the rain. You have destroyed all evil actions and have attained true happiness.

२ ३ १ २३१ २र ३१ २ ३ १२
(१३२९) ओं परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण ।
२ ३२उ ३ २उ ३ १२ ३१ २र
यो देवान् विश्वाँ इत् परि मदेन सह गच्छति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1329 For translation, please refer to the verse no, 222 on P. 282 and for notes to P. 287.

२र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३३०) ओं द्विर्यं पञ्च स्वयशसं सखायो अद्रिसंहतम् ।
३ १ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापयन्त ऊर्मयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1330. Ten companions in the form of ten Prānas (vital breaths) purify a devotee, who is bright with native splendour, who is un-shakable in his vows and whom God dearly loves.

२ ३ १ २ ३ १ २र
(१३३१) ओ३म् इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि षिच्यसे ।
१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
नरे च दक्षिणावते वीराय सदनासदे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1331. O juice of knowledge combined with devotion! Thou art poured to drink for the soul that is destroyer of sin, for the guerdon - giving man who is a hero and sits in his seat at non - violent sacrifices.

१२ ३२उ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
(१३३२) ओ पवस्व सोम महे दक्षायाश्वो न निक्तो वाजी
२र
धनाय ॥

अग्नयोधिष्ण्या ऐश्वरा देवता ऋषयः । पवमानः सोमो देवता । द्विपदा विराट् छन्दः ।

1332. (1) O Source of peace and bliss, flow to us and purify us for mighty strength, as a strong courser, bathed to win the prize.

(2) O peaceful noble soul! purify thyself for the attainment of great power, as a strong horse bathed to win the prize.

१ २ ३ २ ३ २३ १२
(१३३३) ओं प्र ते सोतारो रसं मदाय
३ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय ॥

1333. Thy preceptors O worshipper of God! purify thy devotional juice which gives peace for rapturous joy, great wealth of wisdom and lofty fame.

१ २ ३ १ २र
(१३३४) ओं शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति

३ २३ १ २ ३ २ ३ १ २
पवित्र सोमं देवेभ्य इन्दुम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत्

1334. The preceptors help to realise in pure heart God Who is most Admirable, Destroyer of sin and Resplendent, so that divine virtues may be manifested.

२ ३ २ ३ २३ २ ३ १ २३ १ २र
(१३३५) ओ३म् उपो षु जातमप्तुरं गोभिर्भङ्गं परिष्कृतम् ।
१ २ ३ १ २
इन्दुं देवा अयासिषु: ॥

अमहीयुराङ्गिरस: । पवमान: सोमो देवता । गायत्री छन्द: ।

1335. The enlightened truthful persons attain the bliss of God, Who is Well - known owing to His glory, is present in all beings, is glorified by the Vedic hymns and is the Destroyer of all sins and misery.

१ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१३३६) ओं तमिद्द् वर्धन्तु नो गिरो वत्सं संशिश्वरीरिव ।
१ २र ३ १ २
य इन्द्रस्य हृदंसनि: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1336. Even as mother cows nourish their calves, so let our praise - songs glorify Him (God) who is within the heart of the soul and is giver of delight.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१३३७) ओ३म् अर्षा न: सोम शं गवे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम् ।
१ २ ३१२
वर्धा समुद्रमुक्थ्य ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1337. O God ! pour blessings on our knowledge. Pour forth the most desirable character that can protect us. O

Praise-worthy One ! increase the faith in us. Exalt our soul unfathomable like the ocean.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१३२३) (धारयुः) – धारेति वाङ्नाम (निघ० १।११) शुभांवाणीं तन्मयीं विद्यांच कामयते भक्तेभ्य इति धारयुः (मंहयद्रयिः) - मंहत इति दान कर्मा (निघ० ३।२०) ज्ञानरूपं धनं ददातीति सः

(१३२४) (सत्रा जित्) सत्रेति सत्यनाम (निघ० ३।१०) जयतीति जित्

(१३२५) (अद्रिभिः) - अविदरणीयैर्दृढगुणैः (शुष्मम्)–बलम् शुष्मांमिति बलनाम (निघ० २।६)

(१३२७) (द्रप्साः) – आनन्दरसास्तद्बिन्दवो वा द्रु - गतौ प्साभक्षणे इति धातुभ्यां निष्पन्नोऽयं शब्दो रसवाचकः (कम्) - सुखस्वरूपम सुखं वै कम् (गो० उ० ६।३)

(१३२८) (सुतासः) - षु - प्रसवैश्वर्ययोः योगैश्वर्यसम्पन्ना महात्मानः (वृष्टियावः) - वृष्टिः-अभिषेचनं सर्वेषां तृप्तिकारणम् तद्युवन्ति–अभिगच्छन्तीति वृष्टियावः – सर्वांस्तर्पयितुं गमनस्वभावाः (रीत्यापः) – रीतिं कर्मक्षयम् आप्नुवन्तीति रीत्यापः - रीङ् क्षये

(१३३०) (सखायः) - आत्मनः सुहृदः प्राणापानोव्यानदान समान-देवदत्त कूर्म कृकल नाग धनंजयाख्या दश प्राणाः (प्रस्नापयन्त) प्रशोधयन्ति ष्णा - शौचे (अद्रिसंहतम्) पर्वतवत् अतिदृढं कथमपि केनापि न विचाल्यम्-दृढव्रतम।

(१३३१) (वृत्रघ्ने) - इन्द्राय पापहन्त्रे जीवात्मनें पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७।। १३।४।१।१३)

(१३३३) (ते सोतारः) – तव शिक्षयितार आचार्याः भगवद्रसोत्पादन–मेवाभिषवः। (द्युम्नाय) – ज्ञानरूपधनाय यशसे वा द्युम्नं

द्योततेर्यशो वाऽन्नं वेति निरुक्ते ५।१।५ ।

(१३३४) (शिशुम्) प्रशंसनीयम् शिशुः शंसनीयो भवतीति निरुक्ते १०।४

(१३३५) (इन्दुः) उन्दी -- क्लेदने परमेश्वरोयो हृदयं दयार्द्रं सरसं वा विदधाति उन्देरिच्च (उणादिकोषे १।१२) (भंगम – सांसारिक दुःखानां भंजकम् (गोभिः परिष्कृतम) --गौरिति वाङ् नाम निघ० १।११) वेदवाग्भिरलंकृतं स्तुतं वा ॥

(१३३६) (इन्द्रस्य) -- जीवस्य - प्रमाणानि पूर्वं दत्तानि तानि द्रष्टव्यानि १६१ पृष्ठे (सनिः) – हषप्रदाता षणु – दाने ।

(१३३७) (गवे) - ज्ञानार्थम गम्लृ - गतौ गतेस्त्रिष्वर्थेषु अत्र ज्ञानार्थग्रहणम (पिप्युषीम् इषम्) रक्षणसमर्थम इष्टं सदाचारम् (समुद्रम्) – सम्यक् उन्दयति क्लेदयति मन इति समुद्रं श्रद्धाम् ।

द्वादशः खण्डः

Section XII

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१३३८) ओ३म् आ घा ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति बर्हिरानुषक् ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
येषामिन्द्रो युवा सखा ॥

त्रिशोकःकाण्व ऋषिः इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1338. Those whose Friend is Ever Young Lord, light the flame (of knowledge) and thereby bring about the welfare of all people on this earth, in an orderly manner.

३२उ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र
(१३३९) ओ३न् बृहन्निदिध्म एषां भूरि शस्त्रं पृथुः स्वरुः ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
येषामिन्द्रो युवा सखा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1339. Large is their splendour, great is their glory and impressive is their voice whose Friend is God Ever - Young.

१ २ ३ २ ३१२ ३ २३ १ २ ३ १ २
(१३४०) ओ३म् अयुद्ध इद् युधा वृतं शूर आजति सत्वभिः ।
२ ३ २ ३ २३ १ २
येषामिन्द्रो युवा सखा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1340 (1) Unquelled in fight, the hero leads his army with the warrior chiefs whose Friend is God Ever Young.

(2) Even without resorting to arms, true devotees of God can conquer their opponents with their soul force, whose Friend is God Ever Young. [There is reference to non-violent Satyagraha resorted to by true Mahatmas possessing tremendous soul force.]

२र ३ २ ३ १२३ २ ३ १२ ३ १२
(१३४१) ओं य एक इद् विदयते वसु मर्ताय दाशुषे ।
१२ ३ १ २ ३ १ २ ३२
ईशानो अप्रतिष्कुत इन्द्रो अङ्ग ॥

1341. O dear pupil, God alone, Who is Un-conquerable and Omnipotent, bestoweth spiritual wealth (of wisdom and peace) on a man who is self-abnegating and charitable.

२ ३ १ २ ३२ ३ २ ३ १ २ ३ २ १
(१३४२) ओं यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवासति ।
३१ २र ३ २३ १ २ ३ २
उग्रं तत् पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1342. O Dear God ! Whoever being Thy devotee superior to many men on account of his noble virtues, worships Thee whole—heartedly, verily he gets tremendous power by Thy Grace.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २र
(१३४३) ओं कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत् ।
३ १ २ ३ २३ १ २ ३२
कदा नः शुश्रवद् गिर इन्द्रो अङ्ग ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1343. When will God trample, like a tiny weed, the man who does not worship Him and is selfish and miserly ? When will He verily hear our songs of praise and prayer ?.

१ २ ३ १ २र ३ १ ३ १ २
(१३४४) ओं गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।
३ १ २ ३ २ ३ १ २
ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद् वंशमिव येमिरे ॥

मधुच्छन्दा ऋषिः । इन्द्रो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1343. For translation and notes, please refer to the verse no. 342 on P. 187 and for notes to P. 191. In Dr. Bose's rendering quoted there on P. 187 please correct the following misprints. The first line ends with "and". The second begins with 'To Thee'. In the fourth line please add 'a' before house.

२र ३ १ २र३ १२र ३ १ २
(१३४५) ओं यत् सानोः सान्वारुहो भूर्यस्पष्ट कर्त्वम् ।
२र ३ १ २ ३१२ ३ १२
तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णिरेजति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1345. When thou O worshipper, climbest ridge from ridge, God looks upon the toilsome task (of this spiritual discipline). He takes notice of that wish and He the Rainer of blessings, hastens with the host of truth, good character, knowledge and other spiritual powers.

३ २उ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१३४६) ओं युंक्ष्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा ।

१ २ ३ १ २र
अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1346. O God, Yoke Thy pair of steeds in the form of Love and Kindness which enable us to reach Thee, which are bright and fulfillers of our noble desires and which protect us by casting aside our weakness. And then O Drinker of the juice of our devotion, listen to our songs of praise and prayer.

Here ends the tenth Cheptar.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१३३८) (बर्हिः)-प्रजा वै बर्हिः (कौ० ५ । ७॥ ८। १०) अयं लोको बर्हिः ॥ शत० १ । ४ । १ । २४ ।

(१३३९) (इध्मः) तेजः इन्धी - दीप्तौ (शस्त्रम) - महिमा शंसु - स्तुतौ (स्वरुः) - शब्दः स्वृ - शब्दोपतापयोः ।

(१३४०) (दयते) - ददाति दय -- दानगतिरक्षणहिंसाऽऽदानेषु अत्र दानार्थग्रहणम् ।

(१३४१) (विवासति) - परिचरति पूजयति विवासतिः परिचरणकर्मा (निघ० ३ । ५ । १०) ।

(१३४२) (अराधसम्) - राध - साध संसिद्धौ परकार्याणाम् असाधकं - केवलं स्वार्थपरायणं कृपणं च परमेश्वराराधनविमुखं नास्तिकम् ।

(१३४४) (वृष्णिः) - सुखवर्षकः, सर्वशुभमनोरथपूरकः (यूथेन) -- सत्यसदाचारज्ञानादिकर्तव्यगणेन सह ।

(१३४५) (हरी) -- हरतः प्रापयतः परमेश्वरमिति हरी वात्सल्यानुग्रहौ, वात्सल्यं तज्जन्योऽनुग्रहश्च परमात्मनो जीवं परमात्मसन्निधे प्रापयतः । (केशिनौ) -- प्रकाशमयौ केशीदं ज्योतिरुच्यते ॥ ऋ० १० । १३६ । (कक्ष्यप्राः) - कक्ष्यं बाहुतलप्रदेशो भवति

कक्षेभवः कक्ष्यः लक्षणया समीपस्थः । उपासका हि सर्वे भगवत्समीपस्था एव अतएव कक्ष्या तान् प्रातः-पूरयतः नैर्बल्यापहारेण बलप्रदानेन वेति कक्ष्यप्रौ । परमेश्वरस्य वात्सल्यमनुग्रहश्च सर्वदोपासकान् पूरयत एव ॥

अथैकादशोऽध्यायः

CHAPTER XI

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३४७) ओं सुषमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते ।
१ २ ३ १ २
होतः पावक यक्षि च ।

मेधातिथिः काण्व ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1347. O Our Supreme Leader ! Well—kindled within (meditated upon) bring the enlightened truthful persons to him, who offers holy gifts. O Giver of knowledge, O Purifier, be pleased to us and unite us.

१ २ ३२ ३१२
(१३४८) ओं मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे ।
३ १ २ ३ १ २
अद्या कृणुह्यूतये ॥

ऋषिच्छन्दसी पूर्ववत् । देवता तनूनपात् ।

1348. O Omniscient Preserver of the body, forward to—day our most pleasant and sweet sacrifice of devotion combined with knowledge, to the enlightened truthful persons for our preservation.

२३ १ २ ३१ ३२३ २ ३१ २र
(१३४९) ओं नराशंसमिह प्रियमस्मिन् यज्ञ उप ह्वये ।
१२ ३ १ २
मधुजिह्वं हविष्कृतम् ॥

ऋषिच्छन्दसी पूर्ववत् । देवता नराशंसः ।

1349. I invoke in this sacrifice, God Who is extolled by men the Beloved, the Sweet-tongued (Giver of the knowledge of the Vedas which are full of sweetness) and the most liberal Donor.

१ २ ३१२३ १२ ३१ २३ १ २र
(१३५०) ओं अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईडित आ वह ।
२ ३ २ ३ १ २
असि होता मनुर्हितः ॥

ऋषिच्छन्दसी पूर्ववत् । देवता इठः ।

1350. O God, Extolled by u , bring the enlightened persons in our most pleasant devotional sacrifice which gives happiness. Thou art the Giver of the fruit of actions, Omniscient and Beneficial to all.

२३२उ ३ २ ३१ २ ३ १ २ ३ २
(१३५१) ओं यदद्य सूर उदितेऽनागा मित्रो अर्यमा ।
३१ २ ३ १ २र
सुवाति सविता भगः ॥

वसिष्ठ ऋषिः । आदित्यो देवता । गायत्री छन्दः ।

1351. So when the Sun (of knowledge) has risen to-day, may God Who is Faultless. Friend of all and Dispenser of Justice, Creator of the world and Adorable, make us sinless and perfectly pure.

३ १२ ३ २उ ३ १ २र
(१३५२) ओं सुप्रावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन्त्सुदानवः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
ये नो अंहोऽतिपिप्रति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1352. May our home be well- guarded, when enlightenned persons of bounteous nature who take us away from all sins, come on their way and stay with us.

३२ ३ २ ३ १ २ ३१२ ३२ ३ २
(१३५३) ओ३म् उत स्वराजो अदितिरदब्धस्य व्रतस्य ये ।
३ १ २र
महो राजान ईशते ॥

प्रगाथः काण्वऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1353. Those noble persons who never transgress the inviolable laws of the Sovereign of the world, become lords of great splendour. They become fit to rule over others or guide them through their supremacy.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र
(१३५४) ओं उ त्वा मदन्तु सोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः ।
१२ ३ १ २
अव ब्रह्मद्विषो जहि ॥

पराशरऋषिः । पवमानः सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1354. May the devotees of peaceful nature, please Thee O Lord, possessing the power of creating and destroying all things. Grant unto us all wealth (Spiritual and material). Drive off the enemies of knowledge.

३ २ ३ १ २३ २ ३ ३ २ ३ १ २
(१३५५) ओं पदा पणीनराधसो नि बाधस्व महाँ असि ।
२उ ३ २ ३ २ २र
न हि त्वा कश्चन प्रति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1355. Crush with Thy foot (so to speak) the niggard churls or wicked people who do not give in charity and are not Thy worshippers. Mighty and Great art Thou. There is no one to equal Thee. [God destroys wicked selfish people with His Might, as Dispenser of justice.]

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २र
(१३५६) ओं त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् ।

२उ ३ १ २
त्वं राजा जनानाम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1356. O God ! Thou art the Lord of those who are devoted to Thee and possess the wealth of wisdom and truth; Thou art the Lord of the souls and the Matter which are never born. Thou art the Sovereign of all people and other beings.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१३४८) (तनूनपात्)–तनूं न पातयतीति तनूनपान्नित्यो निर्विकारश्च Rev· Stevenson's translation as "Preserver of the body' is better than Griffith's who in his foot-note gives such absurd explanations as "Tanunapat. Son of thyself; a frequently occurring name of Agni, so called because fire is sometimes self generated, as in the lightning or produced by attrition, and not necessarily derived from other fire. Other fanciful explanations of the word are given.

(१३४९) (नराशंसम्)–नरैः आशंस्यते स्तूयत इति नराशंसः परमेश्वरः (मधुजिह्वम्)– मधु ज्ञानम् मन-अवगमे ज्ञानमयी जिह्वा यस्य सः अथवा माधुर्य युक्त वेद ज्ञान दायकम् ।

(१३५०) (सुखतमे रथे)–अतिशयेन सुखदायिनि रथे-- रमणीये भक्ति-यज्ञ (मनुः) -- सर्वज्ञः

(१३५१) (सूरे) ज्ञान रूपे सूर्ये (भगः) भजनीयः सेवनीयः भज–सेवा - याम् ।

(१३५२) (क्षयः)--निवासस्थानम् क्षि-निवासगत्योः अत्र निवासार्थग्रहणम (सुदानवः) --उत्तम दातारः-उदाराः ।

(१३५३) (अदितिः) [illegible] दो अवखण्डने अख-

एडकाः अनुल्लङ्घका इत्यर्थः। (स्वराजः) – स्वयं राजमानस्य परमेश्वरस्य ।

(१३५४) (अद्रिवः) अत्तेरद्रिःसंहारशक्तिसम्पन्नः "अत्ता चराचरग्रहणात्" (ब्रह्मसूत्रे १ । ६) इत्यादिवत् ।

(१३५५) (पणीन्) – पण व्यवहारे इति धातो पणिशब्दो निष्पद्यते अराधस इति विशेषणबलादत्र दुष्टव्यवहारवतां पणिशब्देन ग्रहणम् ।

(१३५६) (सुतानाम्) – सु – प्रसवैश्वर्ययोः त्वद्भक्तिज्ञानरूपैश्वर्यशालिनां भक्तानाम् (असुतानाम) – अनुत्पन्नानां प्रकृतिजीवानाम्

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

१ २र३ १ २ ३ २ २ ३ १ २र ३ १
(१३५७) ओ३म् आ जागृविर्विप्र ऋतं मतीनां सोमः पुनानो
२ ३१ २ १ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१
असदच्चमूषु । सपन्ति यं मिथुनासो निकामा अध्व-
२ ३ १ २ ३ १ २
र्यवो रथिरासः सुहस्ताः ॥

1357. God is seated in the hearts of His true devotees who enjoy the juice of devotion. He is ever watchful (Omniscient), making up the deficiencies of those who are devoted to Him and purifying the truth of wise men. He is the true object of our hymns. Him the performers of non-violent sacrifices who are masters of the chariot of their bodies and skillful-handed paired (accompanied by their wives,) and eager, follow and attain.

१ २३२उ ३ २३ १ २ ३ १ २र३ १ २ ३ १
(१३५८) ओं स पुनान उप सूरे दधान ओभे अप्रा रोदसी वी

२र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
ष आव: । प्रिया चिद् यस्य प्रियसास ऊती सतो
२र ३२ ३ १ २र
धनं कारिणे न प्र यंसत् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1358. The devotee of God purifies all, meditating upon the Divine Sun, he fills heaven and earth with his light and he can go freely everywhere. He discloses the secret of both worlds. May he whose dear and beneficial desires are for the protection of the world, grant us who are like his servants, the wealth of wisdom.

१ २ ३ १ २र ३ १ २३ १ २ ३ २ ३ २
(१३५९) ओं स वर्धिता वर्धन: पूयमान: सोमो मीढ्वाँ अभि
३ १ २ १ ३ ३ १२ ३१२ ३ २
नो ज्योतिषावित्। यत्र न: पूर्वे पितर: पदज्ञा:
३ १ २ ३ १ २र ३ २
स्वर्विदो अभि गा अद्रिमिष्णन् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1359. May he an emancipated being on earth, having been perfectly purified by his preceptors, the strengthener and increaser of knowledge, bountiful embodiment of peace, help us with his light of wisdom, wherein our sires of old who knew the meanings of the Vedic words thoroughly and therefore knew the path of true happiness, attained the Invincible Immortal God. [Such verses teach respect for experienced persons by the young]

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१३६०) ओं मा चिदन्यद् वि शंसत सखायो मा रिषण्यत ।
२ ३ १ २ ३ १२३ १ २ ३१ २र ३ १ २
इन्द्रमित् स्तोता वृषणं सचा सुते मुहुरुक्था च
शंसत ॥

प्रगाथ: घौर: काण्व ऋषि: । इन्द्रो देवता । विषमा बृहती छन्द: ।

1360. Glorify naught besides O friends except God, so shall no sin trouble you. Praise only Mighty God Who is the Rainer of peace and happiness, in solitude and in gatherings when the Juice of devotion is shed and say your lauds repeatedly.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३र ३
(१३६१) ओ३म् अवक्रक्षिणं वृषभं यथा जुवं गां न चर्षणी-
१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ १ ३र ३
सहम् । विद्वेषणं सवननमुभयङ्करं मंहिष्ठमुभया-
१२
विनम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती ।

1361. Glorify Him O friends, Who controls all worlds. Who is Powerful and Swift like a Bull, Conqueror of men and Bounteous like a cow; Who is free from enmity towards any one, is the object of our devotion, Cause of both creation and dissolution of the universe, Most Munificent and Protector of the life of good as well as wicked people.

२३ १ २र ३ २ ३ १ २
(१३६२) ओ३म् उदु त्ये मधुमत्तमा गिरः स्तोमास ईरते ।
३ १ २ ३ १ २र ३२ ३ १ २
सत्राजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव ॥

मेध्यातिथिः काण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1362. These Vedic songs which are exceedingly sweet, these hymns of praise ascend to Thee O God, like ever-conquering chariots which display their strength, gain wealth and give un-failing help.

१ २ ३ १ २३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१३६३) ओं कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिद् धीतमा-

२ ३ १ २ ३ १ २ ३१२ ३ १ २
शत । इन्द्रं स्तोमेभिर्महयन्त आयव: प्रियमेधासो

अस्वरन् ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । सतो बृहती छन्दः ।

1363. Those persons who like wise men have destroyed all their sins and ignorance and have become like the suns, attain God Who is All—pervading and worthy of meditation. The men who love pure intellect, sing the glory of God with their lauds and chant the Vedic hymns.

२३ १ २र३ १ २ ३ १२ ३ १२ ३ १ २
(१३६४) ओं पर्यू षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः।

३ २ ३१ २ ३ १ २
द्विषस्तरध्या ऋणया न ईरसे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1364. For translation, please refer to the Verse no. 428 on P. 228. Repeated here in the context for emphasis.

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३
(१३६५) ओ३म् अजीजनो हि पवमान सूर्यं विधारे शक्मना

१२ १ २ ३ १ २ ३ १२
पय: । गोजीरया रंहमाणः पुरन्ध्या ॥

1365. O Purifier, Thou hast created the sun with rain in un—supported sky by Thy vivifying Power which upholds the whole world. Thou art Almighty.

२ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २ ३१ १ ३
(१३६६) ओ३म अनु हि त्वा सुतं सोम मदामसि महे समर्य-

१ २ १२ ३ १ २ ३ १ २
राज्ये । वाजाँ अभि पवमान प्र गाहसे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1366. May we rejoice living under the protection of good kings, realising Thy presence in our hearts. O Puri-

fier, Thou enterest into mighty deeds. (It is by the Grace and help of the Omnipotent God, that a man is able to do mighty works.

२ ३ १ २ १ २
(१३६७) ओं परि प्र धन्व इन्द्राय सोम ।
३ २ ३१२ ३ १ २र
स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1367. For translation, please refer to the verse no. 427 on P. 228.

३ १ २र ३ १ २र३
(१३६८) ओ३म् एवामृताय महे क्षयाय ।
२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1368. O God ! Thou Who art Perfectly Pure and like the Divine Nectar of Bliss, enable us to attain Immortality and Emancipation which is a Great Shelter.

१ २ ३ १ २ ३
(१३६९) ओ३म् इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयात् ।
२ ३ १ २ १ २ ३ २
क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1369. Let the soul O God ! drink deep of Thy juice (of devotion) for wisdom and all enlightened truthful persons for strength.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१३५७) (चमूषु) – भगवद् भक्तयास्वादपरायणेषु जीवेषु–तेषां हृदयेषु

(रथिरासः) – शरीररूपरथस्वामिनः "शरीरं रथमेव तु" ॥ (कठ० १३ । ३)

(१३५८) (सूरे) – आत्मिक सूर्ये सूर्यादीनामपि प्रकाशके "इन्द्रः सूर्यमरोचयत्" इतिहिश्रुतिः ऋ. ८ । ३।६ । "तमेव भान्तमनुभातिसर्वं, तस्य भासा सर्वमिदं विभाति" इतिमुण्डकोपनिषदे २ । २ । १० । (आवः) – गच्छति सर्वत्र योगसिद्ध या, अवधातोरनेकार्थेषु गत्यर्थ ग्रहणमत्र अथवा अवगमार्थ ग्रहणम् ।

(१३५६) (पदज्ञाः) – वैदिकपदानामर्थज्ञातारः (स्वर्विदः) – स्वः – सुखं तत्प्राप्तिसाधनं विदन्ति जानन्तीति (अद्रिम्) दृ–विदारणे अविदरणीयम् अमरं सदैकरसं परमेश्वरम् ।

(1360) This Vedic Mantra, even in Griffith's faulty translation which we have deliberately adopted putting God in the place of Indra (which perhaps he considers to be the name of a particular god, but which really means God, and changing the translation of सुतासचे from 'the Juice is shed' into 'the Juice of devotion is shed' shows the monotheistic teaching of the Veda, God alone is to be worshipped and and none else besides Him.

(१३६१) (उभयंकरम्) – सृष्टेः प्रलयस्य च कर्तारम् ।

(१३६३) (कण्वाः) – मेधाविनः कण्व इति मेधाविनाम (निघ० ३१५) (भृगवः) – भ्रस्ज - पाके प्रणष्टपापकर्माणः परिपक्वज्ञानाश्च (प्रिय मेधासः) - प्रिया मेधा येषां ते ।

It is quite wrong on the part of Griffith and others to take the words कण्वाः भृगवः and प्रियमेधासः as the names of particular persons. They forget the Meemansa Rule परन्तु श्रुति सामान्य मात्रम् i. e. in the Vedas, the words stand not for any particular persons as proper

nouns, but as common nouns denoting certain qualities.

(१३६६) (समर्यराज्ये) अर्य ईश्वरनाम (निघ० २ । २२) सम्-सम्यक् श्रेष्ठस्वामिराज्ये – सुराज्ये इत्यर्थः ।

(१३६८) (शुक्रः) – शुचिर्-पूतीभावे परमपवित्र. (क्षयाय)–क्षि-निवासगत्योः महते निवासाय मोक्षदशायाम् ।

(१३७०) (तन्तुं ततम्) - तनु – विस्तारे सर्वत्र विस्तृतं ब्रह्मरूपं सूत्रम् तथा चाथर्वणोश्रुतिः "यो विद्यात् सूत्रं विततं, यस्मिन्नोताः प्रजा इमाः । सूत्रं सूत्रस्य यो विद्यात् स विद्याद् ब्राह्मणं महत् ॥ (अथर्व १० । ८ ३७)

तृतीयः खण्डः

Section III

१२ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३१२
(१३७०) ओं सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्नवो मत्सरासः प्रसुतः
३ १ २ १ २ ३२उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
साकमीरते । तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राद्
३ १ २ ३ १ २ २ ३ १
ऋते पवते धाम किं चन ॥

1370. These worlds which are moving like the beams of the sun, urging men to speed and gladdening them, as created by God, point out to Him as All-pervading Thread. No place is pure without the meditation on God, as He is Perfectly Pure. Power and Glory emanate from no other source but God.

१ २ ३ २ ३ १२ ३ २ ३ १२ ३ १ २
(१३७१) ओ३म् उपो मतिः पृच्यते सिच्यते मधु मन्द्राजनी
३ २ ३१ २ १ २ ३१ २ ३ १ २३
चोदते अन्तरासनि । पवमानः सन्तनिः सुन्वतामिव

१२ ३२उ ३ १ २
मधुमान् द्रप्सः परि वारमर्षति ॥

1371. When intellect is deeply fixed in God, the juice of divine joy is shed within. The tongue with joyous sound is stirring in the mouth. God the Purifier Who pervades all and is the Source of Sweet joy is realised in the noble heart of a true devotee.

३ १ २ ३ १ २ ३१२ ३१ २ ३१ २र
(१३७२) ओ३म् उक्षा मिमेति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुप

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
यन्ति निष्कृतम् । अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययम्

२ ३ २ ३ २उ ३ १ २
अत्कं न निक्तं परि सोमो अव्यत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1322. The soul gives utterance to devotional sounds. The cows in the form of the senses follow her. Her divine powers approach God's own nature. [The soul becomes like God in purity and truth etc.] The soul goes beyond the vital sheath called Prāna maya and then being free from bondge, attains God Who is like a pure Armour, Bright like the thunder bolt and Indestructible.

३ १र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१३७३) ओ३म् अग्निं नरो दीधितिभिररण्योर्हस्तच्युतं जन-

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २
यत प्रशस्तम् । दूरेदृशं गृहपतिमथव्युम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1373. For translation please refer to the verse no. 72 on P. 65 and for notes to P. 66 Repeated in the context for emphasis.

२ ३ २३ ३ २र ३ २ ३ १२३
(१३७४) ओं तमग्निमस्ते वसवो न्यृण्वन् त्सुप्रतिचक्षमवसे

१ २ ३ २ २उ ३ २ ३ १ २
कुतश्चित् । दक्षाय्यो यो दम आस नित्यः ॥

1374. Brahma Charis (Who observe the vow of continence for at least 25 years and practise Pranayama) seek God within their house (in the form of heart) for their protection from all sides. God is Resplendent, giving light to all to see things of the world. It is He Who being Eternal gives strength and Who pervading the whole universe which is like His house, must be adored for ever.

१ २ ३ १ २र ३क२र
(१३७५) ओं प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्म्या यविष्ठ ।
१ २र ३ १ २ ३ १ २
त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1375. O Ever Youthful God, Shine Thou before us, well - kindled with the flame of knowledge that never fadeth. Eternal knowledge and Powers dwell in Thee and wise men in large numbers always approach Thee.

१ २र ३ १ २ ३१२ ३ २
(१३७६) ओ३म् आयं गौः पृश्निरक्रमीदसदन् मातरं पुरः ।
३१२ ३ १ २
पितरं च प्रयन् त्स्वः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1376. For translation, please refer to the verse no. 630 on P. 326 and for notes to P. 330.

३ १ २ ३२३ ३ १ २ ३ २
(१३७७) ओ३म् अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपानती ।
२र ३ १ २र
व्यख्यन्महिषो दिवम् ॥

1377. For translation, please refer to the verse no. 631 on P. 327 and for notes to P. 360.

३२उ ३ १ २ ३ १ २३ १ २
(१३७८) ओं त्रिंशद् धाम वि राजति वाक् पतङ्गाय धीयते ।
२ ३ २ ३२३ १
प्रति वस्तोरहद्युभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1378. For translation, please refer to the verse no. 632 on P. 327 and for notes to P. 330.

आवश्यकटिप्पणयः

(१३७१) मधुमान् माधुर्ययुक्तो रसस्वरूपः परमात्मा तथा चोपनिषत् "रसो वै सः" (तैत्ति० २ । ७)

(१३७२) (धेनवः) - इन्द्रियरूपाः गावः । (अर्जुनम्)—अर्जुनमिति रूपनाम (निघ० ३ । ७) भास्वरम् (अत्कम्)—वज्रम् अत्कमिति वज्रनाम (निघ० २ । २०) (अव्यम्) – अविनाशि ब्रह्म ।

(१३७४) (अस्ते)—गृहे हृदयरूपे अस्तमिति गृहनाम (निघ० ३ । ४) तथा च भगवद्गीतायाम् "ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति" (१८ । ६१) (दक्षाय्यः) -- बलप्रापकः दक्ष इति बलनाम (निघ० २ । ६) अय-गतौ गतेस्त्रिष्वर्थेषु प्राप्त्यर्थग्रहणमत्र ।

(१३७५) (शश्वन्तो वाजाः) - वाज शब्दो वज-गतौ इति धातोर्निष्पद्यते गति शब्दस्य ज्ञानगमनप्राप्तिरूपेष्वर्थेषु अत्र ज्ञानार्थग्रहणम भगवान् नित्यज्ञानाश्रयः तथा वाज इति बलनाम (निघ० २.६) इत्थं परमेश्वरे नित्यज्ञानस्य नित्यायाः शक्तेश्चनिवासइत्येकं तात्पर्यम् (२) वाजाः :- ज्ञानरूपधनस्वामिनः शश्वत् इति बहुनाम (निघ० ३.१) तस्मात् शश्वन्तः - बहुसंख्यकाः

अथ द्वादशोऽध्यायः

CHAPTER XII

३ १ २ ३१ २र ३१२
(१३७९) ओ३म् उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नये ।
३ २ ३ १ २ ३ २
आरे अस्मे च शृण्वते ॥

गोतमऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1379. Chant a hymn to our Supreme Leader, while doing non—violent noble deeds and sacrifices. He hears us everywhere, far and near.

१ २र ३ १ २ ३ १२ ३ १ २
(१३८०) ओं यः स्नीहितीषु पूर्व्यः संजग्मानासु कृष्टिषु ।
१ २ ३२३ १२
अरक्षद् दाशुषे गयम् ॥

ऋष्याद्यः पूर्ववत् ।

1380. He Who is the First and the Best, ever to be worshipped, present among the people who go forwardly, harmoniously loving one another. He preserves His wealth for those who give themselves up to Him and are charitable.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३८१) ओं स नो वेदो अमात्यमग्नी रक्षतु शन्तमः ।
३२उ ३ १ २
उतास्मान् पात्वंहसः ॥

वसिष्ठ ऋषिः । छन्दो देवते

1381. May that Most Blissful God guard our wealth (material and spiritual in the form of wisdom which dwells within us). And may He keep us away from all sins, pain and grief.

३१ २ ३ २३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३८२) ओ३म् उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि ।

३ १ २र
धनञ्जयो रणेरणे ॥१॥

ऋष्यादय: प्रथमद्वितीयमन्त्रवत् ।

1382. Yea, let men say, God is manifested within us Who slays all our sins and drives away all obstacles, Who winneth wealth in all beautiful places and in every fight.

१ २ ३ १ २र ३ १ २
(१३८३) ओ३म् अग्ने युंक्ष्वा हि ये तवाश्वासो देव साधव: ।
२३ १२ ३१२
अरं वहन्त्याशव: ॥

भरद्वाज ऋषि: । अग्निर्देवता । गायत्री छन्द: ।

1383. O Omniscient Lord, prompt Thy wise devotees of righteous nature to practise Yoga. Being active, they fulfil the mission of their lives well.

१ २ ३ १ २३ १ २र ३१२
(१३८४) ओ३म् अच्छा नो याह्या वहाभि प्रयांसि वीतये ।
२ ३ १
आ देवान्त्सोमपीतये ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1384. O God! come hither (be manifest in our hearts) so that we may attain true knowledge and all desirable objects. Bring the enlightened truthful persons to drink the drought of Soma joice (Devotion commingled with knowledge).

१ २ ३ १ २र ३ १ २
(१३८५) ओ३म् उदग्ने भारत द्युमदजस्रेण दविद्युतत् ।
२ ३ १ २
शोचा वि भाह्यजर ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1385. O God Sustainer of the world and O Deathless, Thou Who art flaming splendid with un-fading might, make

us shine forth and gleam.

१ २ ३ १ २र३ २ ३ १ २ ३ १ २र

(१३८६) ओं प्र सुन्वानायान्धसो मर्तो न वष्ट तद् वचः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र

अप श्वानमराधसं हता मखं न भृगवः ॥

विश्वामित्रऋषिः । पवमानः । सोमो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1338. Ordinary mortal can not acquire proficiency in that divine speech which is attained by true devotees, performing non - violent sacrifices (external as well as internal). O dispellers of the darkness of ignorance, never violate the sacrifice. Drive ye away the niggard hound—like person who is greedy, selfish and un - clean, not devoted to God.

२ ३ १ २र ३२उ ३२ ३क २र

(१३८७) ओ३म् आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः ।

१ २ ३१ २र ३ १ २र ३ १ २

सरज्जारो न योषणां वरो न योनिमासदम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1387. As a son is clasped in the arms of his parents, as a lover approaches his beloved or bridegroom the bride, the soul full of devotion and purity approaches God with love after meditating upon Him in the heart.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ २ ३ १ २

(१३८८) ओं स वीरा दक्षसाधनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।

३१२ ३ १ २र ३ १ २

हरिः पवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम् ॥

1388. That hero who produces strength, he who hath controlled the Prāna and the apāna (like the heaven and the earth), and who is the destroyer of sins, attains Pure God—the Home of peace; he attains Him like a wise man.

३ २ ३ १ २र ३१२ ३१

(१३८९) ओ३म् अभ्रातृव्यो अना त्वम् अनापिरिन्द्र जनुषा सना-

२ ३ १ २ ३ १ २
दसि । युधेदापित्वमिच्छसे ॥

सोभरिः काण्वः ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथःविषमा ककुप् छन्दः ।

1389. O God, Thou art rival-less and leaderless, from all eternity. Thou seekest friendship through the struggle or war with evil propensities. [It is not possible to attain God Who is perfectly Pure, unless and until one becomes pure by struggling with all evil tendencies within himself.]

१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३क २र
(१३९०) ओं न की रेवन्तं सख्याय विन्दसे पीयन्ति ते सुराश्वः ।
३ २ ३ १ २ ३ १ २र३ २उ ३ १ २
यदी कृणोषि नदनुं समूहस्यादित् पितेव हूयसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । सतो बृहती छन्दः ।

1390. O God, Thou findest not an un - righteous wealthy man to be Thy friend; those scorn Thee who are flown with wine. When thou makest Thy friend (devotee) a preacher of Truth and leadest him on the path of progress, then Thou art invoked like a father.

१ २ ३ २३ २ ३२ ३ १ २र ३ १२
(१३९१) ओ३म् आ त्वा सहस्रमा शतं युक्ता रथे हिरण्यये !
३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिना वहन्तु सोम पीतये ॥

मेधातिथिमेध्यातिथी काण्वावृषी । इन्द्रो देवता । बृहती छन्दः ।

1391. For translation, please refer to the verse no. 245 on P. 136 and for notes to P. 132.

२ १२ ३ २ ३ १ २ ३१२
(१३९२) ओ३म् आ त्वा रथे हिरण्यये हरी मयूरशेप्या !
३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१२
शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो विवक्षणस्य पीतये॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1392. O God ! may pure mind and intellect which make us acquire the touch of knowledge or discrimination enable us to realise Thee in this guile—less chariot of body or heart. The mind and intellect are fit to grasp reality. We invoke them to quaff sweet juice of devotion which makes us elcquent.

२ ३ २क १ २ ३१ २ ३ १ २
(१३९३) ओं पिबा त्वा३स्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव ।
१ २ ३ १२ ३ १ २ ३ २उ ३१ २
परिष्कृतस्य रसिन इयमासुतिश्चारुर्मदाय पत्यते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1393. So drink O devotee thou lover of the song, as the first drinker of this juice. This the outpouring of the bliss of God is good and meet to gladden thee.

१ २ ३ १२ ३ २ ३ २३ १२
(१३९४) ओ३म् आ सोता परि षिञ्चताश्वं न स्तोममप्तुरं
३ १ २ ३ १ २ ३ १२
रजस्तुरं वनप्रक्षमुदप्रुतम् ॥

ऋजिश्वाभारद्वाजऋषिः । पवमानः सोमो देवता । विषमा ककुप् छन्दः ।

1394. For translation, please refer to the verse no. 580 on P. 302 and for notes to P. 304.

३ १ २ ३१ २३ १२ ३२ ३ २३ १ २
(१३९५) ओं सहस्रधारं वृषभं पयोदुहं प्रियं देवाय जन्मने ।
३ ३ २ ३१ २ ३१ २र ३२ ३२ ३२
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ॥

ऊर्ध्वसद्माआङ्गिरस ऋषिः। पवमानः सोमो देवता । समा सतो बृहती छन्दः ।

1395. O men ! praise God Who has thousand streams of bliss, is the Rainer of peace and fulfiller of your noble desires, if you want to attain good birth. He is illustrious by law, is Almighty on account of Eternal law, King, Lord and Upholder of the Eternal laws.

आवश्यकटिप्पण्य:

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१३७६) (अध्वरम्) – अहिंसात्मकं यज्ञादिरूपं शुभकर्म प्रमाणार्थं ४२ पृ० टिप्पणी दृश्यताम् (आरे) – आरे दूर समीपयोः

(१३८०) (कृष्टिषु) – मनुष्येषु – कृष्टय इति मनुष्यनाम (निघ० २.३) (गयम्) धनम् गय इति धननाम (निघ० २.१०)

(१३८१) (वेद:) – धनम् भौतिकमाध्यात्मिकं च ज्ञानादिरूपम् वेद इति धननाम (निघ० २.१०) (अमात्यम्) सहवर्ति अमेति गृह नाम (निघ० ३।४)

(१३८२) (रणे रणे) -- रमणीये स्थाने संग्रामे वा

(१३८५) (भारत) - डुभृञ् -धारणपोषणयोः भरत एव भारतः जगद्धारकः पोषकश्च परमेश्वरः भरता इतिऋत्विङ्नाम (निघ० ३।१८) तेषां प्रिय इति वा

It is wrong on the part of Griffith to translate the word अग्ने भारत as O Agni for the Bharatas. Stevenson's translation is comparatively better though not accurate. It is "Agni, who layest hold on the sacrifice".

(शोच) तेजस्विनः कुरु शोचतिर्ज्वलति कर्मा (निघ० १।१६)

(१३८६) (भृगवः) -- भ्रस्ज पाके परिपक्वविज्ञाना अज्ञानविनाशकाश्च महात्मानः (मखम्) यज्ञम् मख इति यज्ञनाम (निघ० ३।१७)

(१३८७) (ओण्योः) -- द्यावापृथिव्योरिव वर्तमानयोः मातापित्रोः "द्यौरहं पृथिवीत्वम्" अथर्व १४।२।७१ इति श्रुत्युक्त दिशा मातापितरौ द्यावापृथिव्याविव वर्तेते।

(१३९०) पीयन्ति ते सुराश्वः Even according to the translation

of the line made by Griffith, which I have thought it fit to adopt, it is quite evident that the Vedas condemn drinking wine which turns a man away from God.

(१३६२) (हरी) – मनोबुद्धी पापहरणशीले (मयूरशेप्ये) - कामक्रोधादिकं मिनाति हिनस्तीति मयूरः ज्ञानं विवेको वा तं शपतः स्पृशतइति मयूरशेप्ये शेपः शपतेः स्पृशतिकर्मण इतियास्काचार्यः निरुक्ते ३।२१ (हिरण्यये रथे) हिरण्मये तेजस्विनि निर्दोषे शरीररूपे हृदयरूपे वा रथे।

अथ तृतीयः खण्डः

Section III

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३९६) ओ३म् अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद् द्रविणस्युर्विपन्यया।
१ २ ३ १ २र
समिद्धः शुक्र आहुतः॥

भरद्वाज ऋषिः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1396. The Omniscient Lord destroys the darkness of ignorance and sins, when praised sincerely. He gives spiritual wealth and strength to His devotees. He is full of light and Almighty. The sages give themselves up to Him and attain wonderful power by His grace.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१३९७) ओं गर्भे मातुः पितुष्पिता विदिद्युतानो अक्षरे।
१ २ ३ २ ३ २ ३ २
सीदन्नृतस्य योनिमा॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1397. God Who is the Father of all beings, shines within the mother earth and the father heaven, establishing the Veda as the home (source) of Truth. [It is through the study of the Vedas revealed by the Omniscient God for the welfare

of humanity, that men can definitely know the ultimate Truth, otherwise they have to grope in the dark].

१ २ ३२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१३९८) ओं ब्रह्म प्रजावदा भर जातवेदो विचर्षणे ।
२३ २ ३ १ २ ३ २
अग्ने यत् दीदयद्दिवि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1398. O Omnipresent and Omniscient God! grant us knowledge along with noble progeny, which (knowledge) may shine among wise men of truthful and sinless nature.

३ २ ३ २ ३ १२ ३१२ ३२ ३२३ १२
(१३९९) ओ३म् अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभि: सम-
३ १२ ३ २ ३२ ३ १२३ १ २ ३२ ३ १२
पृक्त रसम् । सुत: पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सद्म
३ २ ३ १ २
पशुमन्ति होता ॥

वसिष्ठ ऋषि: । पवमान: सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्द: ।

1399. For translation, please refer to the verse no. 526 on P. 272 and for notes to P. 275. Repeated in context for emphasis.

३१ २र ३ २क १ २ ३ २ ३ २३१२
(१४००) ओं भद्रा वस्त्रा समन्या३ वसानो महान् कविर्निवच-
३ १ २ १ २ ३क२र ३ १ ३
नानि शंसन् । आ वच्यस्व चम्वो: पूयमानो विच-
३ १ २र ३ १ २
क्षणो जागृविर्देववीतौ ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1400. A mighty Sage robed in fair raiment, pronouncing invocations which create peace, being pure himself ever watchful and efficient in the attainment of God, moves on earth and heaven. Always honour O men, such a wise devotee.

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३२ ३
(१४०१) ओं समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरो यशसां
१२ ३ २ ३ १ २३ १ २ ३१२ ३१ २
क्षैतो अस्मे। अभि स्वर धन्वा पूयमानो यूयं पात
३ २ ३ १ २
स्वस्तिभिः सदा नः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1401. Noble and more illustrious than the noble and illustrious, dear, the Yogi though born on this earth yet established in great spiritual height which is ever to be guarded, becomes more and more pure for doing good to us. Roar out as thou art purifier O great Yogin, becoming Sanyasi. Protect us ever more with your blessings and instructions O learned persons.

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २३ १ २
(१४०२) ओ३म् एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साम्ना।
३ २३ १ २ ३ १ २ ३ २३ १ २
शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वांसं शुद्धैराशीर्वान् ममत्तु ॥

तिरश्चीराङ्गिरस ऋषिः। इन्द्रो देवता। अनुष्टुप् छन्दः।

1402. For translation, please refer to the verse no, 350 on P. 190 and for notes to P. 153.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २
(१४०३) ओ३म् इन्द्र शुद्धो न आ गहि शुद्धः शुद्धाभिरूतिभिः।
३ २ ३१ २र ३१ २
शुद्धो रयिं नि धारय शुद्धो ममद्धि सोम्य ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1403. O devotee possessing the wealth of Yoga, come thou pure to us, with pure protective powers, being perfectly pure thyself. Pure, send thou wealth of wisdom to us and enjoy the bliss of God, being of pure and calm nature.

१ २ ३ १ २र ३२ ३ १ २र ३ १२
(१४०४) ओ३म् इन्द्र शुद्धो हि नो रयिं शुद्धो रत्नानि दाशुषे ।
३ २ ३ १२ ३ १ २र
शुद्धो वृत्राणि जिघ्नसे शुद्धो वाजं सिषाससि ॥६॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1404. O devotee possessing the wealth of wisdom! vouchsafe us wealth of wisdom and being pure, enrich the worshipper with truth, character, love, kindness and other virtues. Pure, thou doest strike the sin dead and being embodiment of purity, thou desirest to distribute the spiritual power and the wealth of knowledge to others.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१३६६) (वृत्राणि) -- पापानि पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७॥१३।४ १।१३) यदवृणोत्तद् वृत्रस्य वृत्रत्वम् निरुक्ते (विपन्यया) -- विशिष्टस्तुत्या व्यवहारेण च पण-व्यवहारे स्तुतौ च

(१३६७) (मातुः) -- पृथिव्याः "माता भूमिः पुत्रोऽहं पृथिव्याः" (अथर्व १२।१।१०) (पितुः) -- दिवः "द्यौष्पितः पृथिवी मातः (ऋ० ६।५१।५)

(१३६८) (दिवि) -- देवलोके विद्वांसोहि देवाः (शत ३।७।३।१०) सत्य-संहिता वै देवाः (ऐत १।६) अपहतपाप्मानो वै देवाः ॥ (शत० २।१।३।४)

(१४००) (देववीतौ) देवस्य परमेश्वरस्य प्राप्तौ वी - व्याप्तिप्रजन कान्त्यसनखादनेषु (चम्वोः) - द्यावापृथिव्योः, चम्वाविति द्यावा पृथिवीनाम (निघ० ३।३०)

(१४०१) (सानोः अव्ये) - सर्वदा संरक्षणीये योगस्य उच्चतमशिखरे (धन्वा) -- परिव्राट् (संन्यासी) धवतिर्गतिकर्मा (निघ० २।१४)

(१४०३) (इन्द्र) -- योगैश्वर्य सम्पन्न जीवात्मन इदि-परमैश्वर्ये

(१४०५) (द्रविणस्यवः) द्रविणं बलं धनं वा ज्ञानादिरूपं कामयमानाः द्रविणमिति बलनाम (निघ० २।६) द्रविणमिति धनन्नाम (निघ० २।१०) (सिध्रम्) -- सर्वशुभमनोरथसाधकम्

चतुर्थः खण्डः

Section IV

३ १ २र ३ २ ३१ २ ३ १ २
(१४०५) ओ३म् अग्ने स्तोमं मनामहे सिध्रमद्य दिविस्पृशः ।
३१ २ ३ १ २
देवस्य द्रविणस्यवः ॥

सुतम्भरआत्रेय ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1405. Eager for wealth of knowledge and power, we meditate upon God's effectual laud to—day and the knowledge revealed by Him for the welfare of humanity, which helps us to accomplish all noble objects. God being Omni-present touches heaven.

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २र ३ २
(१४०६) ओ३म् अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्वा ।
१ २ ३ ३२ १२
स यक्षद् दैव्यं जनम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1406. May the Omniscient God, Who is the Giver of happiness and the fruit of actions among men accept our earnest prayers. He gives peace and bliss to divine persons who possess noble virtues.

१ २ ३१ २ ३ २ ३ २ ३ १२
(१४०७) ओं त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः ।
१ २ ३१ २र
त्वया यज्ञं वि तन्वते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1407. Thou O Supreme Leader, art Omnipresent. Thou art Dear and excellent Giver of peace. It is through Thee or by Thy assistance, that men make the yajna (self sacrifice) complete.

३ १ २३१ २र ३ १ २ ३ १ २
(१४०८) ओ३म् अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधामङ्गोषिणमवा-
३ १ २ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २र ३ १
वशन्त वाणीः । वना वसानो वरुणो न सिन्धुर्वि
२ ३ १ २ ३ १ २
रत्नधा दयते वार्याणि ॥

वसिष्ठऋषि । पवमानः सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1408. For translation, please refer to the verse no. 528 on P. 272.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
(१४०९) ओं शूरग्रामः सर्ववीरः सहावान् जेता पवस्व सनिता
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १
धनानि । तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्वषाढः साह्वान्
२र ३ १ २
पृतनासु शत्रुन् ॥

1409. O God ! Great Conqueror, warrior-girt, Lord of all heroes, flow on Thy way and purify us as he who winneth the wealth of wisdom. Thou art the Destroyer of the cruel, overthrower of the wicked, never—vanquished in battles, vanquishing in fight all internal foes in the form of lust, anger, ignarance, pride and jealousy etc.

३१२ ३१२ ३ १ २ ३ १
(१४१०) ओ३म् उरुगव्यूतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ
२र ३ १२ ३१ २र ३२३ २क १
पवस्वा पुरन्धी । अपः सिषासन्नुषसः स्वऽ३र्गाः सं
२र ३ २ ३ २ ३ १ २
चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान् ॥११॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1410. Giving fearlessness and security, O Lord of wide dominion, send us both heaven and earth with all their fullness. Making proper distribution of the deeds and the Dawns of Divine Illumination and happiness, Thou givest us the Vedic Revelation so that we may acquire great wealth of wisdom, food and power.

१ २ ३ १ २र३ १ २ २ ३ १ २ २
(१४११) ओं त्वमिन्द्र यशा अस्यृजीषी शवसस्पतिः । त्वं
३ १ २ ३२उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इत् पुर्वनुत्तश्चर्षणीधृतिः ॥

नृमेधपुरुषमेधावृषी । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1411. O God ! Thou art fair renowned, impetuous Lord of power and might. Alone, the never conquered guardian of mankind, Thou smitest down all resistless sins and sinners.

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४१२) ओं तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे ।
३२उ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
महीव कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुम्ना नो अश्नुवन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । सतो बृहती छन्दः ।

1412. We seek Thee O giver of life, Thee most wise, craving Thy bounty as our share. Great is Thy glory. It is like a cloak to give us shelter. May we enjoy Thy ever-lasting pleasure.

१ २ ३१ २ ३२ २र३१२
(१४१३) ओं यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतारममर्त्यम् ।
३ २ ३१ २ ३ १ २
अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ॥

सोभरिः काण्व ऋषिः । अग्निर्देवता । विषमा ककुप छन्दः ।

1413. For Metrical Translation see verse 112 on P. 83. O God, we accept Thee as the Most Venerable, the Greatest among the wise, Giver of peace, Immortal and Wise performer of this great Yajna (non-violent sacrifice) in the form of the universe.

३ १ २र ३ १२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१४१४) ओ३म् अपां नपातं सुभगं सुदीदितिमग्निमु श्रेष्ठ-
१ २ १ २ ३ १२ ३ २ ३२३
शोचिषम् । स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपाम् आ
३ १ २ ३ २
सुम्नं यक्षते दिवि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् । प्रगाथश्छन्द: ।

1414. We choose God Who is the Protector of His subjects, Adorable, Brightly Shining one, the Supreme Leader whose light is excellent. He gives us the benefit and pleasure of the sun, the moon and the waters in heaven.

आवश्यकटिप्पण्य:

(१४०६) (यक्षत्) – यजति ददाति यज – देवपूजा संगतिकरण दानेषु अत्र दानार्थग्रहणम् ।

(१४१०) (उषास:) – आध्यात्मिकज्योतिरुदयकालान् विशोका वा ज्योतिष्मतीति" योगसूत्रनिर्दिष्टानवस्थाविशेषान् (१।३६)

(१४११) (ऋजीषी) – ऋज – अर्जने अर्जितशक्तिविशेषसम्पन्न: सर्वशक्तिमान् ।

(१४१४) (अपां नपातम्) – प्रजानां न पातयितारं रक्षकमित्यर्थ:

पञ्चम: खण्ड:

Section-V

१ २ २३ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
(१४१५) ओं यमग्ने पृत्सु मर्त्यमवा वाजेषु यं जुना: ।

२र ३ १२३१२
स यन्ता शश्वतीरिषः ॥

शुनःशेप ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1415. O God ! The man whom Thou protectest in battles (internal as well as external) and urgest to acquire strength and knowledge, becomes the lord of eternal food (of wisdom.)

१ २ ३१ २र
(१४१६) ओं न किरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित् ।
१ २ ३ १ २
वाजो अस्ति श्रवाय्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1416. O Destroyer of all obstacles ! There is none who can vanquish Thy worshipper. His wealth of Wisdom and power is glorious.

१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४१७) ओं स वाजं विश्वचर्षणिरर्वद्भिरस्तु तरुता ।
१ २ ३ १ २
विप्रेभिरस्तु सनिता ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1417. May the Omniscient Lord take us across the ocean of misery with the help of the virile persons and give us strength. May He give us knowledge through the wise.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३२ ३
(१४१८) ओं साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो
१ २ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३
धनुत्रीः । हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे
२ ३ २ ३ २
अत्यो न वाजी ॥

नोधागोतम ऋषिः । पवमानः । सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1418. For translation, please refer to the verse no. 538 on P. 278 and for notes to P 281.

२ ३२३ १ २र ३ १ २र ३ १ २
(१४१९) ओं सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो
३ २ २३ १ २र३ १ ३ ३ १ २र
अद्भिः । मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन् त्सं गच्छते
३ १२ ३ १ २
कलश उस्रियाभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1419. Like a babe desiring the milk of his mother, a bounteous devotee who is desired by many is united with the water of peace and faith. As a young man to his wife, he while going to the pure state of God, becomes united with Him with all his heart's desires.

३ १ २र३ २३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१४२०) ओ३म् उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः
३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३२ ३ १
सचते सुमेधाः । मूर्धानं गावः पयसा चमूष्वभि
२ ३ १ २ ३२ ३ २
श्रीणन्ति वसुभिर्न निक्तैः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1420. A devotee supports truth and develops good character which carry an inviolable vow. Then he being a brilliant genius is united with the streams of knowledge. Afterwards the knowledge of God takes shelter in that chief among the realisers of the Almighty, with his wonderful attainments. As his body shines with cleanly washed clothes, so his soul shines with the knowledge of God.

१२ ३१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४२१) ओं पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २
आपिर्नो बोधि सधमाद्ये वृधे३ ऽस्मां अवन्तु
३ १ २
ते धियः ॥

मेध्यातिथिः काण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1421. For translation, please refer to the verse no. 239 on P. 133 and for notes to P. 135.

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २२ ३ १
(१४२२) ओं भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा न स्तरभि-
२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
मातये । अस्मां चित्राभिरवतादभिष्टिभिरा नः
३ १ २
सुम्नेषु यामय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1422. O God, In Thy kind grace and favour may we be strong and wise. Cast us not down before the foe or the pride. With Thy wonderful assistance, guard and succour us and establish us in Thy good will or pleasnre.

१२ ३२ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३ १
(१४२३) ओं त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुह्रिरे सत्यामशिरं परमे
३ ३ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २
व्योमनि । चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारूणि
३ २ ३ १ २ र
चक्रे यदृ ऋतैरवर्धत ।

रेणुर्वैश्वामित्र ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

1423. For translation of the verse, please refer to the verse no. 560 and for notes to P. 294.

१ २र ३ १ २ ३ १२ ३२उ ३ १
(१४२४) ओं स भक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा का-

२ ३ १ २ १ २ ३२ ३ २ ३ १२ ३
व्येना वि शश्रथे । तेजिष्ठा अपो मंहना परिव्यत
१ २ ३२ ३ १ २ १ २ ३२
यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1424. If a devotee knows with wisdom the heart which is the seat of God, then enjoying lovely immortality by his wisdom gained from the holy Vedas, he attains both the soul and God and being full of splendour freely moves in the worlds.

१ २ ३१ २र३ १ २ ३१२
(१४२५) ओं ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवोऽदाभ्यासो जनुषी
३१ २र १ २ ३ १ २ ३क २र ३१
उभे अनु । येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्
२र ३१ २
राजानं मनना अगृभ्णत ॥

1425. May the venerable worshippers of God be free from death and inviolate for both classes of created things animate and inanimate, through whom God gives and purifies spiritual riches fit for divine persons. It is then that thoughtful persons accept God as their King.

आवश्यकटिप्पणी

(१४१५) (पृत्सु)—संग्रामेषु पृत्सु इति संग्रामनाम (निघ० २।१७)

(१४१७) (अर्वद्भिः) —वीर्यवद्भिर्जनैः 'पुमांसोऽर्वन्तः' (शत० ३।३।४।७)

(१४१६) (अद्भिः)—शान्तिरापः (शत० १।२।२।११) आपो हि शान्तिः (ताण्ड्य ८।७।८) श्रद्धा वा आपः (तैत्ति० ३।२।४।१)

(१४२०) (अन्वायां ...) ... ...संविदः प्रतिज्ञाया व्रतस्य वा

वाहकं सत्यसदाचारादि वहतीत्यूधः (धाराभिः)–विद्याधाराभिः धारेति वाङ्नाम (निघ० १।११) (गाव)–विद्या ब्रह्मविद्येति यावत् गमॢ-गतौ इति धातोर्निष्पन्नो गौरितिशब्दः गतेर्ज्ञानंग-मनप्राप्त्यात्मकार्थेष्वत्र ज्ञानार्थग्रहणम् (चमूषु)–परमात्मानमनु भवत्सु चमु-अदने अदनमिहानुभवः (पयसा)–प्राप्त्या पय-गतौ (वसुभिः)–वस्त्रैः वस-आच्छादने

(१४२२) (अभिमातिः)–अभिमानयुक्तः शत्रुरभिमानो वा

(१४२४) (देवस्य सद्ः)–परमेश्वरस्थितिस्थानं हृदयम् तथा च भगवद् गीतायाम्–ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ (१८।६१) (द्यावा) दिव्यौ जीवात्मपरमात्मानौ (अपः)–अन्तरिक्षादि लोकान् आप इति अन्तरिक्षनाम (निघ० १।३)

१४२५) (केतवः)–पूजनीया उपासकाः चायृ-पूजानिशामनयोः चायः की (उणा० १।७४) नृम्णा-(नृम्णानि) आध्यात्मिकधनानि नृम्ण-मिति धननाम (निघ० २।१०)

षष्ठः खण्डः

Section VI

(१४२६) आ३म् अभि वायु वीत्यर्षा गृणानो३ऽभि मित्रा-वरुणा पूयमानः। अभी नरं धीजवनं रथेष्ठाम् अभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥

कुत्स आङ्गिरस ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। त्रिष्टुप् छन्दः।

(1) O devotee! for the attainment of spiritual splendour go to God Who is Omnipresent. Being praised by all for your noble conduct and purifying yourself, go to God

(think of God) Who is the true Friend of all and the most acceptable. Approach God Who is the Supreme Leader and impeller of mind, seated in pure hearts, Rainer of peace and bliss and Destroyer of the wicked, holding the thunderbolt of justice in His hands (so to speak).

(2) O devotee ! for the attainment of splendour, practise Pranayama and purifying yourself, utilise your arms for doing noble deeds. Approach intelligent leaders for taking proper instructions and meditate upon God Who is the Rainer of blessings and Dispenser of justice.

(१४२७) ओ३म् अभि वस्त्रा सुवसनान्यर्षाभि धेनूः सुदुघाः पूयमानः । अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्याभ्यश्वान् रथिनो देव सोम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1427. O rich devotee, pour on us garments that shall clothe us meetly, send purified milk-kine, abundant yielders. O chaitable worshipper ! send us chariot-drawing horses that may being us treasures bright and golden.

(१४२८) ओ३म् अभी नो अर्ष दिव्या वसून्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः । अभि येन द्रविणमश्नवामाभ्यार्षेयं जमदग्निवन्नः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1428. O devotees of God ! help us to attain celestial or spiritual riches like wisdom, peace and bliss. Help us also to attain the riches that earth containeth. So that thereby we may acquire power and splendour like the sages who constantly keep the fire of non.vi olent sacrifice and divine will burning.

१ २र ३ १२ ३१ २
(१४२९) ओं यज्जायथा अपूर्व्य मघवन् वृत्रहत्याय ।
१ २ ३ १ २ ३ १२ ३ १ २र
तत् पृथिवीमप्रथयस्तदस्तभ्ना उतो दिवम् ॥

नृमेधपुरुमेधावृषी । इन्द्रो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1429. O God ! un—equalled, the originator of the universe ! When Thou art ready to destroy the darkness of the period of dissolution, then Thou spreadest out the spacious earth from the Primordial Matter and upholdest the heaven.

१ २ ३ १ २ ३ २३२ ३१ २र
(१४३०) ओं तत्ते यज्ञो अजायत तदर्क उत हस्कृतिः ।
१ २र ३ १ २ ३ १ २उ ३ १ २
तद् विश्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्त्वम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1430. Then was the Yajna (sacrifice) of this universe performed by Thee, the sun and the day were made by Thee. In might Thou art above this all, all that now is and yet shall be. [Thou art the efficient cause of all creation.]

३ १ २ ३ १ २र३ १ २र ३ २
(१४३१) ओ३म् आमासु पक्वमैरय आ सूर्यं रोहयो दिवि ।
३१ २र ३ २ ३ २ ३ १ २ ३१
घर्मं न सामं तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे बृहत्॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । बृहती छन्दः ।

1431. O God ! Thou makest ripe that what is unripe. Thou makest the sun rise in heaven, so that it may give heat and divide the year in different seasons. Great joy to him who loves the song of the Lord.

१ २र ३ २३ १ २ ३ १ २र
(१४३२) ओं मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मदः । वृषा ते वृष्ण इन्दुर्वाजी सहस्रसातमः ॥

अगस्त्यऋषिः । इन्द्रो देवता । स्कन्धो ग्रीवी बृहती छन्दः ।

1432. O Omnipotent God! We have quaffed Thy enlivening and delightful juice of bliss which is the showerer of peace, giver of thousands of blessings and powers, as Thou art Great and Source of happiness. We have quaffed this juice as ordinary men quaff some delicious drink out of a big vessel.

१ २ ३२उ ३ २ ३ १२
(१४३३) ओ३म् आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २१
सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनाषाडमर्त्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । अनुष्टुप् छन्दः ।

Metrical Translation:—

1433. Let us have that intoxication
Which is delightful and the best
Which gives peace of devotio'n
And power of endurance - devotion's test
Which is immortal and the conqueror
Of evil's host, that shares
The joy with others and is winner
Of peace, destroyer of cares.

२उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१४३४) ओं त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम् ।
३२ ३ १ २ ३२उ २ ३ २ ३ १ २
सहावान् दस्युमव्रतमोषः पात्रं न शोचिषा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । अनुष्टुप् छन्दः ।

1434. O God! Thou art Almighty Hero, Giver of power and peace. Urge to speed the car of a man in the form of his body. Burn like a vessel with the flame and purify a wicked person who does not observe noble vows. Thou art the Greatest

आवश्यकटिप्पण्यः

(१४२६) (वायुम)—वा गति गन्धनयोः प्रथमार्थे सर्वव्यापकं परमात्मानम् द्वितीयार्थे प्राणम् मित्रावरुणौ-मित्रः—सर्वं सुहृत् वरुणः वरणीय सर्वश्रेष्ठः परमात्मा द्विवचनं गुणद्वय भेदात् द्वितीयार्थे—मित्रा-वरुणौ बाहू बाहू वै मित्रावरुणौ (निघ० शत० ५।६।१।१५)

(१४२८) (जमदग्निवत्)—जमदग्नयः – प्रज्वलिताग्नयः इति निरुक्ते ७।७।२५ यास्काचार्यः तद्वत्

(१४२९) वृत्रहत्याय-प्रलयान्धकारस्य विनाशाय यदवृणोत् तद्वृत्रस्य वृत्र-त्वमिति विज्ञायत इति निरुक्ते २।५।१७

(१४३०) यज्ञः—सृष्टिरूप यज्ञः यज् धातोर्देवपूजा-संगतिकरण दानार्थे-ऽवत्र संगतिकरणरूपार्थग्रहणमभीष्टम्

(१४३२) (सहस्रसातमः)—बहुलाभशक्तिप्रदः सहस्रमिति बहुनाम षणु-दाने।

(१४३४) शोचिषा-ज्ञानज्वालया शोचतिर्ज्वलति कर्मा (निघ० १।१६ शोचि-रिति ज्वलतो नाम (निघ० १।१७)

अथ त्रयोदशोऽध्यायः

CHAPTER XIII

१२   ३२उ   ३   २३ २   ३१   २र
(१४३५) ओं पवस्व वृष्टिमा सु नोऽपामूर्मिं दिवस्परि।
३   १   २३ १   २र
अयक्ष्मा बृहतीरिषः॥

कविर्भार्गव ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

1435. O God ! Pour down the rain of happiness upon us, pour a wave of true faith and peace from the sky of knowledge and plenteous store of noble desires, free from evil thoughts and wholesome food free from pulmonary consumption.

(१४३६) ओं तया पवस्व धारया यया गाव इहागमन् ।
जन्यास उप नो गृहम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1436. Purify us O God ! by that stream of knowledge by which the Vedic speech and rays of wisdom may come to us, along with all necessary articles useful for men.

(१४३७) ओं घृतं पवस्व धारया यज्ञेषु देववीतमः ।
अस्मभ्यं वृष्टिमा पव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1437. O God Thou Who art the Dearest to all enlightened truthful persons in sacrifices, pour on us splendour and light of knowledge. Pour down on us a flood of rain of peace and happiness.

(१४३८) ओं स न ऊर्जे व्य३व्ययं पवित्रं धाव धारया ।
देवासः शृणवन् हि कम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1438. To give us vigour O God ! enable us to attain Thyself that art un-decaying and perfectly pure. verily all enlightened truthful persons listen to Thy instruction, Who art Source of Abiding Happiness.

१२ ३ १२ ३१ २
(१४३९) ओं पवमानो असिष्यदद् रक्षांस्यपजङ्घनत् ।
३२ ३ २ ३ १ २
प्रत्नवद् रोचयन् रुचः ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1439. Onward hath God the Purifier flowed [manifested in our hearts and beaten off all wicked tendencies flashing out splendour as from times immemorial.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१२
(१४४०) ओं प्रत्यस्मै पिपीषते विश्वानि विदुषे भर ।
३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अरङ्गमाय जग्मयेऽपश्चादध्वने नरः ॥

भारद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः । इन्द्रो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1440. O man, surrender yourself to God, the Receiver of all devotion, Omniscient and Omnipotent Leader and Guide.

१ २ ३ १२ १ २ ३ १ २
(१४४१) ओ३म् एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
अमत्रेभिर्ऋजीषिणमिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1441. O devotees ! Acquire true knowledge of God with the help of other devotees of peaceful nature, who are not troubled by evil-minded persons or their internal enemies, who are full of the wealth of wisdom and righteousness and who shine on account of noble virtues, for God is the Greatest Protector of the world as He is Almighty.

१ २ ३ २ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४४२) ओं यदी सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषथ ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३२उ ३ १ २र
वेदा विश्वस्य मेधिरो घृषत् तन्तमिदेषते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1442. O men ! If you go to God (meditate upon Him) with other devotees of peaceful nature who shine on account of their noble virtues, then God Who is Omniscient and Remover of all obstacles, fulfils all your noble desires.

३ १ २ ३ २र ३ १ २ ३ २ ३ २
(१४४३) ओ३म् अस्माअस्मा इदन्धसो ऽध्वर्यो प्र भरा सुतम् ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
कुवित् समस्य जेन्यस्य शर्धतो ऽभिशस्तेरवस्वरत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । बृहती छन्दः ।

1443. O devotee engaged in the performence of the non - violent sacrifice of devotion ! give to God the offerings of the juice of devotion combined with wisdom. Will He not then keep us safely from the spiteful curse of each presumptuous foe whether internal or external.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१४३५) अपाम् ऊर्मिम्-श्रद्धाशान्तितरंगम् आपो हिशान्तिः (ताण्ड्य० ८।७।८) शान्तिर्वा आपः ऐत० ७।५) श्रद्धावा आपः (तैत्ति० ३।२।४।१) इषः-इच्छाः इष-इच्छायाम् अथवोत्तमभोजनानि अन्नं वा इषम् कोषी० २८।५ ।

(१४३६) जन्यासः-जनोपयोगिनः पदार्थाः

How absurd and ridiculous is Griffith's translation as "The kine of strangers may come to our home".

(१४३७) (घृतम्) घृ-क्षरणदीप्त्योः अत्र दीप्त्यर्थस्य ग्रहणम् - ज्ञान प्रकाशम् (वृष्टिम्)-शान्तिसुखवृष्टिम्

(१४३८) (धाव)-धाव गति शुद्ध्योः गतेस्त्रयोऽर्थाः ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र प्राप्त्यर्थ ग्रहणम् पवित्रम् आत्मानं प्रापयेत्यर्थः

(१४४१) अमत्रेभिः)-अमत्रैः अहिंसितैदुर्जनैः कामक्रोधादिभिर्वान्तरिकरि-

पुमिः (ऋजीषी)–ऋजीषी वज्रीतियास्काचार्यो निरुक्ते (५।१२)

(१४४३) अध्वर्यो–अध्वर इति यज्ञनाम ध्वरति हिंसाकर्मा तत्प्रतिषेधः (निरुक्ते १।७) हिंसारहित भक्त्यादियज्ञनिरतोपासक । अन्धसः–सुतम्)–ज्ञानरूपान्नस्य रसं भक्तिरूपम् (अन्ध इत्यन्ननाम निघ० २।७)

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

३ २ ३ १   २र ३ १ २   ३ १ २
(१४४४) ओं बभ्रवे नु स्वतवसेऽरुणाय दिविस्पृशे ।
१ २   ३ १२
सोमाय गाथमर्चत ॥

देवल ऋषिः । पवमानः सोमो देवता गायत्री छन्दः ।

1444. O devotees ! Sing ye a song to God Who is the Upholder of the universe being Almighty, Omnipresent and to be realised in the Divine Light of knowledge.

१ २   ३१ २   ३ १   २र
(१४४५) ओं हस्तच्युतेभिरद्रिभिः सुतं सोमं पुनीतन ।
२ ३ १ २ ३   १ २
मधावा धावता मधु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1445. O men ! Purify the juice of devotion combined with knowledge, produced by the persons who are adamant like mountains and who are urged by handlike prompting means. Unite your sweet soul with the sweet Omniscient God Who is the Source of bliss.

२३१ २र   ३ २३ १   २
(१४४६) ओं नमसेदुप सीदत दध्नेदभि श्रीणीतन ।
२ ३ १ २
इन्दुमिन्द्रे दधातन ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1446. With humble homage draw ye nigh; with the practice of meditation, try to realise Him within. Offer your soul to God.

(१४४७) ओ३म् अमित्रहा विचर्षणिः पवस्य सोम शं गवे।
देवेभ्यो अनुकामकृत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1447. O God ! Thou that art the killer of our foes and Omniscient, fulfilling the noble desires of the enlightened truthful persons, pour forth prosperity upon our kine and happiness for our senses of perception.

(१४४८) ओ३म् इन्द्राय सोम पातवे मदाय परि षिच्यसे ।
मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1448 O God ! Thou art heart-knower and Sovereign of the heart. Thou art meditated upon, so that the soul may drink Thy juice of bliss and rejoicc.

(१४४९) ओं पवमान सुवीर्यं रयिं सोम रिरीहि नः ।
इन्दविन्द्रेण नो युजा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1449. O God the Purifier ! Give us heroic strength and wealth of knowledge. Unite us with Thyself who art our Lord and ally O Resplendent God.

(१४५०) ओ३म् उद्धेदभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् ।

१ २
अस्तारमेषि सूर्य ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1450. For translation, please refer to the verse no. 125 on P. 88.

२३ १ २३ १ २र ३ १२ ३क२र
(१४५१) ओं नव यो नवतिं पुरो बिभेद बाह्वोजसा ।
१ २ ३ १२
अहिं च वृत्रहावधीत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1451. God with His Power which destroys all wicked people, breaks up 99 castles in the form of years by giving emancipation to the devout noble souls and is the killer of all darkness and sin. He destroys crookedness like that of a serpent.

२ ३ १ २ ३ १ २र३ २ ३ १२
(१४५२) ओं स न इन्द्रः शिवः सखाश्वावद् गोमद् यवमत् ।
३१ २
उरुधारेव दोहते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) This God is our Gracious Friend. He sends like a full-streaming cow, riches in the form of horses, kine and corn.

(2) This God is our Gracious Friend. He gives us broad based, shining and discriminating knowledge like a full-streaming cow.

आवश्यकटिप्पणयः

(१४४४) (बभ्रवे)-भरणकर्त्रे डुभृञ्-धारणपोषणयोः जगद्धर्त्रे (दिविस्पृशे) दिवि-ज्ञानरूपप्रकाशे स्पृश्यतेऽनुभूयत इतितस्मै

(१४४५) (हस्तच्युतेभिः) हस्तवत् प्रेरक साधनैः प्रेरितैः च्युङ्-गतौ (मधु) ज्ञानरूपमात्मानम् मनु बोधे इत्यस्मात्

(१४४६) (दध्ना)-ध्यानाभ्यासेन (इन्दुम्)-इन्धी-दीप्तौ ज्ञानप्रकाशयुक्त-मात्मानम

(१४४७) (गवे)--जातावेकवचनम् गोभ्यो ज्ञानेन्द्रियेभ्यो वा गम्लृ-गतौ गतेस्त्रिष्वर्थेषु ज्ञानस्यात्र ग्रहणं कृत्वा ज्ञानेन्द्रियार्थे प्रयोगः

(१४४९) (रयिम्)—धनं ज्ञानरूपम् (इन्द्रेण युजा) परमैश्वर्यसम्पन्नेन त्वया परमेश्वरेण अस्माकंच मित्रेण अत्र युज-योजय त्वयासह

(१४५०) (सूर्य) सूर्यवत् सर्वप्रकाशक प्रेरक व सूर्यो वै सर्वेषां देवाना-मात्मा (शत० १४।३।२।६)

(१४५२) (अश्ववत्)--अशूङ् व्याप्तौ-व्याप्तिमत् ज्ञानम् (गोमत्)—गाव इतिरश्मिनाम (निघ० १।५) प्रकाशयुक्तम् (यवमत्)--यु-मिश्रणा-मिश्रणयोः यत्ज्ञानं सत्यादनृतं पृथक् करोति तत्।

तृतीयः खण्डः

Section III

१ २ ३१ २ ३ २३ ३१२ ३१
(१४५३) ओं विभ्राड् बृहत् पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद् यज्ञ-
२ ३१ २ १२ ३ १ २ ३१२३ १२
पतावविह्रुतम्। वातजूतो यो अभिरक्षति त्मना
३ १ २ ३ १ २र
प्रजाः पिपर्ति बहुधा वि राजति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1453. For translation, please refer to the verse no. 628 on P. 325 and for the notes to P. 330.

३ २ ३१ २र ३ १ २३ १२ ३२
(१४५४) ओं विभ्राड् बृहत् सुभृतं वाजसातमं धर्मं दिवो

३१ २ ३ १ २र ३ १ २३ १ २ ३१ २३
धरुणे सत्यमर्पितम् । अमित्रहा वृत्रहा दस्युहन्तमं
१ २ ३१ २ ३ २
ज्योतिर्जज्ञे असुरहा सपत्नहा ॥

विभ्राट् सौर्य ऋषिः । सूर्यो देवता । जगती छन्दः ।

1454. A light is manifested in the heart of the devotee which is glorious, mighty, all-embracing, producer of power unfading, dedicated to the Upholder of the heavens, as high Truth, the destroyer of the un-friendly, the slayer of sins, the ex-terminator of the injurious, the destroyer of all selfishness and the slayer of lust, anger, pride and other internal enemies.

३२उ ३ १ २ ३ १ ३ ३१ २ ३ १
(१४५५) ओ३म् इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्
२३ १ २ ३२ ३ २ ३२उ ३ १२
धनजिदुच्यते बृहत् । विश्वभ्राड् भ्राजो महि सूर्यो
३२ ३१ २ ३ २३ २ ३ १ २
दृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1455. This the Light of lights has come
The conqueror of the world
Winner of wealth spiritual
Resplendent destroyer of the cruel
It is like the sun so bright
Giver of joy, Divine Delight
By its heat are burnt all sins
The Life Divine then alone begins

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३२ ३ १ २
(१४५६) ओ३म् इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १
शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा
२र
ज्योतिरशीमहि ॥

वसिष्ठ ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1456. For Metrical Translation see verse 259 on P. 142. O Lord, Give us wisdom as a sire gives wisdom to his sons. Guide us, O much invoked, in this our way of Yoga (perfect communion with Thee and teach us about Thyself Who art to be attained by all, so that we souls, may attain Thy Divine Light.

२ २ १२ ३१२ ३ २ १ २ ३ १ २
(१४५७) ओं मा नो अज्ञाता वृजना दुराध्यो३ माशिवासोऽव-
२ २ ३२ ३१२ १ २ ३ १ २
क्रमुः । त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपोऽति शूर
तरामसि ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः (समा सतो बृहती) ।

1457. O God, grant that no mighty foes unknown, malevolent, un-hallowed, tread us to the ground. With Thine assistance O Almighty, may we pass through all the waters of diseases and difficulties that are rushing down. May we accomplish all enterprises without let or hindrance.

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २
(१४५८) ओ३म् अद्याद्या श्वःश्वः इन्द्र त्रास्व परे च नः ।
१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
विश्वा च नो जरितॄन्त्सत्पते अहा दिवा नक्तं च
रक्षिषः ॥

प्रगाथोभार्गव ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथः (विषमाबृहती । छन्दः ।

Metrical Translation :

1458. Protect us Lord to day
Guard to-morrow and for ever.
Protect Thy devotees O Lord
Thou art day and night Protector.

३ १ २र ३१ २ ३१ २ ३ १ २ ३क२र३
(१४५६) ओं प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः सम्मिश्लो वीर्याय
२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २र
कम् । उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं
३१ २
मिमिक्षतुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः (समा सतो बृहती) ।

1459. O Almighty God, Thou art Destroyer of all miseries, Supreme Hero, Lord of riches and laden with wealth, All-pervading, endowed with all heroic strength, giver of happiness to virile persons. O performer of innumerable acts and Omniscient God ! Thy Arms are exceedingly strong, rainers down of felicity. They protect him, who takes shelter in Thee sincerely.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१४५४) वृत्रहा – पाप विनाशक ज्योतिः पाप्मा वै वृत्रः ।

(१४५७) अपः – आधिव्याधिरूपाणि जलानि अथवा कष्टसाध्यकर्माणि अप इति कर्मनाम । (निघ० २ । १)

(१४५६) बाहू – विघ्न निवारकशक्तिकृते बाहु शब्द प्रयोग आलंकारिकः The use of the word "Arms" is symbolical. Etymologically also it means removers of obstacles बाहू बाधते: (निरुक्ते)

चतुर्थः खण्डः

Section IV

३ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १२
(१४६०) ओ जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः ।

१२
सरस्वन्तं हवामहे ॥

वसिष्ठ ऋषिः । सरस्वान् देवता । गायत्री छन्दः ।

(1) We call upon God lovingly, as un-married men who long for wives and as bounteous men who yearn for sons.

(2) We who desire to acquire Knowledge and to behave as His true sons, call upon God, being liberal and going forward towards the Omniscient Lord.

३१ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १२
(१४६१) ओ३म् उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा ।
१२ ३ १ २
सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥

भरद्वाज ऋषिः । सरस्वती देवता । गायत्री छन्दः ।

(1) Yea, beloved above beloveds by the seven fold sisterhood, the much extolled Sarasvati (noble speech) be praised by us. [By seven sisters in this case are meant 2 eyes 2 nostrils 2 ears and tongue.]

(2) Let the Vedic Speech which is the dearest among our dear objects and which consists of seven principal metres be praised by us.

It is wrong on the part of Rev. Stevenson and Griffith to take here Sarsvati for the 'river goddess' and totake सप्तस्वसा as standing for Indus, Vitasta, Asikni, Parushmi, Vipas, Shatudri and Sarasvati. Griffith himself is aware that it is his own imagination and therefore not being satisfied with it he says further "or Kubhā may be counted in the place of the last named." It is quite clear from the context that here the word 'Sarasvati' stands not for any river, but for the noble Vedic Speech.

१ २ ३१ २र ३ १ २ ३१ २
(१४६२) ओं तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

२३ १ २ ३१ २
धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

विश्वामित्र ऋषिः । सविता देवता । गायत्री छन्दः ।

1462. We meditate upon the the Adorable Glory of God who is the Creator of the world and Giver of peace and bliss. May He inspire our intellects and prompt our actions. We give below a free Metrical translation of this most important Mantra with Om and Vyahritis, elucidating the ideas to a certain extent.

Free Metrical Translation::–

We meditate upon the glory
Of the Omnipresent Lord
Who is Blissful source of peace
And the Omnipotent God,
Who knows everything that happens
In this world and beyond
Who pervades the deepest ocean
And is present in the pond
Who is killer of all misery
Sin and ignorance and grief
The Creator of the world
Is un-parallelled to be brief
May the Lord inspire our actions
May He give us Wisdom
Being enlightened let us always
Manifest on earth His Kingdom.

On reading this metrical translation of the Gayatri Mantra, Herr Erich Pierscel a German Scholar wrote to me on 10.3.1956 from Rishikesh. "Your Gayatri Mantra is wonderful. It helps sincere aspirants to touch the Lotus Feet of the Lord".

३ १ ३ १२ ३ १ २
(१४६३) ओं सोमानां स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २
कक्षीवन्तं य औशिजः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1463. For translation, please refer to the verse no. 139 on P. 93 and for notes to P. 96.

३ २ १२ ३ २ ३ २३ १ २
(१४६४) ओ३म् अग्न आयूंषि पवस आसुवोर्जमिषं च नः ।
३ १ २ ३ १ २
आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1464. For translation, please refer to the verse no. 627 on P. 325 and for notes to P. 330.

१ २ ३ १ २ ३२ ३ २ ३ १ २
(१४६५) ओं ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य ।
१ २ ३२ ३१२
महि वा क्षत्रं देवेषु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1465. So help ye us O teacher and preacher, to riches, great, celestial (in the form of wisdom) and terestrial wealth. Vast is your sway among the enlightened persons.

३ २३ २३ १२ ३१ २र
(१४६६) ओ३म् ऋतमृतेन सपन्तेषिरं दक्षमाशाते ।
३१ २ ३१ २
अद्रुहा देवौ वर्धेते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1466. Carefully tending Truth with the Vedic knowledge, the teacher and the preacher attain their vigorous might. Both enlightened and truthful, devoid of guile, wax strong.

३ १२ ३क २१३१३ ३ १ २
(१४६७) ओं वृष्टिद्यावा रीत्यापेषस्पती दानुमत्याः ।
३२ २ १२
बृहन्तं गर्तमाशाते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1467. They (Preacher and teacher) go from place to place in order to rain down happiness and peace, are to be attained with proper movement and conduct and are the lords of the desire of giving to others. They attain a lofty seat in every home and society on account of these noble virtues.

३ १ २ ३ १२३१ २३ १२ ३ १२
(१४६८) ओं युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः ।
१ २ ३ २ ३ २
रोचन्ते रोचना दिवि ॥

शतं वैखानसा ऋषयः । अग्निः पवमानो देवता । गायत्री छन्दः ।

1468. Devotees unite themselves with the Great and Resplendent Lord Who pervades all animate and inamate objects. It is by His power that the lights are shining in the sky. It is also by His Grace, that emancipated souls shine in salvation.

३१ २ ३ २ ३ २३ १२ ३ १२
(१४६९) ओं युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे ।
१ २ ३ २ ३ १२
शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1469. On both sides to the chariot of the body, the Yogis yoke two horses in the form of Prāna and apāna which are dear, destroyers of diseases, active in various ways, mighty and which bear the hero (soul) on.

३२ ३ १ २ ३२३ १ २ ३१ २
(१४७०) ओं केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे ।
२३१ २
समुषद्भिरजायथाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1470. O learned men ! You art manifested with other wise people giving light of knowledge to the ignorant and beauty of virtues to persons without beauty. [The duty of wise learned men is stated in this verse).

आवश्यकटिप्पण्यः

(१४६०) (जनीयन्तः)– जायत इति जनिः प्रादुर्भावो ज्ञानस्य तमिच्छन्तः पक्षान्तरे पत्नीकामाः । (पुत्रीयन्तः) – सत्पुत्रा इवाचरन्तः प्रथम पक्षे पुत्रकामाः (सरस्वन्तम्)–सृ – गतौ गतेर्ज्ञानार्थ ग्रहणात् सर्वज्ञं परमेश्वरम् ।

(१४६१) (सरस्वती) – वेदवाणी सरस्वतीति वाङ्नाम (निघ० १ । ११) (सप्तस्वसा) – सप्त छन्दांसि स्वसारो यस्याः सा सप्तछन्दांसि गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् बृहतीपंक्ति त्रिष्टुप्जगती संज्ञानि ।

(१४६५) (दिव्यस्य राय)–दिव्यधनस्य ज्ञानरूपस्य अथवा "अभयं सत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोग व्यवस्थितिः । दानं दमश्च यज्ञश्च, स्वाध्यायस्तप आर्जवम् । "इत्यादि श्लोक द्वारा भगवद्गीतायां प्रतिपादिताया दैव्याः सम्पदः (गीता अ० १६)

(१४६७) (वृष्टिद्यावा) वृष्टिरभिवर्षणं सेचनं वा सुखशान्त्योः सेचनमुद्दिश्य द्यौर्गमनं प्रस्थानं ययोस्तौ (रीत्यापा) री-गतौ उचित गत्या आप्रियेयोस्तौ (गर्तम्) – गृहम् गर्त इति गृहनाम (निघ० ३ । ४)

(१४६८) (ब्रध्नम्) – महान्तम् ब्रध्नइतिमहन्नाम (निघ० ३ । ३)

(अरुषम्) – आरोचमानम् अथवा रोषरहितं शान्तमित्यर्थः दिवि – प्रकाशमानायां मोक्षावस्थायाम्।

(१४६६) (हरी)– प्राणापानरूपावश्वौ हरी इन्द्रस्य, रोगापहारकौ।

(१४७०) (अकेतवे) – ज्ञानरहिताय अज्ञानिने किती – संज्ञाने काश० धा० (पेशः) – विद्यासत्यादिगुणरूपम् पेश इति रूपनाम (निघ० ३। ७) अथवा पेश इति हिरण्यनाम (निघ० १। २) हिरण्यं कस्माद् हितरमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीतिवा (निरुक्ते २। ३। १)

पञ्चमः खण्डः

Section-v

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४७१) ओ३म् अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे तुभ्यं पवते त्वमस्य
२ ३ १ २३१ २र३२उ ३ १ २३
पाहि। त्वं ह यं चकृषे त्वं ववृष इन्दुं मदाय
१ २३ १ २
युज्याय सोमम्॥

यजत आत्रेय ऋषिः। मित्रावरुणौ देवते। त्रिष्टुप् छन्दः।

1471. O God! This devotee is made for Thee. It is for Thy attainment that he purifies himself. Protect him. The person whom Thou makest full of the wealth of wisdom and whom Thou choosest, gets rapturous joy and is fit to attain Thee.

२ ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३२ ३१ २ ३ २ ३
(१४७२) ओं स ईं रथो न भुरिषाडयोजि महः पुरूणि सातये
१२ २ ३ १ २ ३क २र ३ १ २ ३
वसूनि। आदीं विश्वा नहुष्याणि जाता स्वर्षाता
१२ ३ १ २
वन ऊर्ध्वा नवन्त:॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1472. That devotee who puts up with many difficulties, is engaged in the practice of Yoga for the attainment of many spiritual riches in the form of wisdom, peace and bliss, like a chariot conveying large treasures. Then all good objects attainable by men bow before him (so to speak) as he conquers them easily while fighting with all evils.

(१४७३) ओं शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वाऽनभिशस्ता दिव्या यथा विट् । आपो न मक्षू सुमतिर्भवा नः सहस्राप्साः पृतनाषाण् न यज्ञः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1473. O Almighty God! purify us like the power of the air or the vital breath-prāṇa, so that all people may become divine and guileless. quickly be gracious unto us and giver of peace like waters. Be the destroyer of the army of evils like a thousand fashioned or multi-formed non-violent sacrifice.

(१४७४) ओं त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः देवेभिर्मानुषे जने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1474. For the metrical translation of the verse please refer to Page 33 and for notes to P. 37.

(१४७५) ओं स नो मन्द्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः । आ देवान् वक्षि यक्षि च ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1475. O God! With Thy charming sweet speech in the form of the Vedas, make us united with great enlightened persons. Thou leadest learned people towards the path of progress and givest them emancipation.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३१२ ३१ २
(१४७६) ओं वेत्था हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा ।

१ २ ३१२
अग्ने यज्ञेषु सुक्रतो ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1476. For, O Creator of the world and Dispenser of of justice, Most Wise pervading all non-violent socrifices, Thou knowest straight away the paths leading to emancipation and worldly prosperity. [Thou art our Omniscient Teacher through the Vedas.]

१ २ ३१ २र ३१ २ ३ १ २
(१४७७) ओं होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया ।

३ १ २ ३ १२
विदथानि प्रचोदयन् ॥

उशनाः काव्य ऋषिः । पवमानः सोमो देवता गायत्री छन्दः ।

1477. Immortal God is Giver of peace and hapiness, is eternally present with His wonderful power urging congregations to attain true knowledge through the Vedas. [This verse clearly shows the Revealed character of the Vedas).

३ १ २र ३२३ १ २
(१४७८) आ वाजी वाजेषु धीयतेऽध्वरेषु प्र णीयते ।

१ २ ३२ ३ १२
विप्रो यज्ञस्य साधनः ॥

ऋष्यादय पूर्ववत् ।

1478. God is Almighty, therefore He is set on deeds of Strength. (Mighty persons think of Him). He is always

led forth or maditated upon in all non-violent noble acts He the Fulfiller of all deficiencies is the accomplisher of the Yajnas.

३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ २३ १ २
(१४७९) ओं धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे ।
१२ ३२३ १२
दक्षस्य पितरं तना ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1479. God Who is Excellent and therefore most acceptable, upholds all beings and enables us to earn wealth which protects strength with intellect.

आवश्यकटिप्पण्य:

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१४७१) (इन्दुम्) – ज्ञानादिपरमैश्वर्यवन्तम् -- इदि परमैश्वर्ये इत्यस्मान्निष्पन्न इन्दु शब्द: । (ववृषे) – यंत्वं वृणोष्युत्तम गुण कारणात् तथा च कठोपनिषदि "यमेवैष वृणुते तेन लभ्यस्तस्यैष आत्मा विवृणुते तनूं स्वाम् । (कठोप० १।२।२२)

(१४७२) भुरिषाट् – भुरीणि कष्टानि सहत इति भुरिषाट् भूरिषाट् (नाहुषाणि) नहुष इति मनुष्यनाम (निघ० २ । ३) मनुष्यै: प्राप्तव्यानि While Rev. Stevenson is right in translating the word as 'produced by men' Griffith has wrongly translated it as "Won by Nahus in the battle." He seems to take Nahus to be the name of a particular person while as in the Vedic Lexicon "Nighantu (2 3) it is clearly given as नहुषा इति मनुष्यनाम २।३ Griffith has frankly admitted in the foot note: "*I con make nothing of the second line of this stanza*". *P. 254.*

(१४७३) (मारुतंशर्ध:) मरुतो वायव: प्राणाश्च मरुत इति पदनाम पद-

गतौ गमनशीला वायवः प्राणा वै मरुतः स्वापयः (ऐत० ३।१६) तेषां बलम् शर्ध इति बलनाम (निघ० २।६) (पृतनाषाट्) -- पापसेनाभिभविता षह्-अभिभवे (सहस्राप्साः) - बहुविधो यज्ञः तथा च गीतायाम् "द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञाः, योगयज्ञास्तथापरे। स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च, यतयः संशितव्रताः। एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे। कर्मजान् विद्धि तान् सर्वान् एवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे॥ (गीतायां -- चतुर्थेऽध्याये २८, ३२)

(१४७५) (जिह्वाभिः) वाग्भिः जिह्वेति वाङ्नाम (निघ० १।११) (यज) - संगमय यज - देवपूजा संगतिकरण दानेषु अत्र संगतिकरणार्थग्रहणम्। (देवान्)- सत्यनिष्ठान् विदुषः सत्यसंहिता वै देवा (ऐत० १।६) सत्यमया उ देवाः (कौ० १ ८) विद्वांसो हि देवाः (शत० ३।७।३।१०)।

It is entirely wrong on the part of Rev. Stevenson and Griffith to translate the word देवाः as "Gods" here as well as in other places. It means enlightened truthful persons as the passages quoted from the Aitareya, Kaushitaki and Shatapath Brahmanas clearly indicate.

(१४७६) (अध्वनः - पथः) - उभयविधान् मार्गान् निः श्रेयसप्रापकान् अभ्युदय प्रापकांश्च।

(१४७७) (मायया) - प्रज्ञानादिशक्त्या मायेति प्रज्ञानाम निघ० ३।६) (विदथानि) - ज्ञानानि विद् - ज्ञानेइति धातोः रुविदिभ्यांङित् उणा ३।११५) इति ङित् ३।१।१३ सूत्रात् अथः इत्यस्यानुवृत्तिः

(१४७८) (तना) - धनम् तनेति धननाम निघ० २।१०)

षष्ठः खण्डः

Section VI

२ ३१ २ ३ २ ३ १२ ३ १२
(१४८०) ओ३म् आ सुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिश्रियम्।

३१ २ ३२
रसा दधीत वृषभम् ॥

भरद्वाज ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1480. O God ! Pour on this devotee who is Thy son, splendour and prosperity of the earth and the heaven. Nourish this devotee who has become showerer of blessings on earth by Thy Grace.

१ २ ३ २३ ३क १ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१४८१) ओं ते जानत स्वमोक्यां३सं वत्सासो न मातृभिः ।
३ १ २ ३ १ २
मिथो नसन्त जामिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1481. Those devotees know their own permanent abiding place i. e. God, like calves besides the mother cows. They move together with their companions.

२ ३ १ २३ १ २ ३२ ३ १ २ ३ २
(१४८२) ओ३म् उप स्रक्वेषु बप्सतः कृण्वते धरुणं दिवि ।
१ २ ३२उ ३क २र
इन्द्रे अग्ना नमः स्वः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1482. God upholds and sustains those persons who earnestly take His Holy names with their lips. Homage to the Omniscient Lord Who holds the thunderbolt of justice, the heaven and the sun.

१ २र३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३२ ३२ ३ १ २
(१४८३) ओं तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः ।
३ १ २ ३ २ २र ३ २ ३ २३ २उ ३
सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रून् अनु यं विश्वे
२ ३ १ २
मदन्त्यूमाः ॥

विश्वामित्र ऋषिः । अग्निर्देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1483. In all the worlds that Brahma (God) was the Best and the Highest, by meditating on Whom a devotee becomes mighty possessor of splendid valour. When he manifests his power, he destroys all internal and external foes and then all creatures find joy in reposing trust in him.

३ १ २र ३ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १२
(१४८४) ओं वावृधानः शवसा भूर्योजाः शत्रुर्दासाय भियसं
१ २ ३ २ ३ २ ३ १ ३ ३
दधाति । अव्यनच्च व्यनच्च सस्नि सं ते नवन्त
१ २३ १ २
प्रभृता मदेषु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1484. Grown Mighty in His strength, of ample vigour, the slaughterer of the wicked, God inspires fear into the minds of the evil - doers who obstruct the performance of good actions. He also is the Purifier of the animate and the inanimate world. Protected by Thee, all bow before Thee in rapturous joy O Lord.

२उ ३१ २ ३ २ ३ २उ३२उ ३
(१४८५) ओं त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भव-
१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २३२उ
न्त्यूमाः । स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा समदः
३ १ २ ३ १ २
सु मधु मधुनाभि योधीः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1485. All these men who become double (by marrying) and triple (by having children) concentrate on Thee their mental vigour and leave in Thy Hands all their work done with the object of gaining some thing. Blend what is sweeter than the sweet with sweetness i.e. the bliss of Brahman. O God; Thou art the sweetest, unite the soul of a devotee with Thy sweetest self. Unite well the sweet soul with Thyself Who art Embodiment of all Sweetness.

१ २ ३ १ ३र ३ २ ३ १
(१४८६) ओं त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्तृम्पत्
२र ३ २ ३ १ २ ३ २ १ २
सोममपिबद् विष्णुना सुतं यथावशम् । स ईं
३ २ ३ २३ १२ ३ २ ३१ २र ३२
ममाद महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्चद् देवो
३२ ३ १ २र ३ १ २र
देवं सत्य इन्दुः सत्यमिन्द्रम् ॥

हर्यत प्रागाथ ऋषिः । अग्निर्देवता । अष्टिश्छन्दः ।

1486. In the devotional sacrifices, where there are wise men, devotees and suffering humble people, God Who is Great and Almighty, accepts the juice of devotion prepared in the sacrifice, which destroys all ignorace and is glad to do the grater task of giving emancipation to such noble souls. That true soul full of the wealth of wisdom attains the True God, the Giver of light and joy The true lustrous souls achieve this True Refulgent God.

३ २ ३ १ २र ३ १ २र ३ २
(१४८७) ओं साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं
३ २ ३क२र ३२उ ३ १ २ ३ २ १ २
वृद्धो वीर्यैः सासहिमृंधो विचर्षणिः । दाता राध
३२र ३ २३ १२ ३ १ २ ३ २ ३२
स्तुवते काम्यं वसु प्रचेतन सैनं सश्चद् देवो देवं
३१२ २र ३ १ २र
सत्य इन्दुः सत्यमिन्द्रम् ॥

ऋषिदेवते पूर्वोक्ते । अति शक्वरीछन्दः ।

1487. O Omniscient God, manifested with wisdom and potent strength, Thou art Great from eternity, with Thy might subduing the malevalent, giving prosperity and much desired wealth to Thy devotees. The true devout soul possessing the wealth of wisdom and moon-like nature attains the True God Who is Resplendent.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
(१४८८) ओ३म् अध त्विषीमाँ अभ्योजसा क्रिविं युधा भवदा
२र ३ २ ३ १ १ २ १ २ ३२
रोदसी अपृणद् अस्य मज्मना प्र वावृधे। अधत्तान्यं
३२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १
जठरे प्रेमरिच्यत प्र चेतय सैनं सश्चद्देवो देवं सत्य
२र ३ १ २र
इन्दुः सत्यमिन्द्रम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1488. So He the Resplendent God, by His might overcomes the wicked and with His Majesty hath filled the earth and heaven and is Almighty.

He slays all wicked un-righteous people one by one, swallowing them down in His belly (so to speak). Enlighten us O God. The truely devout divine soul attains the True Lord.

आवश्यकटिप्पणयः

(१४८१) (नसन्त) – गतिं कुर्वन्ति इतस्ततो गच्छन्ति प्रचारार्थम् नसते - गतिकर्मा (निघ० २।१४) (जामिभिः) – बन्धुभिः भगवद्भक्तैः सह, जामिः – बन्धुरिति दयानन्दर्षिः ऋ० ४।१५।६ भाष्ये ।

(१४८२) (स्रक्वेषु) - ओष्ठेषु (नमः) - नम इति वज्रनाम निघ० २।२०) ।

(१४८३) (त्वेषनृम्णः) - प्रदीप्तज्ञानप्रकाशकः प्रचण्डबलशाली वा नृम्णमिति धननाम निघ० २।१०) नृम्णमिति बलनाम (निघ० २।६) (ऊमाः) - स्वेष्टपदार्थप्राप्तीच्छुकाः प्राणिनः अव - इच्छायाम् ।

(१४८४) (शत्रुः) – शातयिता दुरितानाम् (दासाय) - दुष्टाय, दसु - उपक्षये सत्कर्मोपक्षयकर्त्रे (स्नित्) - पवित्रो करोति ष्णा- शौचे

(१४८६) (त्रिकद्रुकेषु) - क्रन्दन्तीति कद्रवः - आह्वानकर्तारः कद्रव एव कद्रुकाः : त्रयः कद्रुका ज्ञानिभक्तदीना येषु ते तादृशेषु भक्तियज्ञेषु त्रीणि कद्रुकाण्याह्वानानि तेषु इति दयानन्दर्षिः ऋ० २।२२।१ भाष्ये।

(१४८७) (इन्दुः) - ज्ञानरूपपरमैश्वर्यसम्पन्न उपासकः - चन्द्रसदृशोऽस्य सौम्यस्वभावः।

अथ चतुर्दशोऽध्यायः

CHAPTER XIV

३ १ २र ३१ २ ३ १२ ३ २
(१४८९) ओ३म् अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्च यथा विदे।
३ २ ३ २ ३ १ २
सूनुं सत्यस्य सत्पतिम् ॥

प्रियमेध ऋषिः। इन्द्रो देवता। गायत्रीछन्दः।

1489. Praise with your words the Almighty, King of kings, the Lord of the speech and Protector of the earth, the Inspirer of truth and lord of the noble in order to acquire true knowledge.

१ २र ३ १ २ ३ १२ ३ १ २
(१४९०) ओ३म् आ हरयः ससृज्रिरेऽरुषीरधि बर्हिषि।
२ ३ २ ३ १ २
यत्राभि संनवामहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1490. Let there be always peaceful, free from anger and destroyers of evil, noble thoughts in your minds, so that we may praise them and sing our songs in coucert.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१४९१) ओ३म् इन्द्राय गाव आशिरं दुदुहे वज्रिणे मधु।

१ २   ३ २ ३२
यत् सीमुपह्वरे विदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1491. When a devotee finds or realises God in his heart and on all sides, the instructions given by his preceptors bear fruit for his active soul in the form of permanent real knowledge.

२   ३   १ २ ३   २ ३ १ २   ३१ २
(१४६२) ओ३म् आ नो विश्वासु हव्यमिन्द्रं समत्सु भूषत ।
२३ १ २   ३ १२   ३ १ २
उप ब्रह्माणि सवनानि वृत्रहन् परमज्या ऋचीषम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1492. Put on as your ornament in every field of battle (external as well as internal) the Adorable Lord and do O slaughterer of sins, Ever Victorious, Worthy of the highest praise, come with in our hearts to listen to Thy praises and prayers offered in our daily sacrifice.

२   ३ १   २३१   २र ३ १ २   ३ १   २   ३
(१४६३) ओं त्वं दाता प्रथमो राधसामस्यसि सत्य ईशान
२   ३   २ ३   १   २र   ३ २ ३   १ २
कृत् । तुविद्युम्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शवसो
३ २
महः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1493. O God ! Thou art the First and the Best of all in giving bounteous gifts; True art Thou, giving lordly powers. We therefore ask what becomes the majesty of the possessor of abundant treasures, Purifier and Protector of great strength.

३ २   ३ १ २   ३२उ ३क २र ३ २   ३ २   ३१
(१४६४) ओं प्रत्नं पीयूषं पूर्व्यं यदुक्थ्यं महो गाहाद्दिव आ

२र १ २ ३ १ २र ३ १२
निरधुक्षत । इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन् ॥

त्र्यरुणऋषिः। पवमानः सोमो देवता । बृहतीछन्द ।

1494. When devotees realise from their divine (pure) heart God Who is like Eternal Nectar Primeval and Praise worthy as a result of deep meditation or with their inner eyes turned to Him, then they lift up their voice in His praise, as He is manifest within them.

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१४९५) ओ३म् आदीं के चित् पश्यमानास आप्यं वसुरुचो

३ २ ३ क२र ३ १ २र ३ १ २
दिव्या अभ्यनूषत । दिवो न वारं सविता व्यूर्णुते॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1495. when God Who is the Creator of the world and Worthy of attainment, dispels the darkness of their ignorance, as the sun dispels external darkness, some beautifully radiant, enlightened wise devotees seeing Him with inner eyes of wisdom, glorify Him and proclaim their kinship with Him.

२ ३ २ ३१ २ ३ १२ ३२ ३ २ ३
(१४९६) ओ३म् अध यदिमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा

१२ ३ २ ३ १ २ ३२उ ३ १ २३ १
भुवनाभि मज्मना । यूथे न निष्ठा वृषभो वि

२र
राजसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1496. Thou O Purifying God ! art above this earth and heaven and all worlds in Thy glorious might (pervading them all). Thou shinest like a bull supreme among the herd.

३२३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३१ २र
(१४९७) ओ३म् इमम् षु त्वमस्माकं सनिं गायत्रं नव्यांसम् ।
१ २ ३२३ १ २
अग्ने देवेषु प्र वोचः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1497. For translation, please refer to the verse no. 28 on P. 44.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१४९८) ओं विभक्तासि चित्रभानो सिन्धोरूर्मा उपाक आ ।
३ २ ३१ २
सद्यो दाशुषे क्षरसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1498. O Resplendent God ! Thou art the Distributor of wealth, and as a wave of the sea opposite to the mouth of river sends into it a portion of its waters, so now Thou rainest happiness on the person who surrenders himself to Thee.

१ २ ३ १ २र ३१२
(१४९९) ओ३म् आ नो भज परमेष्वा वाजेषु मध्यमेषु ।
२ ३ ३ १ २
शिक्षा वस्वो अन्तमस्य ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1499. O God ! give us a share of the spiritual wealth of wisdom which is most high, a share of material wealth which is most near to us and a share of wealth that is between, belonging to physico-spiritual region.

३२उ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१५००) ओ३म् अहमिद्धि पितुष्परि मेधामृतस्य जग्रह ।

३१ २र
अहं सूर्य इवाजनि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1500. For metrical translation please refer to the verse no. 152 on P. 99 and for notes to P. 101.

३२ ३ २३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१५०१) ओ३म् अहं प्रत्नेन जन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् ।
२उ ३ २ ३ २ ३२
येनेन्द्रः शुष्ममिद् दधे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1501. As a result of the knowledge gained in previous birth, I beautify my songs like a genius person, by which my soul puts on its mighty strength. (There is clear reference to the doctrine of Re-birth which some Western Scholars deny.)

१ २र ३ १ २ ३ १ २र३ १ २ ३२
(१५०२) ओं ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुऋषयो ये च तुष्टुवुः ।
१ २र ३ १ २
ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1502. O God ! Who ever do not praise Thee and who so ever like the seers praised Thee, (It does not matter at all.) Thou art perfect May Thy Kingdom grow mighty when praised by me. [May I have the power of turning even the atheists into Thy devotees)

आवश्यकटिप्पण्यः

(१४६०) (हरयः)-दोषहर्तारो विचारा श्रेष्ठा वा भावा (बर्हिषि)-पवित्रे मनसि बृहि - बृह्रो इसि प्रत्ययः (उणा० २।१।२ बृंहति वर्धतेऽनेनेति, पवित्र मनसैव मनुष्याणां वृद्धिः ।

(१४६१) – (उपह्वरे) - समीपे हृदय इतियावत् (सीम्) सर्वतः सीमिति परिग्रहार्थीयो वा पदपूरणो वा प्रासृजदिति वा प्रासृजत् सर्वत इति वेतियास्कः (निरुक्त १।७) गावः वाचः शिक्षासम्बन्धिन्य आचार्यप्रदत्ताः गौरिति वाङ्नाम निघ० १।११) (वज्रिणे-इन्द्राय) वज- गतौ गतिशीलाय जीवाय (आशिरंमधु) श्रृ-हिंसायाम न शीर्यत इत्याशिरम् अशिरम् अशिरमेवाशिरम् - स्थायि मधु – ज्ञानम् मन - ज्ञाने इत्यस्मात्।

(१४६३) (तुविद्युम्नस्य) - बहुधनयुक्तस्य तुवीति बहुनाम निघ० ३।१) द्युम्नमिति धननाम निघ० २।१०) (पुत्रस्य) - पुनाति त्रायते चेति पुत्रस्तस्य।

(१४६४) (दिवः) – दिव्यात् पवित्राद् हृदयात् (महो गाहात्) – महतो विलोडनात् गाहू - विलोडने महद् विलोडनमत्र ध्यानम तथा च श्वेताश्वतरोपनिषदि "स्वदेहमरणिं कृत्वा, प्रणवं चोत्तरारणिम्। ध्याननिर्मथनाभ्यासाद्, देवं पश्येन्निगूढवत्। १।१४ (जायमानम्) हृदये प्रादुर्भूतं साक्षात्कृतमिति यावत् जनी प्रादुर्भावे

(१४६५) (दिवःवारम्) दिवसस्य वारम् आवरणम् अन्धकारम् परमेश्वर-पक्षे प्रकाशावरणम् अज्ञानान्धकारम् (वसुरुचः) तत्त्वज्ञानिनः वसुः – रात्रिः अन्धकार इतियावत् वसुरिति रात्रिनाम निघ० १।७) तस्य रुचः - प्रकाशका अज्ञानान्धकारविनाशका इत्यर्थः (आप्यम् - अभ्यनूषत) बन्धुत्वम् अभ्यूनषत – स्तुवन्ति णु-स्तुतौ अथवा आप्यम्– प्राप्तव्यं तं परमेश्वरं स्तुवन्ति।

(१४६६) (मज्मना) - बलेन मज्मेति बलनाम निघ० २।६)

(१५०१) (कण्ववत्) मेधाविनुल्यम् कण्व इति मेधाविनाम निघ० ३।१५ (इन्द्रः) आत्मा (प्रमाणानि १६१ पृष्टे द्रष्टव्यानि)

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

(१५०३) ओ३म् अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्जोषि ब्रह्म सहस्कृत ।
ये देवत्रा य आयुषु तेभिर्नो महया गिरः ॥

अग्निस्तापस ऋषि । विश्वेदेवा देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1503. O God, manifest with in ourselves through the power of Yoga, with the help of all learned persons. Thou enablest all to acquire the knowledge with the aid of the enlightened scholars.

(१५०४) ओ३म् प्र स विश्वेभिरग्निभिरग्निः स यस्य वाजिनः ।
तनये तोके अस्मदा सम्यङ् वाजैः परीवृतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1504. O Omniscient Supreme Leader ! do Thou, Who art praised by all wise men and Who art fully possessed of knowledge and power, accept our offerings of devotion and manifest Thyself in our hearts as well as in the hearts of our children and grand children. [May we always adore Thee and realise Thy presence wi.hin us.]

(१५०५) ओं त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्म यज्ञं च वर्धय ।
त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1505. O Supreme Leader, raise aloft our hymns of praise as well as our non-violent sacrifices. Increase our spirit of service and sacrifice. Do urge us who are Thy devotees, for the

development of divine virtues and utilisation of our wealth for charitable purposes.

१ २ ३ २ ३१ २ ३१ २र ३ १२३
(१५०६) ओं त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्रवसे
१ २ १ २र ३क२र
धियं दधुः । स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय ॥

त्र्यरुण ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । ऊर्ध्वा बृहती छन्दः ।

1506. O God! all noble sacrificers absorb or concentrate their intellects in Thee for mignty strength, renown and knowledge. So, O Supreme Hero, urge us onward to heroic power.

३क२र३ १ २र ३२ ३ २ ३ १ २र
(१५०७) ओ३म् अभ्यभि हि श्रवसा ततर्दिथोत्सं न कंचिज्ज-
३२३ १ २ १ २ ३१ २र ३ १२
नपानमक्षितम् । शर्याभिर्न भरमाणो गभस्त्योः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1507. O God! Thou destroyest the darkness of ignorace with Thy knowledge, when reverently approached, as men destroy the well which has not been used by the people of the locality for a long period.

१ २ ३ १ २३ २ ३२ ३ १२ ३
(१५०८) ओ३म् अजीजनो अमृत मर्त्याय कम् ऋतस्य धर्मन्न-
१२ ३ १ २ १ २ ३ ३ २ ३ १ २
मृतस्य चारुणः । सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1508, O Immortal God, Thou Who art Imperishable and Embodiment of Truth, dost produce for the benefit of mortal men Thy Bliss in their receptive pure hearts, giving them right knowledge and strength.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३२

(१५०९) ओ३म् एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिबाति सोम्यं मधु ।

१ २र ३ २

प्र राधांसि चोदयते महित्वना ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1509. For translation, please refer to the verse no. 386 on P. 210.

२ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३१ २

(१५१०) ओ३म् उपो हरीणां पतिं राधः पृञ्चन्तमब्रवम् ।

३१ २ ४ २ ३ १ २

नूनं श्रुधि स्तुवतो अश्व्यस्य ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1510. I pray to the Lord of men who grants the boon of wealth (Spiritual as well as material). May He listen to my prayer who am the son of that Omnipresent Father.

२ ३क २ ३२ ३ २ ३२ ३१२३ २

(१५११) ओं न ह्यां३ग पुरा च न जज्ञे वीरतरस्त्वत् ।

१ २ ४२३ ३ २ ३ १ २

न की राया नैवथा न भन्दना ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1511. O God, never was any hero born or is mightier than Thou. None certainly is comparable to Thee in knowledge and wealth and none in affording protection and giving us true happiness.

३२ ३ १२ ३१ २र

(१५१२) ओं नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् ।

१२ ३ १ १ ३ १ २

पतिं वो अघ्न्यानां धेनूनामिषुध्यसि ॥

प्रियमेध आङ्गिरस ऋषि: । इन्द्रो देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1512. O man! Pray to God Who is the Revealer of

the Vedic Riks urging you to perform noble actions and to be united with Him. He is the Lord of the cows which it is criminal to injure or whom none should kill.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१५०३) आयुषु) - मनुष्येषु आयव इति मनुष्यनाम (निघ० २।३)

(१५०४) (अग्निभिः) – ज्ञानिभिरग्रणीभिः अग-गतौ अग्निः कस्माद-ग्रणीर्भवतीति निरुक्ते ७।४ ।

(१५०६) (प्रथमाः) प्रतमाः प्रकृष्टतमाः (वृक्तबर्हिषः) - ऋत्विजः वृक्तबर्हिष इति ऋत्विङ्नाम (निघ० ३।१८) ।

(१५०७) (ततर्दिथ) - हिंसां करोषि तृदिर - हिंसायाम् (उत्सम्) कूपम् आपः उत्समुद् द्रवन्त्यस्मादिति उत्सःकूपः उत्स इति कूपनाम निघ० ३।२३) गभस्त्योःभुजयोः गभस्तिरिति बाहुनाम निघ० (निघ० २।४) (शर्याभिः) अंगुलिभिःशर्य इत्यंगुलिनाम निघ० २।५) ।

(१५०८) (कम्) सुखम, आनन्दम् कम् इतिसुखनाम निघ० ३।६) (धर्मन्) सद्धर्म धारके पवित्रहृदये ।

(१५१०) (हरीणाम्) - मनुष्याणाम् हरय इति मनुष्यनाम निघ० २।३ (अश्वयस्य)–सर्वव्यापकस्य परमात्मन आज्ञाकारिपुत्रस्य अशूङ् व्याप्तौ अश्वः - सर्वव्यापकः परमात्मा तस्य पुत्रस्य ।

(१५११) (भन्दना) - सुख कल्याणकारकः भदि - कल्याणे सुखे च ।

(१५१२) (ओदतीनाम् कर्तव्यकर्म प्रतिपादयन्तीनामृचाम्-उपदेशकम् नद - शब्दे (योयुवतीनाम्) यु - मिश्रणामिश्रणयोः अत्र मिश्र-णार्थ परमेश्वरेण सह योगमुपदिशन्तीनाम् ऋचाम्(अघ्न्यानाम्) गवाम् I have deliberately adopted the translation of

Rev. Stevenson as "cows" which it is criminal to injure "and Griffith's "whom none may kill."

तृतीयः खण्डः

Section III

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५१३) ओ३म् देवो वो द्रविणोदाः पूर्णां विवष्ट्वासिचम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३१
उद् वा सिञ्चध्वमुप वा पृणध्वम् आदिद् वो देव
२
ओहते ॥

वसिष्ठ ऋषिः । अग्निर्देवता । प्रगाथः विषमा बृहती छन्दः ।

1513. For translation, please refer to the verse no. 55 on P. 28 and for notes to P. 61.

१ २र ३ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(१५१४) ओं तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं देवा अकृण्वत ।
१ २ ३ १ २ ३ २ ३१२३ १ २र ३ १ २
दधाति रत्नं विधते सुवीर्यम् अग्निर्जनाय दाशुषे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः ।

1514. Wise men accept God Who is Omniscient and Preserver of the world, as Chief Priest of the non-violent sacrifice. That Supreme Leader (God) gives wealth (material as well as spiritual) and valour to the worshipper to man who offers himself to Him.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२
(१५१५) ओ३म् अदर्शि गातुवित्तमो यस्मिन् व्रतान्यादधुः ।
२३ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उपो षु जातमार्यस्य वर्धनम् अग्निं नक्षन्तु नो गिरः

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1515. For metrical translation of the verse, please refer to P. 53 and for notes to P 56.

२ ३ १ २ ३१२ ३१ २ ३ ३
(१५१६) ओं यस्माद्द रेजन्त कृष्टयश्चर्कृत्यानि कृण्वतः। सह-
२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
स्रसां मेधसाताविव त्मनाऽग्निं धीभिर्नमस्यत॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1516. O men! Bow to God and show reverence to Him with all your intellects and actions, before Whom the people shrink When He performs His glorious deeds to him who gives thousands of desirable things at the sacrifice.

१ २र ३ २३२उ ३ २ ३ १ २ १२
(१५१७) ओं प्र दैवादासो अग्निर्देव इन्द्रो न मज्मना। अनु
३१ २ ३ १ २र ३ १ २र ३ १ २
मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य शर्मणि॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1517. For translation, please refer to the verse no. 51 on P. 55 and for notes to P. 57.

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३१ २
(१५१८) ओ३म् अग्न आयूंषि पवस आसुवोर्जमिषं च नः।
३१ २ ३ १ २
आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1518. For translation, please refer to the verse no 627. on P. 325 and for notes to P. 330

३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५१९) ओ३म् अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः।
१ २ ३ २
तमीमहे महागयम्॥

शतं वैखानसा ऋषयः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1519. God is Omniscient and Omnipresent Purifier, the Benefactor of all people, their Well - Wisher and Guide. To Him Whose Wealth is great, we pray.

२ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(१५२०) ओ३म् अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् ।
१२३ २र ३ १ २
दधद् रयिं मयि पोषम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1520. O God, Performer of holy acts, pour splendour with heroic strength on us, granting us wealth which nourishes.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५२१) ओ३म् अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया
२ ३१ २ ३ १ २
आ देवान् वक्षि यक्षि च ॥

आत्रेयऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1521. O God ! Holy and Divine, with splendour and Thy pleasant speech (in the form of the Vedas) impart instructions to all enlightened persons and make them fit to worship Thee and be united.

१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५२२) ओं तं त्वा घृतस्नवीमहे चित्रभानो स्वर्दृशम् ।
३२३ ३१२
देवाँ आ वीतये वह ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1522. O Resplendent God ! O Bright-rayed Who showest the true path of happiness, we pray to Thee to bring near us enlightened persons; so that we may acquire knowledge.

३ १ २ ३ २३ १ २
(१५२३) ओं वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि ।

१ २ ३ १ २ ३ २
अग्ने बृहन्तमध्वरे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1523. O Omniscient Giver of knowledge, we kindle Thee in this non-violent sacrifice, as Thou art Resplendent and Almighty.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५१४) (अध्वरस्य) - अहिंसात्मक यज्ञजातस्य जातावेकवचनम् अध्वर-इति यज्ञ नाम ध्वरतिर्हिंसा कर्मा तत्प्रतिषेधः नि० १।७) (रत्नम्) - रमणीयं ज्ञानादिरूपं भौतिकं वा धनम्।

(१५१६) (ऋषिः) - ऋषी - गतौ गतेस्त्रयोऽर्थो ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च तस्मात् सर्वज्ञः सर्वगतो वा (पांचजन्यः) - पंचजनेभ्यो हितः चत्वारो वर्णा ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः पंचमोनिषाद इति पंचजना इति निरुक्त ३।३ अथवा पंच जना इति मनुष्यनाम निघ० २।३) सर्व मनुष्येभ्यो हितः (महागयम्) - महाधनम् गय-इतिधननाम (निघ० २।१०)।

(१५२०) (स्वपाः) - सुकर्मा शोभनानि अपांसि - कर्माणि यस्य सः अप इति कर्मनाम निघ० २।१)।

(१५२१) (जिह्वया) - वाचावेदरूपया जिह्वे ति वाङ्नाम (निघ० १।११)।

(१५२२) (घृतस्नो) -- दीप्ति प्रसारक घृ - क्षरण दीप्त्योःष्णु - प्रस्रवणे।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १२
(१५२४) ओ३म् अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि।

१ २ ३१ २
विश्वासु धीषु वन्द्य ॥

गोतम ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1524. O God adorable in all our thoughts and actions, favour us with Thy protection when the psalm is chanted forth.

१ २ ३१ २ ३ २३ १२
(१५२५) ओ३म् आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २
विश्वासु पृत्सु दुष्टरम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1525. O God ! bring to us ever conquering wealth possessing true power, wealth most acceptable (spiritual and material) invincible in all struggles with evils or evil-doers.

१ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २
(१५२६) ओ३म् आ नो अग्ने सुचेतुना रयिं विश्वायुपोषसम् ।
३ १ २ ३ १ २
मार्डीकं धेहि जीवसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1526. O God ! grant us for our sustenance, heart-delighting wealth, the producer of happiness, and supporter of all people; kindly give us such wealth of strength with good knowledge.

३ १ २ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १२
(१५२७) ओ३म् अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु ।
१२ ३ १ २
तेन जेष्म धनन्धनम् ॥

केतुराग्नेय ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1527. Let our pure intellects and noble deeds urge the Lord to be pleased with us, like a fleet courser in the war.

Through Him and by His Grace, may we acquire by conquest every kind of wealth (Spiritual as well as material).

२ ३ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ २
(१५२८) ओं यया गा आकरामहै सेनयाग्ने तवोत्या ।
१ २ ३१ २
तां नो हिन्व मघत्तये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1528 O God! Send us such sufficient aid from Thee as thereby we may acquire Vedic knowledge. Furnish us also with Thy aid for the acquisition of wealth in the form of wisdom.

१ २ ३२ ३१ २ ३१ २र ३ १ २
(१५२९) ओ३म् आग्ने स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम् ।
३ २उ ३१ २ ३२
अङ्धि खं वर्तया पविम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1529. O God! bring us wealth of knowledge secure, also vast wealth in horses and in kine or the wealth of power of the senses of perception and action. Purify our heart and make our speech impressive and effective.

२ २ १२ ३२३१ २र ३ २
(१५३०) ओ३म् अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो दिवि ।
२ ३ २३१२
दधज् ज्योतिर्जनेभ्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1530. O God! Thou hast made the Sun, the eternal star, to mount the sky, giving the boon of light to men.

१ २ ३ २ ३ १ २३ १२ ३२
(१५३१) ओ३म् अग्ने केतुर्विशामसि प्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत् ।

१ २ ३२उ ३ १२
बोधा स्तोत्रे वयो दधत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :

1531. Thou art giver of light to men
Thou art Dearest and the Best
Being Omnipresent Lord
Sweetest and Nearest
Give wisdom to us O Lord,
Lead our path to Noble life
To enable us to shun strife.

३ २ ३ २ ३ २ ३१ २र ३ २ ३ २
(१५३२) ओ३म् अग्निमूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।
३१ २र
अपां रेतांसि जिन्वति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1532. For translation, please refer to the verse no. 27 on page 44 and for notes to P. 47.

१ २३ १ २ ३ २ ३ १ २३क २र
(१५३३) ओ३म् ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्ने स्वःपतिः ।
३ २ ३ २ ३ १ २
स्तोता स्यां तव शर्मणि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1533. O God ! Thou as Lord of light rulest over choicest gifts. May I Thy singer always remain in Thy eternal happiness, under Thy Shelter.

१ २३ १२३ १२ ३ १ २र
(१५३४) ओ३म् उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते ।

२३ १ २ ३ १२
तव ज्योतींष्यर्चयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1534. Upward O God, rise Thy flames (of knowledge) pure and resplendent, blazing high, the lustres, fair effulgences. We glorify Thee.

इतिचतुर्दशोऽध्यायः

Here ends the Fourteenth Chapter.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५२४) (गायत्रस्य) – स्तुति वचनस्य गायत्रं गायतेः स्तुतिकर्मण इतियास्काचार्यः (निरुक्ते १।८) गायतिरर्चतिकर्मेति निघण्टौ (३।१४।२) ।

(१५२५) (सत्रासाहम्)-नित्यं बाह्यान्तर शत्रूणामभिभवितारम् षह्-अभिभवे अथवासत्रेति सत्यनाम (निघ० ३।१०।३) सह इति बलनाम निघ० २।६) सत्यपराक्रमम् (पृत्सु)- संग्रामेषु दुष्टवृत्तिभिर्दुष्टैर्वा सह पृत्सु इति संग्रामनाम निघ० २।१७) ।

(१५२६) (विश्वायुपोषसम्)- सर्वजनपालकम आयव इति मनुष्यनामसु निघ० २।३)

(१५२७) (आजिषु) – संग्रामेषु आजिरिति संग्राम नाम (निघ० २।१७)

(१५२८) (गोमन्तम्)–गावः - ज्ञानेन्द्रियाणि तच्छक्तियुक्तम् (अश्विनम्) अश्वाः – कर्मेन्द्रियाणि तच्छक्तिसम्पन्नम (खम्)– हृदयाकाशम् (अंग्धि) - शोधय (पविम्) वाचम पविरिति वाङ्नाम (नि० १।११) ।

(१५३३) (शर्मणि) - सुखे शर्मति सुखनाम निघ० ३।६) आश्रये वा शर्मेति गृहनाम (निघ० ३।४)

अथ पञ्चदशोऽध्यायः

CHAPTER XV

१ २ ३ १ २र ३१२ २ ३क२र
(२५३५) ओं कस्ते जामिर्जनानामग्ने को दाश्वध्वरः ।
२ ३ १ २ ३ २
को ह कस्मिन्नसि श्रितः ॥

गोतम ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्रीछन्दः ।

1535. Who among men O God, is worthy of being reckoned as Thy kinsman, who can perfectly offer Thee non-violent spiritual sacrifice ! Who knows Thy real essence and on whom art Thou dependent ? On none in the world.

२ ३१ २र ३१ २ ३ १ २ ३ २
(१५३६) ओं त्वं जामिर्जनानामग्ने मित्रो असि प्रियः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
सखा सखिभ्य ईड्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation:—

1537. Thou art our Kith and Kin
Thou art our Dearest Friend.
Thou art our Friend worthy of praise
Do us Lord always raise.

१ २ ३ १ २र३ १ २ ३ २ ३२ ३ २
(१५३७) ओं यजा नो मित्रावरुणा यजा देवां ऋतं बृहत् ।
२ ३ २३ १ २र
अग्ने यक्षि स्वं दमम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1537. O God ! Bring to us teachers and prachers who are friendly to all and destroyers of the darkness of ignorance. Bring to our great sacrifice (of knowledge) the enlightend truthful persons. Grant to us Thy perfect peace and bliss.

३१ २ ३क२र ३१ २र ३ २
(१५३८) ओ३म् ईडेन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
समग्निरिध्यते वृषा ॥

विश्वामित्र ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1538. God Who is worthy of all praise, Adorable, the Destroyer of the darkness of ignorance, Who is to be reverently approached, the Rainer of felicity is kindled well in our hearts.

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५३९) ओं वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः ।
२ ३ १ २
तं हविष्मन्त ईडते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1539. God the Showerer of happiness, Omnipresent and the Protector of all enlightened truthful persons is kindled within and shines forth. Him the offerers of the non - violent sacrifices and devotees praise.

१२ ३१ २ ३ १२३ १ २
(१५४०) ओं वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि ।
२ ३ १ २ ३ २
अग्ने दीद्यतं बृहत् ॥

Metrical Translation :—

1540. O Showerer of peace and bliss
Thee we may never miss
Let us enthrone Thee in our heart
As giver of true joy Thou art.
Thou art shining everywhere
He who knows Thee, has no care
Let us shower peace over all
And Thee alone we call.

१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५४१) ओ३म् उत् ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः।
१ २ ३ १ २
अग्ने शुक्रास ईरते ॥

विरूप ऋषिः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1541. Thy mighty flames O Omnipresent and Refulgent God, when Thou art enkindled within, rise on high.

१२ ३२क १ २ ३ १ २
(१५४२) ओ३म् उप त्वा जुह्वो३ मम घृताचीर्यन्तु हर्यत।
१ २ ३ १ २
अग्ने हव्या जुषस्व नः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1542. O Omniscient and much desired God let my mental ideas which are shining, approach Thee. Kindly accept our offerings of devotion.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५४३) ओं मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावसुम्।
३ १ २२ १ २
अग्निमीडे स उ श्रवत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1543. I praise God Who is exhilirator, Giver of peace, Adorable in all seasons, wondrously splendid, Rich in light. May He listen to our song of praise and prayer.

३ १ २ ३ १२ ३ २क २ ३ १ २
(१५४४) ओं पाहि नो अग्न एकया पाह्यु३त द्वितीयया।
३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पाहि गीर्भिस्तिसृभिरूर्जां पते। पाहि चतसृभिर्वसो ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1544. For translation, please refer to the verse no. 36. on P. 49.

३ १ २र ३ २३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१५४५) ओं पाहि विश्वस्माद् रक्षसो अराव्णः प्र स्म वाजेषु
१ २र १ २ ३ १ २र
नोऽव । त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपिं नक्षामहे
३२
वृधे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः ।

1445. O God, protect us from every demon of miserly nature and evil. Protect us in all internal and external battles, for we obtain in Thee the nearest friend of all, for the growth of divine virtues and for the promotion of prosperity.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१५३५) (दाश्वध्वरः) - दाशुर्दाता अध्वरस्य अहिंसात्मकस्य यज्ञस्य ध्वरतिर्हिंसा कर्मा तत्प्रतिषेधः निरुक्त १।७)

(१५३७) (मित्रावरुणौ) प्राणोदानौ मित्रावरुणौ (शत० ३।२।२।१३) तद्वद् वर्तमानावध्यापकोपदेशकौ ञिमिदा - स्नेहने सर्वसुहृत् अज्ञानान्धकार निवारकश्च तावध्यापकोपदेशकौ "मित्रावरुणौ - अध्यापकोपदेशकौ इति दयानन्दर्षि ऋ० ७ ३३।१० भाष्ये (दमम) दाम्यन्ति सर्वाणि दुःखान्यस्मिन् इति दमः परमेश्वरस्य सच्चिदानन्द स्वरूपम् दाम्यन्ति - उपशाम्यन्ति दुःखानि यस्मिन् स दमः - परमानन्दपदमिति महर्षिदयानन्दः ऋ० १।१८ । भाष्ये ।

(१५३८) (तमांसि) - (अन्धकारान् अज्ञानरूपान् वृषा - सुखवर्षकः परमेश्वरः । It is wrong on the part of Rev. Stevenson and Griffith to take fire as the object of the reverence shown in the above verse. The adjectives make it quite clear that by Agni is here meant God Who is the Supreme Being.

(१५३६) (देव वाहनः) – देवानां सत्यनिष्ठविदुषां वोढा पालकः । (प्रमाणानि ३७ तमे द्रष्टव्यानि (हविष्मन्तः) - हु – दाना-दयोः आदाने च आदातव्या भक्तिः – हविस्तत्सम्पन्नाः ।

१५४२) (जुह्वः) – मनोवृत्तयः । हूयते दीयतेऽग्नौ विक्षिप्यते वाऽनयेति जुहूर्मनोवृत्तिः । मनोवृत्त्यैव परमेश्वराग्नौ जीवेन स्वपापानि निक्षिप्यन्ते । मनोवृत्त्यैवोपासकः स्वं परमेश्वराङ्के समर्पयति ।

(१५४३) (ऋत्विजम्) – परमेश्वरम् । सर्वेषु ऋतुषु यजनीयस्तम् इति महर्षि दयानन्दः ऋ० १।११ भाष्ये Adorable in all seasons.,

(१५४५) (रक्षसः) - राक्षसाद् दुर्व्यसनाद्वा (रक्षो रक्षितव्यमस्मात् रह-सि क्षणोतीति वा रात्रौ नक्षत इतिवेति यास्काचार्यो निरुक्ते ४।१८ (वाजेषु) - संग्रामेषु आन्तरेषु कामक्रोधादिभिः शत्रुभिः सह बाह्येषु च दुष्टैरत्याचारिभिः सह वाजः संग्राम इति दयानन्दर्षिः ऋ० १।६७।८ भाष्ये ।

द्वितीयः खण्डः

Section II

३ १ २ ३ १ २र३ २ ३ १२ ३ १
(१५४६) ओ३म् इनो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुषुमां
२ ३ १ २र ३ १ २३ १ २
अदर्शि । चिकिद् वि भाति भासा बृहताऽसि-
३ १ २ ३ १ २
क्नीमेति रुशतीमपाजन् ॥

त्रितआप्त्य अग्निर्देवताऋषिः । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1546. O Resplendent God ! Thou art the Omnipresent Lord of all. Thou art Terrifier or chastiser of the wicked. Thou art kindled in the heart for acquiring strength and art manifest there in beauty. God shines with His lofty

splendour, chasing black night. He comes with white-rayed morning.

३ १ २र३ १ २र ३ २ ३ २ ३ ३२
(१५४७) ओं कृष्णां यदेनीमभि वर्पसाभूज् जनयन् योषां
३२ ३२ ३ २ २र ३ २ ३ १
बृहतः पितुर्जाम् । ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन्
३ १ २र ३ १ २र
दिवो वसुभिररतिर्वि भाति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1547. When Omnipresent God pervades with His Radiance Matter covered with darkness and creates the world out of that in-animate Matter Holding aloft the radiant light of the sun, as messenger of heaven, He shines with His all-supporting powers.

३ २ ३२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१५४८) ओं भद्रो भद्रया सचमान आगात् स्वसारं जारो
३उ२र ३ २ ३ १ २र३ २ ३२ ३
अभ्येति पश्चात् । सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्
१२ ३ १२ ३ २ ३ १ २
रुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थात् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1548. The Blessed Lord has become manifest along with His blessed power. Then the soul having destroyed its ignorance attains knowledge. God far-spreading with conspicuous lustre of knowledge pervades the wise devotee, as his Innermost Spirit.

१ २ ३ १ २ ३ १२
(१५४९) ओं कया ते अग्ने अङ्गिर ऊर्जो नपादुपस्तुतिम् ।
१ २ ३ १ २
वराय देव मन्यवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1549. What is the praise wherewith O Omnipresent Giver of srength, we may worship Thee after Thy own wish and thought? [We with our limited knowledge can not comperhend all tnis].

१ २३ २ ३ १२ ३ १ २
(१५५०) ओं दाशेम कस्य मनसा यज्ञस्य सहसो यहो।
१ २ ३१ २र
कदु वोच इदं नमः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1550. How shall, we serve Thee O Lord of Power! and with what sacrifices, plan. What reverent word shall we speak here? [O Omniscient God, Thou alone can enlighten us about all this, as our knowledge and power are limited.]

१ ३ २उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५५१) ओ३म अधा त्वं हि नस्करो विश्वा अस्मभ्यं
३ २ १ २ ३ १ २
सुक्षितीः । वाजद्रविणसो गिरः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1551. O God! Thou makest for us all these happy worlds and rewardest our songs with wealth of wisdom; Thou givest us the Vedic Revelation.

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१५५२) ओ३म अग्न आ याह्यग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।
१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२३१ २
आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठं बर्हिरासदे॥

भर्गः प्रागाथ ऋषिः । अग्निर्देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1552. O Our Supreme Leader! Come in our hearts with the help of Thy wise devotees who may instruct us because we long for Thee as Giver of peace and bliss. Let our controlled mental attitude help us in seating Thee in our

pure and generous heart, as Thou art the Most Adorable Supreme Being.

(१५५३) ओ३म् अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः स्रुचश्चरन्त्यध्वरे। ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूर्व्यम् ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत्। छन्दः प्रगाथः।

1553. O God the Generator of strength and All - pervading ! Our mental attitudes go always to Thee in this perfectly non-violent sacrifice of devotion. We pray to Thee Our Supreme Leader Who art to be worshipped first of all in our sacrifices, Whose rays of knowledge are spread everywhere and Who dost not allow us to fall down. Thou art our Saviour.

(१५५४) ओ३म् अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु दर्शतम्। अच्छा यज्ञासो नमसा पुरूवसुं पुरुप्रशस्तमूतये ॥

सुदीति पुरुमीढावृषी। अग्निर्देवता। प्रगाथश्छन्दः।

1554. Let our songs come anear to Him, Beauteous and Bright with all - pervading splendour. Our sacrifices with our homage go unto Him for protection Who is much lauded, worthy of being respectfully approached and the object of many praises.

(१५५५) ओ३म् अग्निं सूनुं सहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम्। द्विता यो भूदमृतो मर्त्येष्वा होता मन्द्रतमो विशि ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत्। छन्दः प्रगाथः

1555. We pray to God the Generator of strength, Omnipresent and Omniscient, so that He may give to noble devotees precious gifts or valuable possessions. Immortal, He appears in two aspects among men, first as the Dispenser of justice and second as the Sweetest Giver of abiding happiness to mankind.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५४६) (इनः)–स्वामी इन इतीश्वरनाम (निघ० २।२२)
(असिक्नीम्) - रात्रिम् असिक्नीतिरात्रिनाम (निघ० १।७)

(१५४७) (कृष्णाम्)-तमसाच्छन्नां प्रकृतिम् "तम आसीत् तमसा गूढमग्रे" ऋ० १०।१२९।३ इत्यादि वेदमन्त्रेषु "आसीदिदं तमो भूतमप्रज्ञातमलक्षणम्।" इत्यादि मानवश्लोकेषु च वर्णिताम्
(योषाम्) - अत्रसृष्टिम् (यु - मिश्रणामिश्रणयोः परमाणूनां मिश्रणेन जाताम् (वसुभिः)- सर्ववस्तूनां वासयितृशक्तिभिः

(१५४८) (जारः) - अज्ञाननाशको जीवः जारयिता स्वकीयाज्ञानस्य
(स्वसारम्) - स्वं जीवं सारयति मोक्षमिति स्वसा विद्या ताम
(रामम्) - स्वस्मिन् रमयितारमुपासकं भक्तम्

(१५४९) (अंगिरः) - सर्वव्यापक अगि - गतौ सर्वगत परमेश्वर अंगानां रसरूप प्राण इव परमेश्वर इति महर्षि दयानन्दः ऋ० १।१।६ भाष्ये (मन्यवे) - ज्ञानाय विचाराय वा मनु-अवगमने इत्यस्मान्निष्पन्नो मन्युशब्दः

(१५५१) (सुक्षितीः)-शोभनलोकान् क्षितिरिति पृथिवी नाम (निघ० १।१)
(वाजद्रविणसः) - वाजः- ज्ञानम् वज-गतौ द्रविणमिति धननाम (निघ० २।१०) ज्ञानरूप धनसम्पन्ना वेदवाचः

(१५५२) (हविष्मती) - हविर्जलं श्रद्धारूपम् तद्वती मनोवृत्तिः

(१५५३) (सहसःसूनो) - सहसः - बलस्य निघ० २।९) सूनो उत्पादक षुङ् - प्राणिगर्भ विमोचने

(स्रुचः) - मनोवृत्तयः स्रु-गतौ स्रवन्तीति स्रुचः स्रुवश्चिक् (उणा० २।२।३) इतिचिक् प्रत्ययः (घृतकेशम्) घृताः - दीप्ताः प्रसृता वा केशाः - रश्मयो यस्य तम् घृ - क्षरणदीप्त्योः

(१५५४) (शीरशोचिषम्) - व्यापकतेजस्कम् अनुशायिनमिति वाशिनमिति यास्काचार्यो निरुक्ते (४।१४)

अथ तृतीयः खण्डः

Section III

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २र
(१५५६) ओ३म् अदाभ्यः पुरएता विशामग्निर्मानुषीणाम् ।
२ ३ २ ३ २ ३ १२
तूर्णी रथः सदा नवः ।।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1556. Immortal God is the Leader of all people. He is quick to aid His worshippers. He is ever new, being Delightful.

३१ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५५७) ओ३म् अभि प्रयांसि वाहसा दाश्वाँ अश्नोति मर्त्यः।
१ २ ३ १ २
क्षयं पावकशोचिषः ।।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1557. A devotee who surrenders himself to God is of a charitable disposition, obtains material as well as spiritual gratification by bringing offerings of devotion through his pure mind and God's knowledge, Who is possessed of pure Radiance.

३ १ २र ३२३ १ २ ३ २ ३१ २
(१५५८) ओं साह्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानामम्रुक्तः ।

३ २ ३ १ २
अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1558. God is Inviolable and Immortal. He destroys all internal obstacles of His devoted truthful persons and gives them knowledge and the power of action. He is the Mightiest in fame.

३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३१
(१५५९) ओं भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो
२ ३ २ ३ २ ३ १ २र
अध्वरः । भद्रा उत प्रशास्तयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1559. For translation, please refer to the mantra no. 111 and for notes to P. 84.

३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १२ ३२
(१५६०) ओं भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहिः।
१२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३१ २ ३ १ २
अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टये॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः ।

1560. O God! Make our minds propitious and full of noble ideas, so that they may be successful in the battles with evils. Bring down the many firm hopes of lust, greed anger and our other fierce internal enemies, since we seek Thy Shelter for the attainment of our goal.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(१५६१) ओ३म् अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो ।
३ १ २ ३ २ ३ १ २
अस्मे देहि जातवेदो महि श्रवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1561. For translation, please refer to the mantra no. 99 on P. 79 and for notes to P. 81.

१ २ ३ १ २१ ३ २ ३ २३ १ ३ २
(१५६२) ओं स इधानो वसुष्कविरग्निरीडेन्यो गिरा ।
३ २ ३ १२
रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1562. He (God) kindled within the heart, Support of all, Omniscient, must be entreated with a song. O Life of our life, shine Thou with wealth of wisdom on us.

३ १ २ ३२उ ३ १ २ ३ १ २र
(१५६३) ओं क्षपो राजन्नुत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः ।
१ २ ३ १२ ३ १२
स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ॥

ऋष्यादय पूर्ववत् ।

1563. O Resplendent God, shining Thyself by night and when the morning breaks, cast down the wicked or ignoble ideas by Thy might and burn them up one by one O Destroyer of all evil.

आवश्यकटिप्पणयः

(१५५६) (अदाभ्यः) - अमरः केनापि हिंसितुमयोग्यः दभ्नोतिर्वधकर्मा (नि० २।१४) (रथः) - रमणीयः रमु - क्रीडायाम् इतिधातोः

(१५५७) (प्रयांसि) - भौतिकाध्यात्मिकतृप्तीः प्रीञ् - तर्पणे (क्षयम्) - क्षि - निवासगत्योः गतेर्ज्ञानार्थग्रहणात् ज्ञानम्

(१५५८) (अभियुजः) - अभियोक्त्रीर्बाधा विघ्नांश्च (तुविश्रवस्तमः) तुवीतिबहुनाम (निघ० ३।१) (श्रवः)-यशः श्रूयत इति सतः महायशाः

[१५५०] (वृत्रतूर्ये)-पापविनाशनकर्मणि पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।६) तूरी-गतित्वरणहिंसयोः

(शर्धताम्)- उत्सहमानानां कामक्रोध लोभादि महाशत्रूणाम्

[१५६२] (वसुः) - वासयिता सर्वेषां लोकानाम् (पुर्वणीक)-पुरनः प्राणिनः अन्यन्ते प्राण्यन्ते येन सः सर्वेषां जीवयितः परमात्मन् अन - प्राणधारणे

अथ चतुर्थःखण्डः

Section IV

३ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३२
(१५६४) ओं विशोविशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् ।
३ २ ३ २३ १२ ३२ ३२३ १ २
अग्निं वो दुर्यं वच स्तुषे शूषस्य मन्मभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1564. For translation, please refer to the mantra no. 87 on P. 73 and for notes to P. 74.

१ २र ३ १ २ ३२उ ३ १ २
(१५६५) ओं यं जनासो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् ।
३ १ २ १२
प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । गायत्री छन्दः ।

1565. Praise Him Whom the men who offer sacrifices and are engaged in destroying all their sins, glorify with their songs of praise like a friend.

१ २ ३ १२ ३ २ ३२ ३ १२
(१५६६) ओं पन्यांसं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता ।
३ १ २र ३ २
हव्यान्यैरयद् दिवि ॥

ऋषि देवते पूर्ववत् । प्रगाथः गायत्री छन्दः ।

1566. We praise God Who is much-lauded, is Omnipresent and Omniscient Lord of the world and Who sends to emancipated state the souls which deserve salvation.